

AZ 1914 ÉVI OSZTRÁK-MAGYAR-OROSZ NYÁRI ÉS ŐSZI HADJÁRAT.

Írta: *Vitéz Tersztigánszkg Ödön.*

Politikai helyzet, Haditervek:

Az 1870/71. háborúval megalakult német birodalom az akkori európai egyensúlyt erősen megváltoztatta. A terület és lélek számára nagy, ipari és gazdasági tekintetben erősen fejlődő birodalom nem volt kellemes szomszéd sem az oroszoknak, még kevésbé a revanchera szomjazó Franciaországnak. Hiába hozta létre Bismarck 1872-ben a három császár szövetségét (német-orosz-osztrák-magyar), már 1875-ben az osztrák-magyar-orosz ellentétek miatt Német- és Oroszország között is feszültté vált a helyzet.

1879-ben gr. Andrassy külügyminiszter és Bismarck megalakították az orosz elleni éllel a kettős szövetséget, melyhez 1882-ben Olaszország és 1883-tól Románia is csatlakozott.

A hármasszövetséggel szemben 1893/4-ben határozottabb formát öltött az orosz-francia közeledés (entente cordiale) is. Ez időben azonban a politikai és a katonai túlsúly még a központi hatalmak oldalán volt.

Nagyot változott a helyzet, midőn Anglia a német gazdasági, ipari és tengeri hatalmi fejlődés, valamint a gyarmati politika által szított ellenséges indulattól elragadva, elszigeteltségéből kilépett s a német túlsúly letörése végett az 1900-as évek elején Franciaországgal és csakhamar Oroszországgal is jóbaráti viszonyba került.

Bár Oroszországot az 1904/5-ös japán háború katonai tekintetben nagyon meggyengítette, 1907-ben az angol-francia-orosz szövetség megkötésével és francia pénzzel ez a gyengeség hirtelen eltűnt.

Anglia fellépése a politikai túlsúlyt teljesen, de a katonai erőviszonyokat is az entente javára billentette, mert a hármasszövetség szilárd-ságát megbontotta. Ugyanis Olaszország Angliával szemben védtelen lévén, rá a központi hatalmak ezután nem számíhattak. Ez a fordulat ismét az eddig nyugvó osztrák-olasz ellentéteket ébresztette fel.

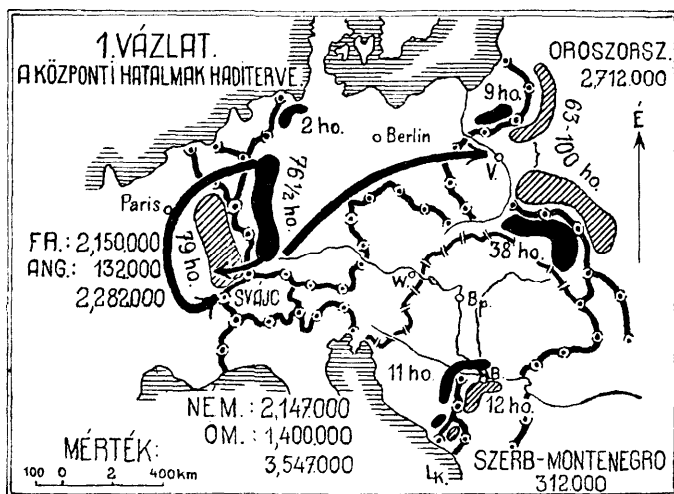
Oroszország balkáni célja (Konstantinápoly) érdekében Szerbiát támogatta, mely amúgy is ellenséges érzelmű az Osztrák-magyar monarchiával szemben.

1908-ban az új török forradalom, majd 1911-ben az orosz-perzsa

(angol) ellentétek és olasz-tripoliszi háború jó alkalmat nyújtottak a monarchiának a Szerbiával és Olaszországgal való leszámolásra, melyet azonban elszalasztott.

1912—13-ban entente megrendelésre indult meg a balkáni háború, mely után világossá lett, hogy a központi hatalmak szövetségében csak az o.-m.-német szövetség szilárd, míg az olaszok és románok magatartása bizonytalan — hogy Oroszország a Boszporusra pályázik, előharcosa Szerbia, mely egy o.-m.-orosz konfliktus esetén kétségtelenül harcbalép.

A balkáni bonyodalmak után az entente hatalmak óriási arányú katonai készülődései fekete viharfellegként jelezték a központi hatalmaknak, hogy a kölcsönös erőpróba ideje közeledik.



A központi hatalmak (főként az o.-m.-monarchia) hadereje a többi nagyhatalmakhoz képest létszámban visszamaradt, mert fegyverképes lakosságukat katonai szolgálatra nem vonták be oly mértékben, mint az entente hatalmak. Az Om.-monarchia haderejét a háborút megelőző 1 1/2 év alatt növelni és korszerűvé átszervezni igyekezett,

Ám a monarchia mostoha belpolitikai viszonyainak közepette (a magyar parlament a hds-nek megszavazandó áldozatokért magyar vezényszót stb. követelt, melyekkel azonban az udvarnál süket fülekre talált), igen kevés javulást hozott a hadvezetőség ebbeli kísérlete és erőfeszítése; a monarchia fegyverképes férfi lakosságának nagy részét kiképezetlenül hagyva, ellenfeléhez mérten gyalogság és tüzérségben alárendelten volt kénytelen megkezdeni az élet-halál harcot.

A német és o.-m. hadvezetőség a várható háborúra kölcsönös eszmecseré alapján a következő haditervet állapította meg (1. vázlat):

Alapelv: Míg nyugaton a francia ellen a döntés megtörténik, addig Keleten és Délkeleten az orosz és szerb hadseregeket fel kell tartóztatni.

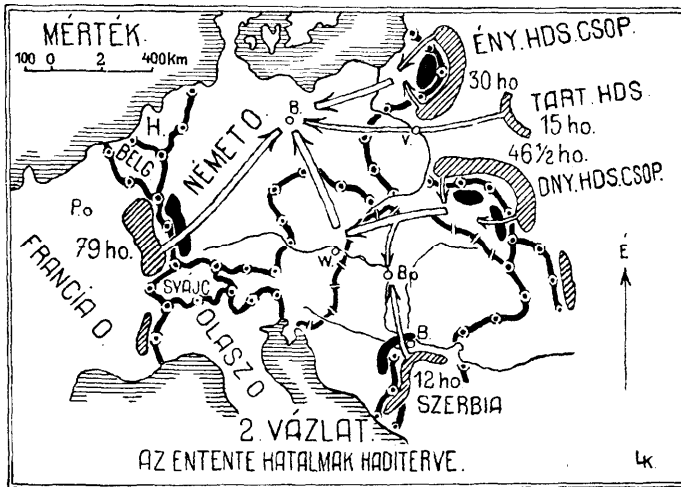
A francia hds. leverése után keleten fogják keresni a döntést.

Egészen természetes, hogy a háborút kezdeményező *entente hatalmak* még kevésbé voltak tétlenek s különösen a francia- és orosz vezérkar között folytatott konkrét eszmecserek alapján a *következő haditervben* állapodtak meg (lásd 2. vázlat):

Alapelv: Egyidejű támadás mindkét hadszíntéren.

Francia: teljes erővel megveri a német zömöt, irány: Berlin.

Orosz: Északnyugati hds. csoporttal megveri a Kelet-Poroszországban felvonuló német erőket, irány: Berlin, délnyugati hds. csoport (zöm)



megveri az om. hds.-et s az itt felszabaduló erőkkel, valamint egy később megalakuló tartalék hds.-csoporttal Posenen át Berlin felé nyomul elő.

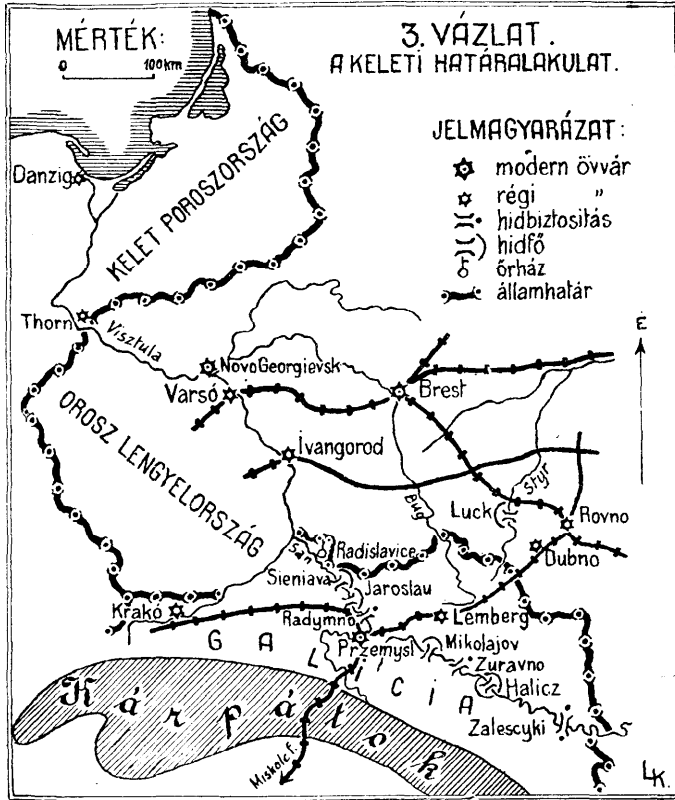
A központi hatalmak haditervének megalkotását és végrehajtását igen megnehezítették a keleten levő kedvezőtlen *határalakulat* és a mostoha *földrajzi viszonyok*. (Lásd 3. vázlat.)

Kelet-Poroszország és Kelet-Galícia határai az ott felvonuló ellenséges erőknek kettős átkarolásra nyújtottak kiváló alkalmat (az orosz igyekezett is ezt kihasználni, de csupán a monarchia ellen sikerült.) Viszont a Kelet-Poroszország és Galícia közé beékelt Oroszlengyelországon át, csak a keletporoszországi és a keletgalíciai erők megverése, avagy lekötése után nyomulhatott volna elő az orosz az oldalbatámadtatás veszélye nélkül.

A központi hatalmak területein a határ közelében a védelmet elősegítő erős természetes akadály sehol sem volt. Kelet-Poroszország mögött a Visztula, Galícia belsejében pedig a San—Dnyeszter vonal

mentén való védekezés nagy saját területek és erőforrások feladását jelentették s megkönnyítették volna az oroszoknak a Lengyelországon át való betörést.

Részint a természet mostoha-sága, részint a kedvezőtlen pénzügyi viszonyok között a monarchia a keletgalíciai határ megerősítésére rend-



szabályokat nem tett, csupán a San és Dnyeszter vonalat erősítette meg hiányosan, mert a rendelkezésre álló pénz a szövetséges Olaszország elleni erősítésre kellett.

Oroszország támadó haditervére való tekintettel az Om.-monarchiával szemben csupán a Visztula (Varsó-Ivangorod) és a hadművelési vasútvonalak (Brest, Rovno, Dubno és Luck) megerősítésére szorított. Meg kell jegyezni, hogy ezen erődök Brest kivételével a háború kitörésekor elavultak voltak, mivel modernné építésükről az orosz hadvezetőség az utóbbi években lemondott. A háború alatt kiváltképpen Ivangorodot és Varsót építették ki modern erődökké.

Felvonulás, előzmények, hadműveleti tervek:

Conrad a többféle háborús lehetőségekre való tekintettel a monarchia haderejét már békében három lépcsőre osztotta:

Minimai Gr. Balkán: 3hdt.+ 2 honv. ho. + kb. 3 ho.-nyi egyéb erő, összesen 11 ho., az a legkisebb erő, mely a szerb-montenegrói erőkkal, szemben *védőleges* hdm. szándék mellett visszahagyható. (Kérdés, hogy tisztán védő szándék mellett 12 szerb ho.-al szemben nem lett volna talán kevesebb is elég?)

A.-lépcső: 9 hdt. + 10 lov. ho. s több honvéd és népfelkelő alakulat az orosz elleni háború esetére;

B.-lépcső: 4 hdt. + 4 honv. és Lw. ho. -j- 1 lov. ho., mely orosz háború esetén az «A» lépcsővel együtt Oroszország ellen működik, míg *kizárólag* Balkán háború esetén (melyben hadvezetőségünk békében nem hitt) a Min. Gr. Balkánnal képezett volna egy támadó túlerőt Szerbia ellen.

Végeredményben tehát kettős arcvonalnál (R + B) Conrad olyként számított, hogy a 49 gy. + 11 lov. ho.-ból 38 gy. + 11 lov. ho. az oroszok ellen, s 11 gy. ho. a szerbek ellen vonul fel.

A felvonulás befejezte R + B háború esetén a 14. mozgósítási napra volt várható.

Az *oroszok* a már vázolt haditervnek megfelelően vonultak fel.

Eredetileg az oroszok is két lehetőséggel számoltak. «A» (Ausztria) háborúval az esetre, ha Németország erőinek zömét a franciák ellen veti be. Ez az eset volt végrehajtandó, ha a mozgósítást elrendelték. Az orosz hds. zöme ebben az esetben A.-M. ellen vonul fel. (Lásd haditerv.)

«G» (Germán) háború az esetre, ha Németország erőinek zömét az orosz ellen veti be. Ebben az esetben a főellenség Németország és az erők 70%-át ellene vonultatja fel. Hogy pedig az «A» háborúra való felvonulásból a «B» esetre zavar nélkül átmehessenek — ellentétben az o.-m.-monarchiával — minden előkészületet megtettek arra, hogy a szállítmányokat az új helyzetnek megfelelően átírányíthassák a másik arcvonalra.

Jelentékeny erőt hagytak vissza eleinte a Kaukázusban és Turkesztánban a törökök, Finnországban a svédek, Szibériában a japánok és Besarábiában (a 7. hds.-et) a románok ellen.

A nagy kiterjedésből bekövetkező hátrányt kiküszöbölendő Oroszország csapatainak zömét már békében is nyugati felében csoportosította, azonkívül egy előkészítő időszakot vezetett be, mely politikai bonyodalmak esetén a mozgósítást helyettesíteni volt titokban hivatva.

Tényleg Oroszország már VI/28-án kezdte előkészületeit VII/26-án már az előkészítő időszakot s 29-én a Vilna, Varsó, Kiev, Odessa, Moszkva és Kazáni katonai kerületek mozgósítását (52 ho.) és készenlétbe helyezését rendelte el, míg VII/30-án elrendelte az általános mozgósítást.

1914 VI/28-án Princip pisztolya Ferencz Ferdinánd trónörökös és nejét halálra sebezte.

Ezt a politikai gyilkosságot követő vizsgálat eredménye volt, hogy az o.-m.-monarchia VII/23-án a szerb kormánynak ultimátumot adott át. A szerb kormány az ultimátum határidejének utolsó órájában nyújtotta át *ki nem elégitő* válaszát, *3 órával előbb azonban a szerb hadseregei mozgósította*. Ugyancsak augusztus 25-én, a válasz átvétele után, az o.-m. hds. is mozgósított a Balkán ellen (M. Gr. Balkán + B.-lépcső, összesen 22³/₄ gy. és 3 l.-ho.) azt remélve, hogy a háború a Balkánra elszigetelhető lesz. E reményben a monarchia VII/28-án Szerbiának hadat üzent.

Időközben az Oroszországból jövő riasztó hírek már VII/26-án bizonytalanságot keltenek. VII/29-én orosz részletes mozgósítás hírei érkeznek, 30-án pedig már egész bizonyossá válik, hogy Oroszország Kiev, Moszkva, Odessa és Kazán katonai körleteket ellenünk mozgósította. De, mert egy lokalizált szerb háborúban ezután is hittek, a «B» lépcsőt e hírek ellenére is leirányították s az általános mozgósítás kihirdetését, terv szerint, aug. 1-ig, tényleg júl. 31-ig elodázták. (Következmény 1 nap késedelem a várakozásban, 4 nap a «B» lépcső miatt az 1. mozg. nap meghatározásában: az oroszok javított felvonulása mellett végzetes erőeltolás.)

A némettel kölcsönösen megállapított haditerv értelmében az o.-m. haderők feladata, értelemszerűen halogatóharc vívása volt, döntő vereség kockázatása nélkül mindaddig, míg nyugatról német erők szabadulhattak fel. Ezt az alapjában védő feladatot azonban olyként kellett megoldani, hogy az orosz főerők lekötessenek, nehogy az orosz a minimális német erőkkel szemben a Berlin felé való előnyomulás céljából, sokszoros túlerővel léphessen fel.

Ehhez mérten Conrad a gyorsabb felvonulást kihasználó a *következő hadműveleti tervet dolgozta ki*. (Lásd 4. vázlat.)

Szándék: Az ellenségnek a Bug és a Visztula közt sejtett főerejét az 1. és 4. hadsereggel még felvonulás alatt megverni, ugyanezen idő alatt a német zöm Siedlecre támad. A 2. és 3. hds.-ek a Visztula és a Bug közötti hadműveleteket biztosítják támadó előnyomulással.

Hds. főparancsnok: Frigyes fhg.

Vkf: br. Hötzendorfí Conrad gy. tbk.

Oroszország: már VII/26-án a háború előkészítési időszakát rendezte el, 29-én a részleges, 30-án pedig az általános mozgósítást hirdette ki. Biztosította Franciaországgal az együttműködést, főcélul tűzve ki az összes erőknek a német haderők mielőbbi leverését.

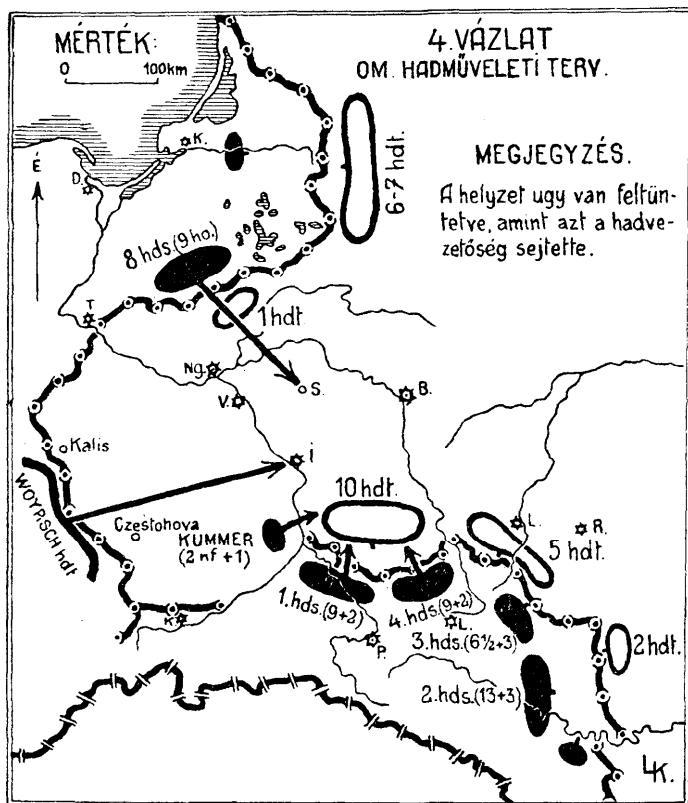
Míg azonban Franciaország az orosz főerőknek azonnal a németek elleni alkalmazását kívánja, addig Oroszország azon a nézeten van, hogy fő-

erőivel előbb a monarchia ellen fordul és csak miután ennek hadseregét megverte s a német ellen szabad kezet nyert, támad erői zömével Berlin felé, így is cselekedett.

Az o.-m. és német haderőkkel szemben megállapított hadműveleti terv:

(Lásd 5. vázlat.)

Felvonulás befejezte: 3., 8. hds. 19. mozg. nap, 4., 5. hds. 24. mozg.



nap, a tart. ho.-k és hadtápalakulatok ez időpontig nem vonulhattak fel. A teljes felvonulás befejezte a 29. mozg. napra várható (VIII/28).

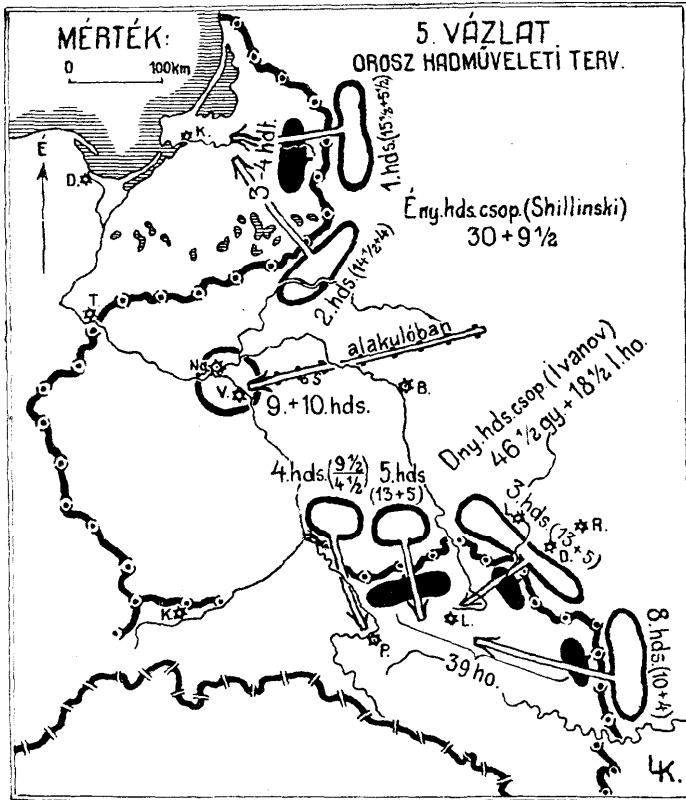
Az o.-m. hds. felvonulását a 15. mozg. napra sejtették.

Az oroszok a felvonuló o.-m. hds. erejét 12—13 hdt-re (36—39 ho.), a felvonuló németekét 3—4 hdt-re sejtették.

Visszatartották: a 6. hds.-et Péterváron, a 7. hds.-et Romániával szemben. Összesen: 14½ gyho. + 3 lovho. Ezen kívül még 9 hdt. volt Szibériában, Turkesztánban és Transkaukázusban, mely erők beérkeztével csak a 2-ik hónapban számolhattak.

Hds. főparancsnok: Nikolaj Nikolajevics nagyherceg. Úgy teremtét, mint jellemét és tudását tekintve, egyaránt kimagasló egyéniség volt. A legmagasabb katonai képzettséggel rendelkezett, tetteiben határozott és egyenes volt. Ha heves vérmérséklete néha elragadta, azt őszinte lovagias felfogással igyekezett jóvátenni. Nevét az 1915-ben bekövetkezett balsikerek ellenére, Oroszország legendás alakjai közé írta be.

Vezérkari főnök: Januskievics tábornok.



Az oroszok 1907- és 1912-ből az o.-m. felvonulást pontosan ismerték. Ezért Ivanov négy hds.-el a Visztulától K.-re, Kelet-Galiciával szemben átkarolólag vonul fel.

Feladata: az ellenséget megverni, hogy nagyobb erők Ny. felé Krakkón át, avagy D. felé a Dnyeszteren át vissza ne mehessenek.

Ehhez: 4. (Salza) és 5. (Plehwe) hds. *északon:* irány a 4. hds. Przemysl; 3. (Ruskij) és 8. (Bruszilov) hds. *keleten:* irány a 3. hds. Lemberg.

A felvonulás nagybani befejezte VIII/18. és 24. között várható.

A hadrendeket lásd «Hadrendek» táblázatban.

Az osztrák-magyar haderő
augusztus 24-én

1. hds. D a n k l	I., V., X. hdt.		Össz. menet- és népfelkelő (nf.) alakulatokkal: 184—78—468
	össz.	(3 hdt.), 9 ho. + 2 l. ho. 126—48—430	
4. hds. Auffenberg	II., VI., IX., XVII. hdt.		147—71 ¹ / ₂ —438
	össz.	(4 hdt.), 9 ho. + 2 l. ho. *126—48—430	
József Ferdinánd főherceg (eredetileg a 3. hds. é.)	XIV. hdt. + 1 ho.		56—33—150
	össz.	(1 hdt.), 3 ho. + 1 l. ho. *42—24—147	
3. hds. Brudermann (IX. 5. Borojevič)	XI. hdt. + 2 ho. + 1 löv. ddr., továbbá a 2. hds.-ből a III., XII. hdt. + 1 ho.		193—108—494
	össz.	(3 hdt.), 9 ¹ / ₂ ho. + 3 l. ho. *133—72—468	
K ö v e s s (a 2. hds. 1. része)	3 ho. + 2 l. ho.		40—50—160
	össz.	*42—48—159	
K u m m e r	nf. + 1 l. ho.		45—28—150
	össz.	*0—24—12	
Összerő VIII. 24.	(11 hdt.), 33 ¹ / ₂ ho. + 11 l. ho.		665—368—1860
	*469—264—1646		
2. hds. (2. rész) Böhm-Ermolli (VIII. 25. és IX. 8. között érkezett be)	IV., VII. hdt.		105—18—208
	össz.	(2 hdt.), 4 ho. 57—0—182	
W o y r s c h (német) hdt.	2 nf. ho.		34—12—72
Összerő IX. 8.	(13 hdt.), 37 ¹ / ₂ ho. + 11 l. ho.		804 ¹ / ₂ —398—2140
	526 zlj. — 264 l. szd. — 1828 löv.		
<p>*Egy gy. ho. átlag = 14 zlj. = 15.000 fő + 28 gp. 42 könnyű löveg 2²/₃ nehéz » hdt. tzg. össz. 45 löveg és 2 lov. szd.</p>			<p>mf. és menetalakulások bár harcbavettettek, nem voltak egyenértékűek, 1—1 ddr. kb. 1—1 üteggel volt ellátva.</p>
Egy l. ho. átlag = 4 ezr. = 24 szd. = 4000 lovas + 8 gp. + 12 könnyű löveg.			

Összehasonlítás végett felemlítve: az OM. Balkán-haderő 222¹/₂ zlj. — 27 l. szd. — 105 ütég (630 löv.) volt a 2. hg. felszállítása után.

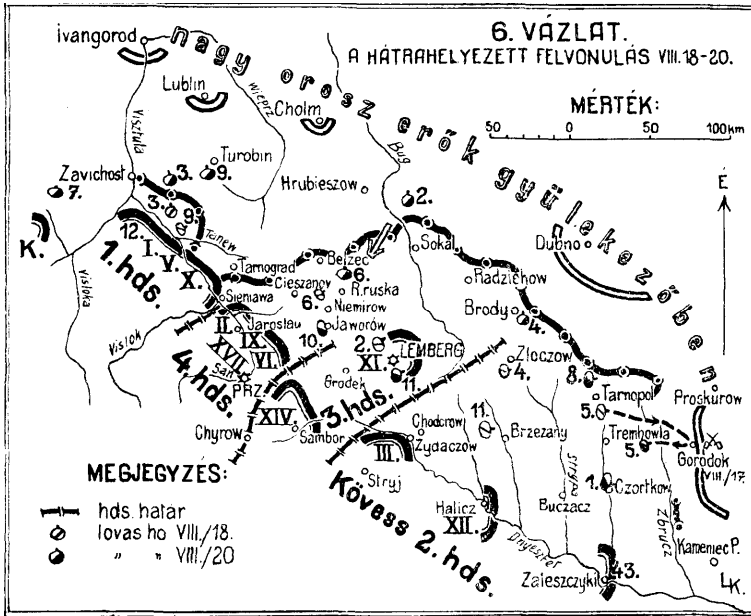
Az orosz haderő

	augusztus 24-én	zeptember elején
9. hds. Lesitzky	Varsónál gyülekezik	XIV., XVIII. hdt. + 3 ho.
		össz. (2 hdt.), 7 ho. + 4 ¹ / ₂ l. ho. 112 zlj. — 124 l. szd. — 414 lőv.
4. hds. S a l z a (IX 4-től Ewert)	XIV., XVI. Gr. hdt. + 1 lőv. ddr.	G. XVI., Gr. III. K. hdt. + 2 ho.
	össz. (3 hdt.), 6 ¹ / ₂ ho. + 5 ¹ / ₂ l. ho.	össz. (4 hdt.), 10 ho. + 2 ¹ / ₂ l. ho. 163 ¹ / ₂ —108—606
5. hds. P l e h w e	V., XVII., XIX., XXV. hdt	V., XVII., XIX., XXV. hdt. + 3 ho.
	össz. (4 hdt.), 8 ho. + 5 l. ho.	össz. (4 hdt.), 11 ho. + 5 l. ho. 180—174—684
3. hds. R u s z k i j	IX., X., XI., XXI. III. K. hdt.	IX., X., XI., XXI. hdt. + 3 ho.
	össz. (5 hdt.) 10 ho. + 4 l. ho.	össz. (4 hdt.), 11 ho. + 4 l. ho. 176—129—672
8. hds. B r u s z i l o v	VII., VIII., XII., XXIV. hdt. + 2 lőv. ddr.	VII., VIII., XII., XXIV. hdt. + 3 ho. + 3 lőv. ddr.
	össz. (4 hdt.), 9 ho. + 5 l. ho.	össz. (4 hdt.), 12 ho. + 5 l. ho. 192—155—684
összesen	(16 hdt.), 33 ¹ / ₂ ho. + 19 ¹ / ₂ l. ho.	(18 hdt.), 51 ho. + 21 l. ho.
	536 zlj. — 468 l. szd. — 2220 lőv.	823 ¹ / ₂ zlj. — 690 l. szd. — 3060 lőv.
<p>Egy gy. ho. átlag = 16 zlj. = 17.000 fő + 32 gp. } a tart. ho. is. 42 könnyű löveg 6 " " " hdt. tsg.-ből 1¹/₂ " " " hds. " 3 nehéz " " " "</p> <p>58¹/₂ löveg és 3 l. szd.</p> <p>Egy l. ho. átlag = 4 ezs. = 24 szd. = 4000 lovas + 8 gp. + 12 könnyű löveg.</p>		

Események VIII/24-ig.

Az eddig szenvedett késedelmek ellenére az o.-m. hadvezetőség az orosz elleni támadólagos hadműveleti terv mellett kitartott s csupán azon eredeti tervét, hogy a támadólagos szándékanak megfelelően a határ közelében vonul fel, módosította úgy, hogy a felvonulást a San-Dnyeszter mögé helyezte hátra (Újabb 4 napi késedelem a támadó hadművelet megkezdésénél, mely inkább az oroszoknak kedvez. (Lásd a 6. vázlatot.)

(A felvonulás hátrahelyezésének okai Conrad szerint:



Olaszország és Románia visszalépése és a B.- lépcső D-re való irányításából származó késedelem. A 2. hds.-nek délre való irányítása folytán a 3. hds. déli szárnya a Zbrucz felől támadó orosz erőkkel szemben védtelenül állott vojnő, mely veszélyt még Romániának az entente melletti közbelépése is fokozhatta. Számítani kellett továbbá arra, hogy a késedelmet szenvedett felvonulást az oroszok, különösen hatalmas lovasságukkal meg fogják zavarni, holott a hadvezetőség az erők rendezett gyülekeztetése után szándékozott támadni.)

Augusztus 18-án az o.-m. haderő felvonulását a San és a Dnyeszter mögött zömével zavartalanul befejezhette s csupán a hátsó terület egyes ho-i, a seregvonatok, intézetek és a szerb harcterről a 2. hds. zöme volt

még felvonandó. Hírek szerint az orosz felvonulás csak augusztus végén fejeződik be.

Fordulópont, midőn határozni kellett, hogy az o-m. haderők itt várják-e be az orosz, vagy támadóan lépjenek fel?

A hadvezetőség ismét kitart a támadó szándék mellett s VIII/21-re elrendeli az 1. és 4.hds.-nek a San-torkolat, Tanév (Tarnogródig) Ciesanov, Nimierov vonalában a felzárkózást. A 3. hds. Lemberg védelmére előre gyülekezik. A Kövess-csoport a 2. hds. beérkező részeivel a Dnyeszter mentén áll támadás és védelemre kész. A Kummer-csoport 13-án indult Krakkóból a Visztulától északra az 1. hds. biztosítása végett.

Ezen elhatározás szükségességét Conrad következőképp indokolja: *A szükségességgel*, hogy a Visztula és Bug közt gyülekező ellenséges tömeget megtámadván, megakadályozza annak nyugatra elvonulását s így segítsen a német keleti seregen; *a reménnyel*, hogy az ellenséges seregen részletsikereket arathat, mielőtt túlerőt vonultathat fel; *a kívánsággal*, hogy a saját balszárnnyal térbeli előnyt nyerjen egyrészt, hogy a némettel később érintkezésbe léphessen (Siedlec!), másrészt, hogy az ellenség által a Kárpátoknak ne szoríttassék; végül az 1. és 4. hds. előtti *terepviszonnal*, vagyis, hogy a «Tanév Regio» előtt (észak) fekvő s a Tanév homokos és mocsaras mélységét uraló terepfüggőnyt még az orosz erők beérkezése előtt birtokba vegye. Nagy szerepet játszott ezenkívül a hds. *kiképzése* is, mely úgyszólván kizárólagosan támadásra nevelve, a vezér felfogása szerint, harcászati ügyességével fölényben lesz, nehézkes (de haditapasztalatban bővelkedő!) ellenfele felett. A 3. hds.-nek északi irányú támadását csak azutánra tervezték, ha kelet felé a 3. és 2. hds. túlerőnek bizonyult.

VIII/22-ére a hds.-ek a kívánt vonalat elérték s a hds.-főparság elrendelte a készenlétbe helyezkedést a támadáshoz:

1. hds. 23-án a Visztulától-Frampolig terjedő magaslatokat vegye birtokába és kész támadáshoz É. felé;

4. hds. Tereszpol és Potylicz vonalig előrgyülekezik és kész É. vagy ÉK. felé támadni;

3. hds. gyülekezik Lemberg-től K.-re, visszavet Sokai, Radziechov és Bródy felőli támadásokat. Kövess-csoport a VIII/21-én Tarnopol és attól D.-re betörő ellenség előnyomulását késleltesse és legyen kész arra, hogy egy Krasne—Dunajow vonalban gyülekező ellenségre csapat mérjen.

Ahds.-ekezen intézkedés szellemében előre gyülekeznek s VIII/24-re az 1. hds. Annapol—Frampol, a 4. hds. Tereszpol —Potynitz vonalat érik el, a 3. hds. (mely 23-án parancsot kap, hogy a Bródy—Tarnopol felől előnyomuló ellenséggel szemben, ha az előre nyomul, a döntő harcot vegye fel) Lemberg-től K.-re gyülekezik. A Kövess-csoport részeivel Gnila-

Lipa—Dnyeszter mentét éri el. A Kummer-csoport Zavichostnak vesz irányt. (A hds.-főparság intézkedéseiben nemcsak a hdsekkel, hanem az egyes hadtestek, ho-k, sőt ezredekkel is rendelkezik, helyeiket, mozgásait eleve meghatározza. Az 1. és 4., valamint a 3. és 2. hdseknél hiányzik az egységes vezérlés: egy célra működnek!)

Az o.-m. hds.-főparságnak az ellenségről *eddig nyert képe szerint*, két hds. — legalább 14 orosz ho. — nyomult elő a Visztula és Bug között, Kelet-Galiciában pedig Bródy—Tarnopol, Trembovlán át erős gyalogság, Radziechov és Bucac irányában pedig erős lovasság nyomul előre. A saját 1. hds. az oroszral már kemény harcban áll.

A hds.-főparság elérkeztnek látta az időt, hogy a támadást megkezdje, annál is inkább, mert már a szibériai hadtestek megjelenéséről is hírei érkeztek s attól tartott, hogy az orosz mindenütt túlerőben lesz. (Lásd a 7. vázlatot.)

Ennek értelmében a hds.-főparság a támadásra vonatkozó intézkedést ezen a napon kiadta, és pedig:

Szándéka: az ellenségnek Cholm és Visztula között lévő csoportját az 1. és 4. hds.-el döntően megverni.

1. *hds.:* Főiránya Lublin, jsz. irány Biskupiec. Átkarolja az ellenség jobbszárnyát, biztosít Ivangorod felé.

4. *hds.:* jobbszárnyával a Hucva-mentén tör elő. Jobbszárnyát biztosítja egy 3 ho.-nyi csoport a 3. hds.-ből József Ferdinánd fhg. parsága alatt.

3. *hds.:* csapást mér a Bródy—Tarnopol felől betört ellenségre, ehhez a Kövess-csoport lhd.-ét rendezésre kapja.

Kövess-csoport: (2. hds.) beérkező részei az oldalt biztosítják.

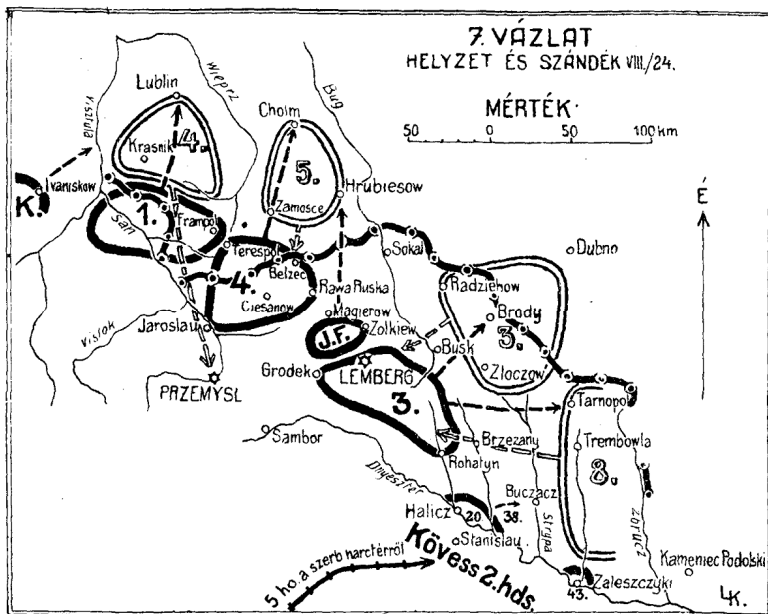
Kummer-csoport: Zavichostnál átkel a Visztulán, az 1. hds.-parsága alá lép.

A *Woyrsch íbk parsága* alatt álló német hadtest VIII/15-én indult Censtochau-Kalischból s Ivangorodra vett irányt (majd IX/3., 4-én Josefovánál lépett át a Visztulán.)

Az oroszok: A francia szövetség erkölcsi kötelező erejének nyomása alatt a mozgósítást és felvonulást olyként gyorsították, hogy a 3. hds. VIII/18-án, a 8. hds. VIII/19-én megindulhatott s 21-22-én a határt átléphette. Az 5. és 4. hds.-ek előnyomulása azonban csak 23-án volt remélhető. A4, hds.-nek Vilkolás, Vladimir—Volinsk vonalába egy elővédet kellett előretolnia a felvonulás biztosítása végett. Mivel pedig az osztrák nyugati szárny, nem úgy, mint a béke jelentések mutatták, a Visztulától keletre, hanem közvetlenül a Visztula mentén vonult fel, nehogy az orosz jobbszárny veszélyeztetve legyen, Ivangorodba a 4. hds.-nek egy hdt.-ét irányították, melyet a helyzet tisztázódása után a 4. hds.-nél vetettek be.

Helyzet és szándék VIII/24-én. (7. vázlat.)

O.-m.: A támadási irány tehát excentrikus, egy északi és egy keleti, amelyre az erők a 2. hds. beérkeztével ketté osztottak. Az 1. és



Az o.-m. hds. főparnoka az ellenségről következőkép volt tájékozva:

Keleten: Cholojovka, Zlocov, Zborov, Strypa vonalában egész Bucacig'nagy ellenséges erők törtek be lovasságunk előtte hátrál.

Északon: eddig 5 ½ gy. +21. ho-al voltak harcok (itteni orosz erő kb. 15jho.)
A Visztulától nyugatra nagyobb ellenséges erők nincsenek.

Erőviszonyok :

O.-m. :	1. hds. :	9 gy. + 2 l. ho. =	126 — 48 — 430,
	4. " :	9 " + 2 " " =	126 — 48 — 430,
	J. F. :	3 " + 1 " " =	42 — 24 — 147,
	3. hds. :	9 ½ " + 3 " " =	133 — 72 — 468,
	2. " :	3 " + 2 " " =	42 — 48 — 159,
	Kümmer :	— 1 " " =	24 — 12,
	összesen :		469 — 264 — 1646.

(népf. és menetalakulat nincs beszámítva.)

Orosz :	4. hds. :	6 ½ gy. + 5 ½ l. ho. =	104 — 132 — 473,
	5. " :	8 " + 5 " " =	128 — 120 — 528,
	3. " :	10 " + 4 " " =	160 — 96 — 633,
	8. " :	9 " + 5 " " =	144 — 120 — 586,
	összesen :	33 ½ gy. + 19 ½ l. ho. =	536 — 468 — 2220.

4. hds. képvisel-e olyan túlerőt, hogy a vele szemben álló 4., 5. orosz hds.-et gyorsan és biztosan leverhesse, az 1. hds. balszárnya elég erősre tartható-e, hogy kettős feladatát megoldhassa? míg a 3. és 2. hds.-nek

a rendelkezésre álló erők mellett elegendő tér és idő áll-e rendelkezésére, hogy az 1. és 4. hds.-nél bekövetkezendő döntésig, illetve a 2. hds. beérkeztéig (aug. vége, szept. eleje) az orosz 3. és 8. hds.-ek gyors előretörését támadással feltartóztassa? Kell-e okvetlen támadni? Ha igen, úgy a jelzett támadási irány — kimondott arctámadás — az erőviszonyok mellett, biztosíthat sikert? Nem volna lehetséges a Dnyeszter — Lembergig terjedő vonalat az erődökre támaszkodó 2. hds.-nek átadva, a 3. hds. zömét Lembergtől északra összevonva az orosz 3. hds. északi szárnyára csapást mérni?

Orosz: A támadási irány koncentrikus. Kétoldali átkarolás, mely ha sikerül, megsemmisítő eredményre nyújt kilátást. A szövetségi kötelezettség következtében, aug. 18—23. között megkezdett előnyomulás folytán az oroszok lemondottak azon nagy túlerőről, mellyel egy későbbi időpontban rendelkezhetek volna. Amennyiben azonban e körülmény győzelmi esélyeiket csökkentette (lásd a 4. és 5. hds. harcai) épen annyira kedvezően jött keleti szárnyuknak (3., 8. hds.) gyors előnyomulása és kihatása az eseményekre (az 1. leMBERGI csata).

Események VIII/24.-IX/1-ig.

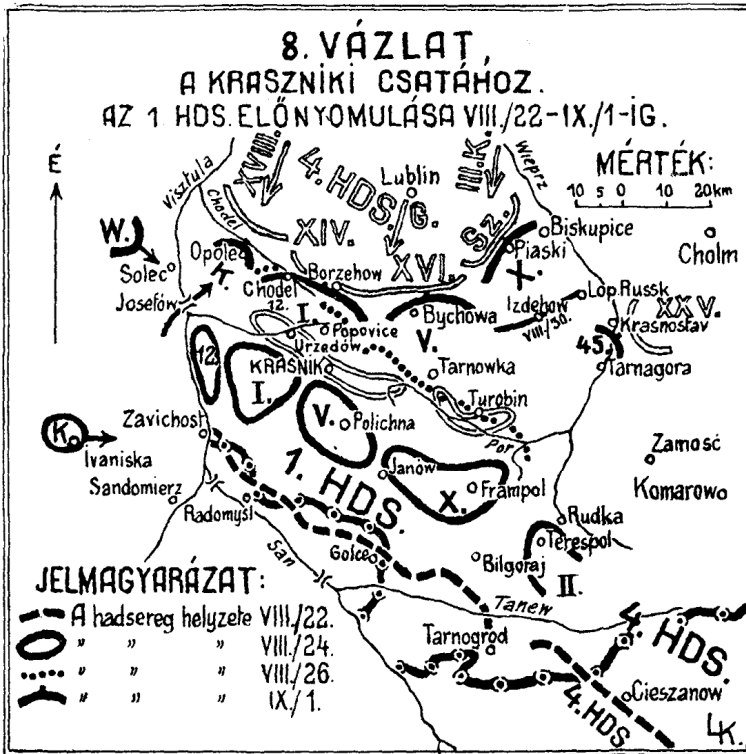
A mindkét oldali támadólagos fellépésből keletkezett a saját 1.-és orosz 4. hds. között a kraszniki, a saját 4. és orosz 5. hds. között a komarovi, a saját 3. (2. részei) és az orosz 3. és 8. hds. között az első leMBERGI csata.

A kraszniki csata. (8. vázlat.)

Az 1 hds. a Visztula és a Vjeprz közötti arcvonalon az orosz 4. hds.-et, kiváltkép balszárnya erélyes támadásával meglepi, VIII/24-én megveri és elfoglalja Krasznikot (5000 fogoly, 60 löveg zsákmány), a Chodel-pataknál azonban a balszárnny támadása VIII/25-én megakad. A hds. kitartó és változatos támadások közepette az oroszokat Opole—Biskupice vonaláig szorítja vissza, hol azonban a csaknem állandó tüzérségi előkészítés nélküli támadásban leolvadtan a folytonosan erősítésekkel táplált és szívósan védekező orosz hds.-el szemben nem képes további tért nyerni. A helyzet az orosz 4. hds.-re nézve, különösen VIII/28-án, felette kritikus. A hds. o.-m. túlerők heves támadása elől már a Vjeprz mögé szándékozik vissza menni, midőn erősítések (9. hds.) érkeznek be, melyekkel a Chodel-patakon át, fenyegető átkarolási kísérletet meghiúsítják. Hiába vont a balszárnnyára az 1. hds. a Kummer-csoportot (VIII/30-án támadott) s használta fel a tartalékokat, az orosz ellenállást a Chodel-pataknál megtörni nem tudta s hogy támadó lendületet nyerhessen, a Woyrsch hadtestet is át kell vonnia Solecnél a Visztulán.

A komarovi csata. (9., 10. vázlat.)

A 4. hds. támadó előnyomulása közben középevel már 26-án Tarnavatkánál erős ellenállásra bukkan, míg két szárnya tért nyer. Az orosz 5. hds. ugyanis azon feladatot kapja, hogy úgy az orosz 4. hds.-et támadó



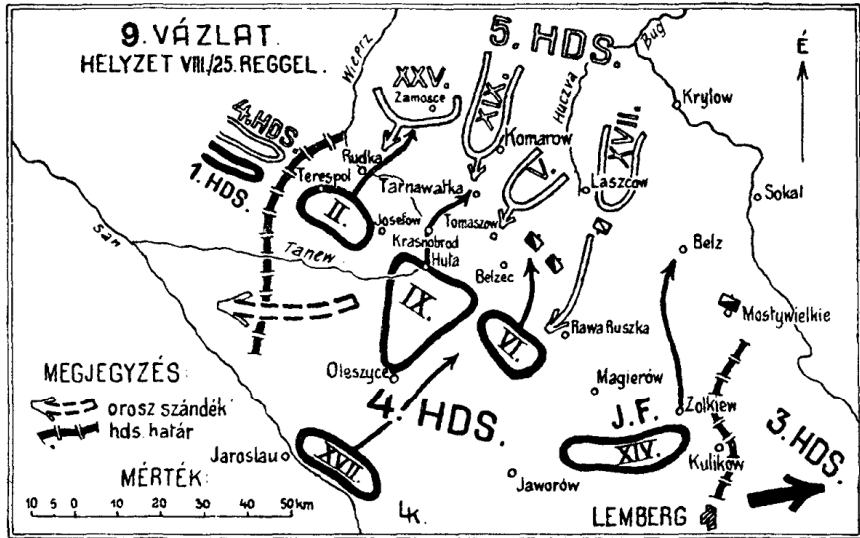
Erdőviszony VIII/24-én :

Orosz : $6\frac{1}{2}$ gy. + $5\frac{1}{2}$ l. ho. (104—132—473).
 O.-m. : 9 " + 2 " " (126—48—43, a népf. és
 menetalakulásokkal együtt 184—78—468).
 Kiterjedés : 1 o.-m. ho.-ra kb. 9—10 km,
 1 orosz ho.-ra " 15—16 "

ellenséget, mint Tomaszov —Zamosce közt megjelent ellenséges hadtesteket támadja oldalba és hátba. Az orosz 5. hds. ezért Tarnavatkától nyugatra csak kisebb erőket vet be, Tarnavatkától keletre azonban állandóan újabb és újabb erősítésekkel lép fel. Amíg tehát az orosz arcban a Vieprz és Hucva közt lekötni és keletről átkarolni igyekszik, addig a 4. hds. támadó szándéka közepén lekötni és mindkét oldalból átkarolni. (Lásd 9. vázlat.)

A 4. hds. balszárny hdt.-ének (II.) a szemben álló (XXV.) ellenség

viSSZavetése sikerül s zömével (Péter Ferdinánd fhg csoportja) VIII/29-én bekanyarodik Zamosce felől Komarov felé. Mivel azonban Péter Ferdinánd fhg az orosz XXV. hdt. felől oldalát és hátát féltette, az átkaroló mozdulatot igen elővigyázatosan hajtotta végre. Ennek dacára sikerül neki Dub, Sniatickán át az oroszok hátába bekanyarodni, *közben* azonban az orosz XXV. hdt. előnyomulásáról hírt kap s VIII/31-én, tehát az oroszra nézve ép a legkritikusabb pillanatban, csapatait Sniaticka —



Erőviszony :

O.-m. : 4. hds. : 9 gy. + 2 l. ho. = (126 — 48 — 429),

J. F. : 3 " + 1 " " = (42 — 24 — 147),

összesen : 12 gy. + 3 l. ho. = (168 — 72 — 576).

Orosz : 5. hds. : 8 gy. + 5 l. ho. = (128 — 120 — 528).

Kiterjedés :

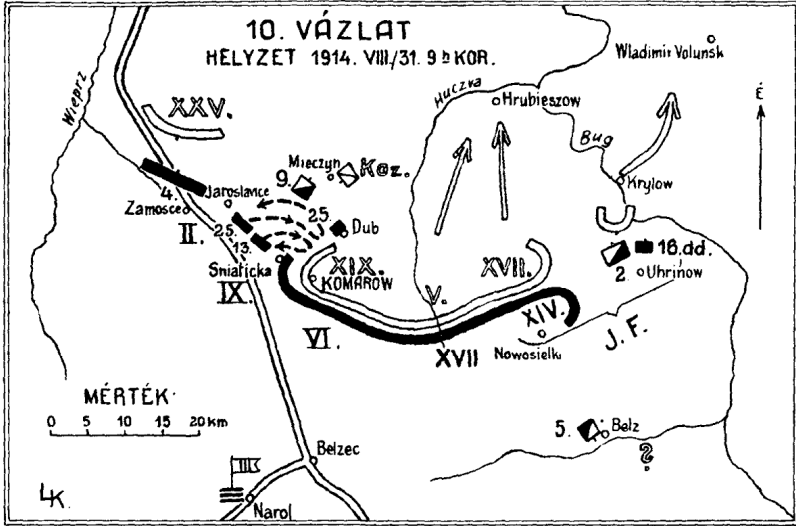
O.-m. hds. arcvonala ca 100 km = 1 ho. ca 8 km.

Orosz " " " 80 " = 1 " " 10 "

Jaroslavice vonalába visszarendelte. így a IX/1-én már-már hátba fenyegetett ellenségnek visszavonulással sikerül magát kimentenie. A balszárny hadtest ezen kedvező harcai alatt a VI. hdt -et az ellenség túlerejével arcban és átkarolóan támadta s csupán a XVII. hdt. majd a 4. és 3. hds. közt mozgó József Ferdinánd fhg csoportjának beérkezése fordította kedvezőre a harcot, olyannyira, hogy az oroszot szept. 1-én innen is, tehát mindkét oldali átkarolással fenyegette, mely elől gyors visszavonulással sikerült csak menekülnie, több ezer foglyot, 160 löveget zsákmányul hagyva vissza. Saját veszteség kb. 40.000 fő, a hds. 20%-a.

Az 1. leMBERGI csata. (11. vázlat.) A 3. hds. feladatát lásd a VIII/24. hds.-főpar. intézkedésben.

A Visztula és a Bug közt eredménnyel előretörő hds.-ek sikerei azonban nem voltak döntő hatásúak a 3. és 2. hds.-nél időközben lefolyt események miatt. A 3. hds. (megerősödvé a 2. részeivel) egy Pomorzany felé előreugró ékelekban Kamionka — Strumilova, Brzezany közt VIII/26-án megtámadta az előrenyomuló 3. és 8. orosz hds-et, mely utóbbiak azonban széles arcvonalukkal a 3. hds.-et két oldalról átkarolták s VIII/27-én veszteségteljes visszavonulásra kényszerítették. (Zlocovi csata.)



Erőviszony :

O.-m. : 1. hds. : 12 gy. + 3 l. ho. = (168 — 72 — 576).
 Orosz : 5. " 11 " + 5 " " = (180 — 174 — 684).

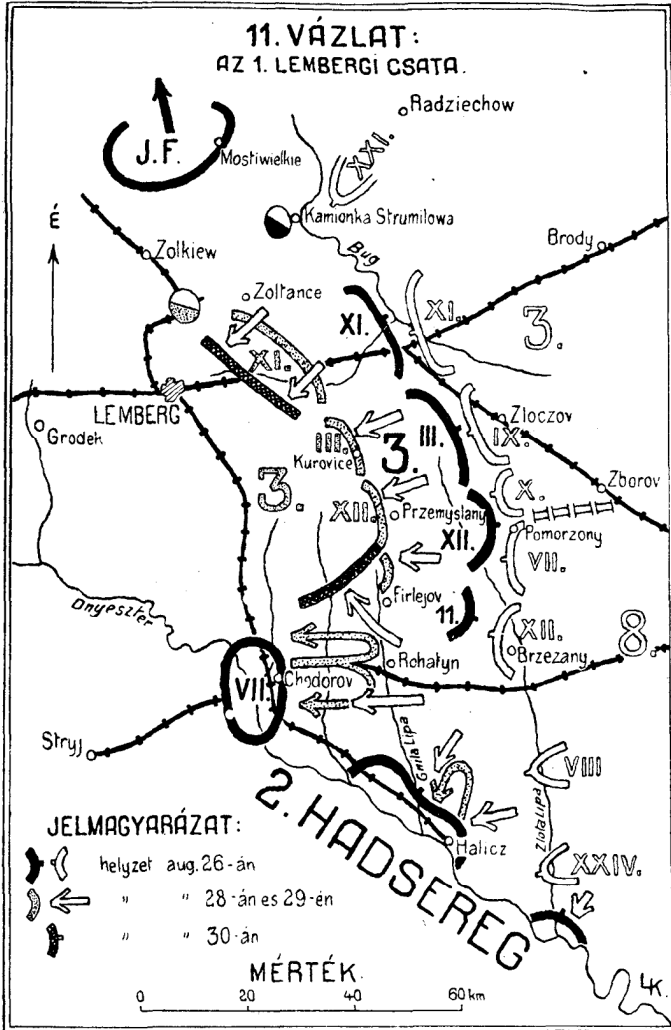
Kiterjedés :

Kb. 80 km = 1 o.-m. ho. kb. 6 ½ km,
 1 orosz ho. kb. 7 km.

Hiába kísérel meg a 3. hds. újabb ellenállást Gnliá-Lipa, Zolkiev vonalában, hiába veti be a hds.-főparság a 2. hds. beérkező ho.-it, egyenként beérkező ezredeit, 29. és 30-án az oroszok a déli, majd északi szárnyat visszavetik és szeptember 1-re az egész hds.-et újabb, igen súlyos veszteségek mellett, nyugat felé, Lembergen át, visszavonulásra kényszerítik. (Przemyslany csata.)

Helyzet szeptember 1-én a 12. vázlat szerint. (Lásd a 18. vázlatot is.)

A helyzet rövid összefoglalása. Az 1. hds. tartalékerők híján, nagyobb sikereket kivívni aligha képes. A 4. hds.-nél a döntés megtörtént, az orosz visszavonul. Az egész keleti csoport (2., 3. hds.) súlyos veszteségekkel vonul vissza Lembergbe és a Vereszycza vonalra.



Erőviszonyok : VIII/24-én.

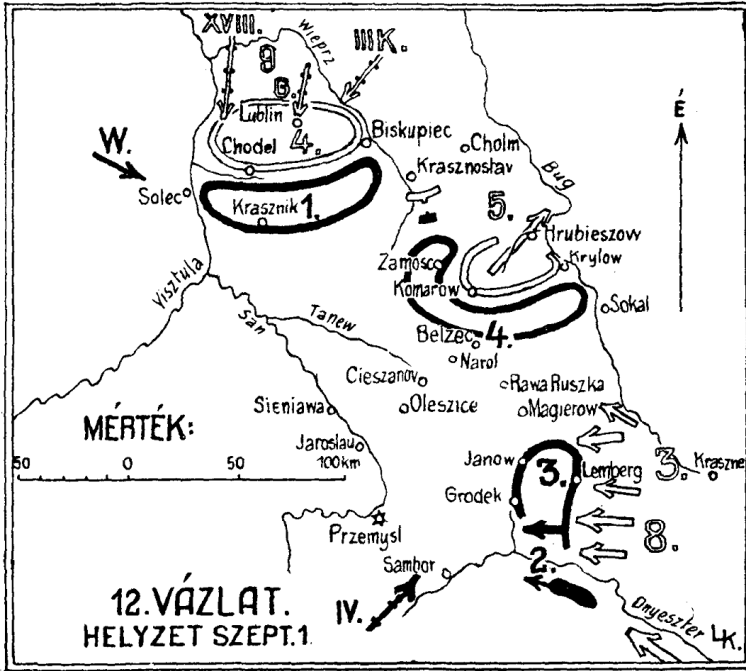
<i>O.-m. :</i>	3. hds. : 9½ gy. + 3 l. ho. = 133 — 72 — 468,	
	2. " 3 " + 2 " " = 42 — 48 — 159,	
	összesen : 12½ gy. + 5 l. ho. = 175 — 120 — 627	
	(népf. és menetalakulat is = 233 — 158 — 654).	
	<i>Orosz :</i> 3. hds. : 10 gy. + 4 l. ho. = 160 — 96 — 633,	
	8. " 9 " + 5 " " = 144 — 120 — 586,	
	összesen : 19 gy. + 9 l. ho. = 304 — 216 — 1219.	

Kiterjedés VIII/26-án :

3. hds. kb. 100 km = 1 ho. kb. 10 km.	<i>Orosz</i> 3. hds. : kb. 80 km = 1 ho. kb. 8 km.	
2. " " 60 " = 1 " " 20 "	8. " " 80 " = 1 " " 9 "	

A hds.-főparság tehát egy új, alapvető elhatározás előtt állott:

1. Hú maradjon-e eredeti elhatározásához, üldözze-e a Visztula és a Bug között megvert ellenséget — segítvén az 1. hds -et is? — A 4. hds. által elért győzelem csak ez esetben volna teljes s volna remény arra, hogy az orosz 4. hds. is súlyosan megverhető lesz. Ha azonban ezen



Erőviszony :

<i>Orosz :</i>	4. hds. :	10 ½ gy. + 5 ½ l. ho. =	168 — 132 — 680,
	5. " :	11 " + 5 " " =	176 — 120 — 704,
	3. " :	11 " + 4 " " =	176 — 96 — 692,
	8. " :	12 " + 5 " " =	192 — 120 — 762,

összesen : 44 ½ gy. + 19 ½ l. ho. = 712 — 468 — 2838,

beérkezőben a 4. hds-hez : 6 ½ gy. + 1 ½ l. ho. a 9. hds-hez : 104 — 36 — 398.

<i>O.-m. :</i>	1. hds. :	9 gy. + 3 l. ho. =	126 — 72 — 442,
	4. " :	12 " + 3 " " =	168 — 72 — 576,
	3. " :	9 ½ " + 3 " " =	133 — 72 — 468,
	2. " :	5 " + 2 " " =	70 — 48 — 249,

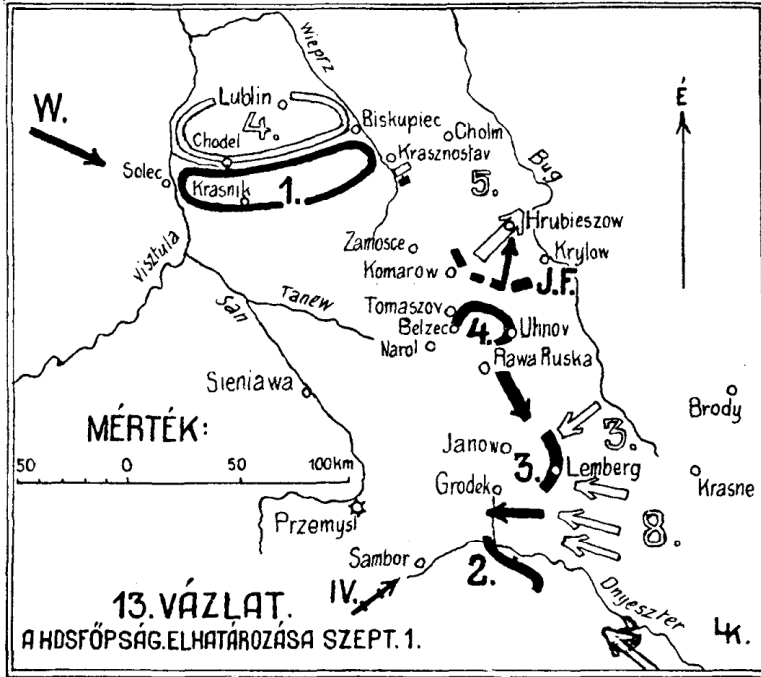
összesen : 35 ½ gy. + 11 l. ho. = 497 — 264 — 1735

(népf. és menetalakulat is = 776 — 393 — 2044).

üldözés alatt a saját 3. hds. az orosz 3. és 8. hds.-eket feltartóztatni nem tudja (amihez kevés remény van), az egész északi csoportot egyenesen hátbatámadással fenyegeti.

2. A második eset volna tehát, hogy a megvert 5. orosz hds.-et csak gyenge erővel üldöznék a 4. hds., míg zömével déli irányba fordulva, a 3. hds.-ünketüldöző orosz erők oldalára csapna le. Végrehajtáshoz szük-

séges, hogy gyorsan, meglepően történjék, hogy az 5. orosz hds. magát kis erővel üldözni engedje és hogy a 3. hds. a vele szemben álló orosz 3. hds.-et olyként tudja lekötni, hogy az eröket északi szárnya megerősítéséhez ne tudjon eltolni és így a 4. hds. támadása öt érzékeny, de főként gyenge oldalon is találja.



Erőviszony :

<i>Északon :</i>	<i>O.-m.</i>	1. hds. :	9 gy. + 3 l. ho. = 126 — 72 — 442,
		3 " + 1 " " = 42 — 24 — 147,	
		összesen : 12 gy. + 4 l. ho. = 168 — 96 — 589.	
<i>Orosz :</i>		4. hds. :	10 ½ gy. + 5 ½ l. ho. = 168 — 132 — 680,
		5. " + 5 " " = 176 — 120 — 704,	
		összesen : 21 ½ gy. + 10 ½ l. ho. = 344 — 252 — 1384.	
<i>Keleten :</i>	<i>O.-m. :</i>	4. hds. :	9 gy. + 2 l. ho. = 126 — 48 — 429,
		3. " + 3 " " = 133 — 72 — 468,	
		2. " + 2 " " = 70 — 48 — 249,	
		összesen : 23 ½ gy. + 7 l. ho. = 329 — 168 — 1146.	
<i>Orosz :</i>		3. hds. :	11 gy. + 4 l. ho. = 176 — 96 — 692,
		8. " + 5 " " = 192 — 120 — 762,	
		összesen : 23 gy. + 9 l. ho. = 368 — 216 — 1454	

3. Ha erre az eshetőségre sincsen kilátás, egy harmadik választás marad, belátván az eredeti haditerv tarthatatlanságát, a haderöket visszavonni a San, Dnyeszter vonala mögé, vagy esetleg még hátrább fekvő vonalba és nagy tartalékok képzése által biztosítani a kezdeményezést, mely a 3. hds.-nél történt események után, az ellenség kezébe siklott át.

Események IX/1 —7-ig.

A helyzet válságos voltát növelte az általános hadipolitikai helyzet is. Szerbia ellen a támadás sikertelen volt, nagyobb erők elvonására a várható szerb támadás miatt, gondolni *nem mertek*. A románban bízni nem lehetett.

A hds.-főparság a 4. hds. győzelmi jelentésének hatása alatt a fentebb említett 2. esetet választotta (13. vázlat) s IX/1-én eszerinti intézkedésének rövid összefoglalása: az 1. hds. igyekezzék tért nyerni, a 4. hds. legszükségesebb részekkel (J. F. fhg es.) üldözzön, míg zöm»¹. Uhnov—Belzec közt készen álljon arra, hogy Lemberg felé előre törhesen, vagy ha a 3. hds. nem tarthatja magát, Jaroslaura meneteljen. Vonatokat a jaroslai útra terelje. (Kettős feladat a támadási irány hatásosságának és az oldaltámadás erőteljességének rovására!)

A hdsfőparság el volt tökéelve, hogy a harcot a győzelmes kimenetelig — melyben nem kételkedett — szívósan folytatja. Nézete szerint követezte ezt az aktív hadvezetést a szövetségi kötelezettség, vagyis az orosz erőknek aktív lekötése is. A4, hds.-nek Lemberg irányában való bevetésénél remélte, hogy az 1. hds. tartani fogja magát, hogy a megvert 5. hds.-től egyelőre nem kell tartania s hogy a saját 3. hds. Lembergnél képes lesz tartani magát. Számított azonkívül arra is, hogy a tannenbergi csatát győztesen befejező német 8. hds. folytatja előretörését Siedlec felé, melynek bekövetkezését az orosz hadvezetőség is (Danilof tbk), a rá nézve legkellemetlenebb eshetőségnek vélte, mert számítania kellett azzal is, hogy a csapást Rennenkampf hds.-ével kivédenie nem sikerül.

A 3. hds.-nek tartania kellett volna magát Lembergnél, déli szárnya visszavonulhatott a Weresica mögé, a 2. hds. délről Mikolajov felől átkarolólag közbelépni volt hivatott.

Az orosz legfelsőbb hadvezetőség a 4. és 5. hds.-nél vívott súlyos harcok és a tannenbergi csata hatása alatt (Lásd a 18. vázlatot.), már augusztus végső napjaiban lemondott a tartalék hds.-csoporttal Németországba szándékolt betöréséről s eleinte egy Radomon át dél felé vezetett támadással akart az o.-m. hds.-el végezni. Az o.-m. 1. és 4. hds.-ek erőteljes támadásai azonban ezen kétségtelenül igen hatásos irányról is lemondatták s szorongatott hds.-einek közvetlen segítő a Varsónál alakulóban lévő 9. hds.-et a Visztula és a 4. hds. közé ékelte be, így akarván az o.-m. hds.-re Lublinnál egy hatalmas csapást mérni.

(Kétségtelen tehát, hogy az eddigi támadás úgy a keletporoszországi, mint a nyugati arcvonal helyzetén könnyített, viszont újabb orosz erők magárvonásával az o.-m. hds. amúgy is kritikus helyzetét súlyosbította. E válságos helyzet közepette az o.-m. hdsfőparság tudomást szerezvén arról, hogy a német legfelsőbb hadvezetőség nyugatról

erőket dobott át, innen erősítést kért, melyet nem kapott meg. Lehetőséges, hogy a Kelet-Porosországba dobott 2 hdtnek azonnali leirányítása Galíciába, avagy egy sikeres támadás Siedlec irányában, az o.-m. hds.-et, ha győzelemhez talán nem is segíthette, de a későbbi veszteségteljes visszavonulástól megmentette volna. A tannenbergi diadal után Kelet-Porosország helyzete az o.-m. hds. megmentéséhez képest, másodrangú kérdés lett (lásd a 18. vázlatot).

Az o.-m. 1. hds. északon IX/4-ig keleti szárnyán elért helyi sikerekkel támadott, IX/4-ike után pedig jobbszárnyát a Porpatakig visszavonván, ellenséges támadásokat visszavetett. Amíg azonban a 4. hds. X/3-án Uhnov, Belzec körletben zömével gyülekezett, József Ferdinánd főherceg csoportja pedig az ellenséges 5. hds. üldözését átvette, addig a 3. hds. magát Lemberg-nél tartani nem tudta s IX/2-án Lemberget kiürítvén, 3-án a Weresica mögé vonult vissza, ahol újból védőállást foglalt s erős északi szárnyal való támadáshoz előkészületeket tett.

Az orosz 3. és 8. hds. eleinte erejét Lemberg felé összpontosította, majd Lemberg feladását az itteni o.-m. hds. teljes vereségének tulajdonította s ezért — főként hadvezetősége beavatkozására — nagyobb erőket tolt el északi szárnyára, hogy Zolkiev—Ravaruskán át az 5. orosz hds. helyzetén, mely közben IX/4-én újból támadott, könnyíthessen.

Ivanov hadvezetősége ugyanis a Kelet-Galiciában megvert o.-m. hds.-et alárendelt erőnek vélte, míg a főerőt a Visztula és Bug közt tétellezte fel, melynek oldala ellen így hathatott legjobban.

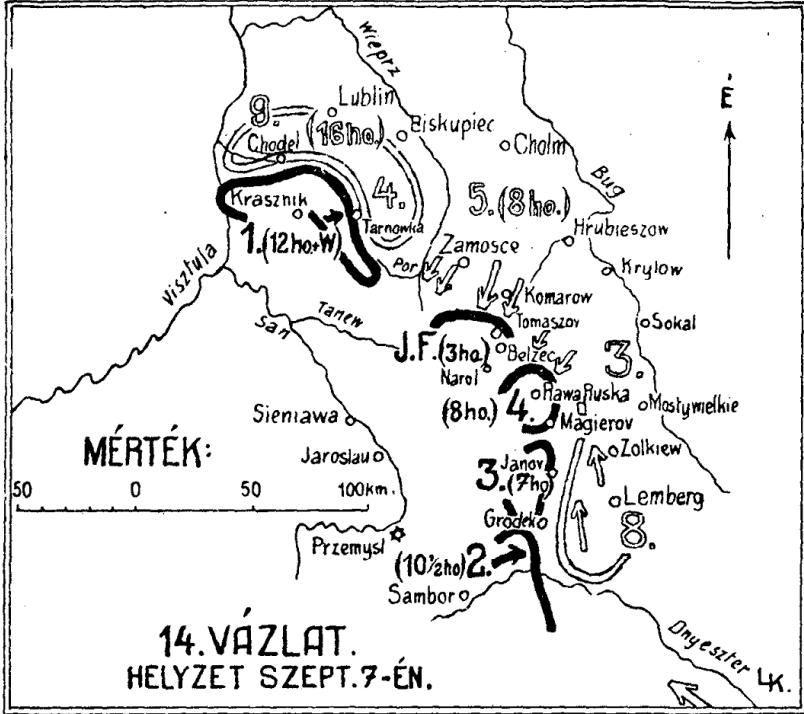
Ekként a 4. hds.-nek Ravaruska —Niemierov körletéből IX/6-án megindult támadása (Ravaruska-i csata) első sikerek után már nagyobb orosz erőkkel találkozik és hiába alkot északi szárnyán egy erős csoportot és támad vele együtt erélyesen a már Boroevics parsága alatt álló 3. hds., az orosz ellenállás ezen támadással szemben percről-percre nő, sőt Ravaruskánál és attól északra ő támad. A déli szárnyon a saját 2. hds. erősítései beérkezése miatt csak IX/8-án lesz előreláthatólag támadáshoz kész.

A szeptember 7-iki helyzetet lásd a 14. vázlaton.

Az 1. hds. Lublintól délre a beérkezett orosz 9. (3 hdt) és 4. hds. ellen súlyos harcban, jobbszárnya a szemben támadó orosz túlerő, valamint a közé és József Ferdinánd fhg. csoportja közé beékelődött orosz erők fenyegető átkarolása miatt, válságos helyzetben van. A Woyrsch hdt.-et az 1. hds.parság a fenyegetett jobbszárny támogatására, kelet felé tolja el, azonban már Tarnavkánál kénytelen IX/7-én harcba vetni.

József Ferdinánd fhg. csoportja kettős feladatát, hogy az orosz 5. hds.-et, mely időközben erősítésekkel támadásba ment át, tartsa fel^{es} így a 4. hds. hátát biztosítsa, továbbá a szorongatott 1. hds. Szárnyára

segítséget küldjön, megoldani nem volt képes, jó, ha az orosz 5. hds.-nek (mely IX/4-vel az előnyomulást megkezdte) újabb támadásával szemben Lackow és Tarnatvánál (Tomasovtól északra) továbbra is védekezni tud. A 4. és 3. hds. Lemberg irányában IX/6. óta támadnak, az ellenség ellenállása folyton szívósabb s különösen a 4. hds. közepe és (északi) bal-



Ervéviszonyok :

O.-m. :	1. hds. :	9	gy. +	3 l. ho. =	126	—	72	—	442,
	J. F. :	3	" +	2 " " =	42	—	48	—	159,
	4. hds. :	9	" +	4 " " =	126	—	96	—	454,
	3. " :	6 ½	" +	0 " " =	91	—	0	—	292,
	2. " :	10	" +	2 " " =	140	—	48	—	474,

összesen : 37 ½ gy. + 11 l. ho. = 525 — 264 — 1821,
(népf. és menetalakulat is = 804 — 398 — 2140).

Orosz :	9. hds. :	7	gy. +	4 ½ l. ho. =	112	—	124	—	414,
	4. " :	10	" +	2 ½ " " =	163 ½	—	108	—	606,
	5. " :	11	" +	5 " " =	180	—	174	—	684,
	3. " :	11	" +	4 " " =	176	—	129	—	672,
	8. " :	12	" +	5 " " =	192	—	155	—	684,

összesen : 51 gy. + 21 l. ho. = 823 ½ — 690 — 3060.

szárnya Zolkiew és Mosty-Wielky felől támadó nagyobb orosz erőkkel szemben súlyos harcban védekezésre szorult. A 2. hds. támadása a délről beérkezett erősítésekkel Grodektől délre IX/8-án kezdődhetik.

Az o.-m. haderők vezére súlyos kérdés előtt állott. Látván, hogy a 4. hds. támadása a kívánt eredményt nem hozta meg s hogy nagyobb tartalékok híján a támadás további folytatása és az északi szárny egyre

fenyegetőbb helyzete miatt összeröi felette válságos helyzetbe kerülhetnek: az egész haderővel hátrább fekvő állásba (esetleg a San mögé) vonuljon-e? és tartalékok kivonásával ellentámadással a már elvesztett kezdeményezést ismét magához ragadja?

A hdsfőparság a helyzetet akként ítéli meg, hogy az 1. és 4. hds. közötti űrben az ellenség fenyegető előnyomulása legjobban az által előzhető meg, ha a 4., 3., 2. hds.-ek a támadást tovább viszik, a Lembergől délre meggyöngült orosz déli szárnyat a 2. hds.-el Lemberg felé felsodrítja s itt mielőbb döntő eredményt ér el: e szerint is intézkedik.

Események IX/8—11-ig.

Az 1. hds. főként tüzérségben nagy fölényben lévő orosz erőknek IX/5. óta úgyszólván szakadatlan támadásait csak nagy veszteségek árán tudja visszautasítani. De súlyos veszteséget szenvedett az orosz is, úgy, hogy emiatt, valamint a többi hds.-eknél szenvedett veszteségei következtében a további támadást az egész délnyugati arcvonalon beakarja IX/9-én szüntetni, amikor ugyan-e napon az 1. hds. az arcvonalán beállott helyzetből kifolyólag — balszárnyát vissza kellett vonnia, közepét benyomták, jobbszárnyát átkarolás fenyegette — megkezdte a tervszerű visszavonulást dél felé és újabb feladata szerint 10-én Tanevrégiótól északra kell az ellenség előnyomulását feltartani, anélkül, hogy döntő vereséget szenvedjen.

Az oroszoknak ez a nem sejtett visszavonulás váratlan győzelmet jelentett s a szenvedett veszteségek és szívós harcokban való kimerülés miatt az üldözést lassú ütemben kezdik meg, alkalmat adván az ellenségnek válságos helyzetéből való menekülésre.

Az 1. és 4. hds. közötti űrben József Ferdinánd fhg az 5. orosz hds. előnyomulását feltartani nem képes s szívós védekezés után IX/11-ig egész Ravaruska—Cieszanov vonaltól délre visszamegy, mialatt súlyos veszteséget szenved. Narol—Cieszanov felé nagy orosz erők nyomulnak előre. A 4. hds.-et orosz túlerők védelemre kényszerítik, ugyancsak lassan halad előre a 3 hds. támadása is, továbbá a 2. hds. sem tud az egyre fokozódó ellenállással szemben (Mikolajov—Grodek vonalban) jelentős térbeli előnyt szerezni.

Szeptember 11-én reggel a hdsfőparság a következőképen látja a helyzetet: (lásd a 15. vázlat.)

Az 1. hds. visszavonulóban az alsó San mögé. A 4. hds. támadása megállott, József Ferdinánd fhg csoportja az ellenséges nyomás elől a Ravaruska —Lubacovi vasútvonal mögé, a 4. hds. északi szárnyára vonult vissza. A 4. hds. északi szárnyát és hátát a Narolon át Cieszanov felé előnyomuló orosz 8. hds. fenyegeti. A 3. és 2. hds. támadása sikere-

ket mutatott fel, de dacára 10.000 fogoly és 50 ágyú zsákmánynak, döntést és kiadós térelőnyt kivinni nem tudott.



Erőviszonyok :

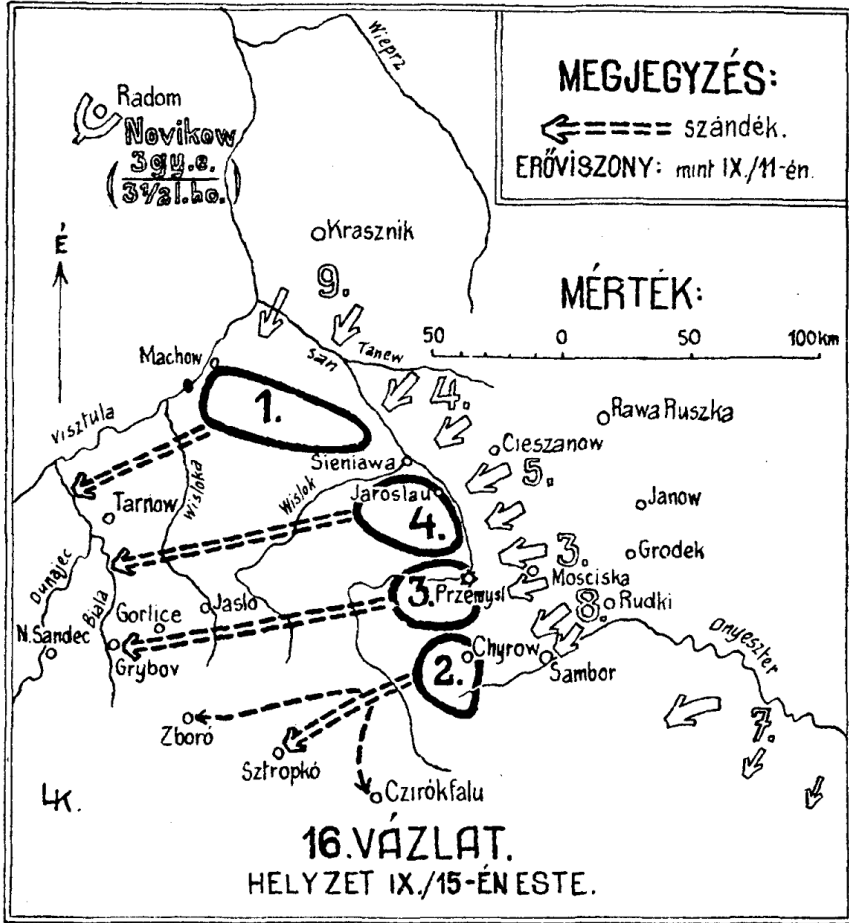
<i>O.-m.</i>	1. hds.	9 gy.	+ 3 l. ho.	= 126 — 72 — 442,
	4. "	12 "	+ 6 " "	= 168 — 144 — 613,
	3. "	6½ "	+ 0 " "	= 91 — 0 — 292,
	2. "	10 "	+ 2 " "	= 140 — 48 — 474,
összesen :				37½ gy. + 11 l. ho. = 525 — 264 — 1821,
				(népf. és menetalkulat is = 804 — 398 — 2140).

<i>Orosz</i>	9. hds.	7 gy.	+ 4½ l. ho.	= 112 — 124 — 414,	} L. had- rend.
	4. "	10 "	+ 2½ " "	= 163½ — 108 — 606,	
	5. "	11 "	+ 5 " "	= 180 — 174 — 684,	
	3. "	11 "	+ 4 " "	= 176 — 129 — 672,	
	8. "	12 "	+ 5 " "	= 192 — 155 — 684,	
összesen :				51 gy. + 21 l. ho. = 823½ — 690 — 3060.	

A hdsfőparáság elhatározása és intézkedése:

Általános visszavonulás a San mögé és ott további ellenállás. 1. hds. a San vonalára a torkolattól Jaroslauig bezárólag, 4. hds. innen Przemysl, a San mögött erőket von ki, 3. hds. Przemysl, 2. hds. innen Stary-Sam-

borig. Aszept. 6—11-ig tartó «Lemberg — Ravaruska-i» (2. lemergi) csata tehát visszavonulással végződött. Véres áldozatok árán ugyan, de mégis sikerült az orosz főerőt lekötni mindaddig, míg nyugaton a harcok döntésre megértek — sajnos, nem a mi javunkra!



Események szeptember 12—16-ig.

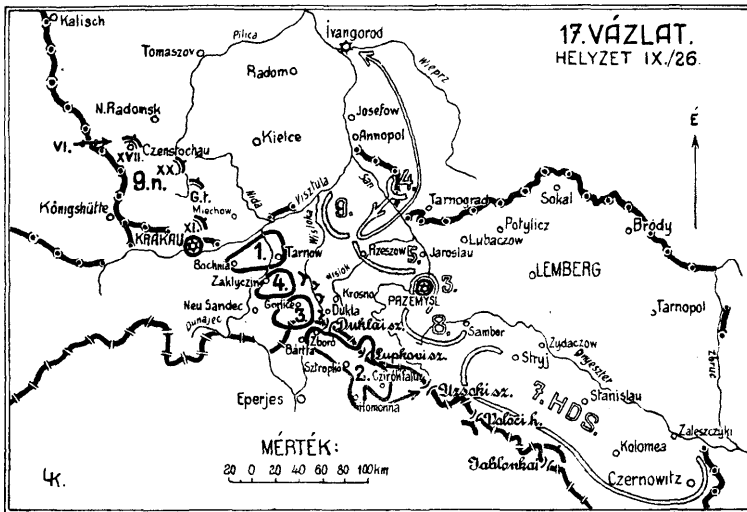
Szeptember 11—12-re virradó éjjel megkezdték a hadseregek a visszavonulást. Az ellenség a kimerültség miatt nem üldözött erélyesen s így a visszavonulás általában nagyobb zavar nélkül folyt le. Tekintettel a folytonos elvágatás és a délre való elszorítás veszélyére, a 4. hds. visszavonulása rendkívüli teljesítménynek tekinthető. Az 1. és 4. hds. már 13-án a San partján volt, míg a 3. és 2. hds. e nap Mosciska vonala mögé ért, honnan a 2. hds. csak 14-én tudott az esőtől felázott rossz utakon tovább menni.

A hds.-ek a kiutalt körletben a San mögött 16-áig gyülekeztek, olyként, hogy a 3. hds. a Przemysl — Jaroslau-i vonalat közvetlen védhette,

míg az 1. és 4. hds. a Sanon átkelő oroszot ellentámadással szándékozott visszavetni. A 2. hds. feladata volt az ellenségnek Przemysltől délre való előnyomulását feltartóztatni. (Lásd a 16. vázlat.)

A San védelmére azonban már nem került sor, mert szept. 16-án a hdsfőpárság azon elhatározásra jutott, hogy a San védelmét feladva s minden döntő harcot kerülve, az 1., 4., 3. hds-et Dunajec, Biala, Gribov, a 2. hds.-et pedig Zboró, Sztropkó, Czirákfalu vonalba vonja vissza, ahol a német erősítéseket bevárja.

A keletporoszországi német 8. hds. ugyanis a Samsonov (2.) hds.-et VIII/29-ig megvervén, szükségesnek találta, hogy a még mindig Kelet-



Poroszországban álló Rennenkampff hds.-et (1.) megverje és így a délkeleti irányban vezetendő támadáshoz szabad kezet nyerjen. Mikorra azonban Rennenkampff hds.-ét a mazuri csatában döntően megverte, a Siedlec felé vezetendő támadás az o.-m. haderők visszavonulása következtében tárgytalanná lett és így a német 8. hds. IX/14-én értesítette Conrádot, hogy erőinek zömét az o.-m. hds. közvetlen támogatása végett Galíciába le fogja szállítani. Mivel pedig Conrad számítása szerint ezen segítség hatásos beavatkozása Galíciában szeptember vége előtt nem volt várható, szükségesnek találta a német erőkkel az együttműködést azáltal biztosítani, hogy a haderőt egy hátrábbi állásba vonja vissza. Augusztus 18-án Conrad és Ludendorff megbeszélnek a jövőre vonatkozó terveket, mely szerint a 9. német hds. IX/30-ig Krakó — Miechov vonalában felvonul s az o.-m. hds.-ékkal szemben álló orosz haderő oldalába és hátába tör előre, ezzel egyidejűleg az o.-m. erők is előre nyomulnak. (Lásd a 17. vázlatot.)

Az oroszok veszteségei igen nagyok, csapataik kimerültek ahhoz, hogy üldözhessenek. Novikov tbk Radomnál levő csoportja tétlenül áll s nem használja ki kedvező helyzetét. Ivanov szükségét látja, hogy a csapatok hiányos ellátása miatt is megálljon, mivel különösen kenyér és sóhiány következtében a csapatok éhséget szenvedtek. E körülményekhez hozzájárult az is, hogy okt. 1. napjaiban a San váratlanul megdagadt s a rajta vert hidakat az ár elvitte.

A hds. csop. parnok felfogása szerint a további hadműveletek első célja Przemysl elfoglalása volt, melyet egész haderejével megakart várni s a nagyherceg beavatkozására is csak a 9. hds.-el és a 4.hds. egy hdt.-ével üldözött a Vislokáig, melyet ezek az erők IX/20-án értek el.

Másrészt azonban a nagyherceg is. az o.-m. hds. visszavonulásából annak teljes vereségére következtet s ezért, valamint a franciák nyomatékosabb sürgetésére szeptember 2. felében átcsoportosításokba kezd, melyeknek célja a Németországba való betörés, volt, Oroszlengyel országon át, ahol a 9. német hds. felvonulásáról már szeptember közepén részben, míg szeptember 30-án teljesen tájékozva voltak.

A átcsoportosításokból származó hadműveletek azonban már az őszi hadjárat keretébe tartoznak és ott is tárgy altatnak.

Élelmezési állományok az O.-m. haderőnél.

a háború kezdetén :		szeptember végén :	
1. hds-nél :	340.000 fő 10.000 ló	1. hds-nél :	250.000 fő 80.000 ló
2. " "	240.000 " 85.000 "	2. " "	207.000 " 70.000 "
3. " "	245.000 " 90.000 "	3. " "	136.000 " 45.000 "
4. " "	300.000 " 100.000 "	4. " "	210.000 " 80.000 "
összesen :	1,125.000 fő 385.000 ló	összesen :	803.000 fő 275.000 ló.

A 322.000 fő veszteség arányszámban az élelmezési létszám 29%-a, vagyis a haderőnek csaknem $\frac{1}{3}$ része. Ebből kb. 100.000 fő 400 löveggel fogságba jutott. A halottak és sebesülteknek csaknem 100%-a az ütközet-állományra esik, miért is a veszteség e tekintetben még az említett arányszámnál is jóval súlyosabb. Az oroszoknak vesztesége (lásd Reichsarchiv, Der Weltkrieg 2. Band, 336. lábjegyzet) 900.000 főből 230.000 vagyis 26%. Ebből kb. 40.000 fogoly több mint 300 löveggel együtt.

Összefoglalás.

A központi és entente hatalmak közötti gazdasági és politikai ellentétet Princip pisztolya lángra lobbantotta ép abban az időben, amikor háborús felkészültségben a központi hatalmak — de elsősorban az o.-m.-monarchia — határozott hátrányban voltak. Ehhez a hátrányhoz járult még a több arcvonalas háború nehézsége. E tekintetben a központi hatalmak egyikek voltak abban, hogy a főellenség Franciaország, melynek le-

küzdése Németország feladata, míg az orosz kolosszus foglalkoztatása a francia hadszíntéren bekövetkezendő döntésig az o.-m.-monarchia vállára nehezedett. E felette súlyos feladat megoldására a monarchiának csakis akkor lehetett kilátása, ha a maga részéről viszont, minden politikumtól eltekintve, a szerb hadszínhelyet mellékhadszínhelynek tekinti s minden erejét az orosz ellen veti harcba, mely ellenséggel szemben gyorsabban lévén képes felvonulni, a háború kezdetén nagyobb horderejű sikerek kivívására volt kilátása. Az o.-m.-monarchia előkészületeit ez értelemben tette meg, tervezett azonban, egy Szerbia ellen elszigetelten viselendő hadjáratot is.

1914 július havában az o.-m. hadvezetőség a politikával egyetértve, a szerb ellen mozgósít és vonul fel, azt hívén, hogy majd sikerül megakadályozni a világegést. Amikor pedig tudatára ébredt, hogy ez, lehetetlen, a szerb felvonulás miatt az orosz ellen csak késedelmesen vonulhatott fel s erőinek tekintélyes részét a monarchiára sorsdöntő bevezető harcokban nélkülöznie kellett.

Az így beállott késedelmet tetézte a felvonulás hátrahelyezése is. Románia kétséges magatartása miatt és egy orosz lovas invázió veszélyének érzetében. (Mely nem következett be.)

Másként állott a helyzet az oroszoknál. A japán háború tapasztalatai alapján kiképzett hadseregét az orosz hatalmasság fejlesztette s az o.-m.-monarchia felvonulását ismervén, főként arra törekedett, hogy ha meg nem előzheti, legalább azzal egyidőben lehessen kész.

Hatalmas ereje tudatában és szövetségi kötelezettsége miatt azonban egyidejűleg hármast követ: az o.-m. haderő letörését, Kelet-Poroszország elfoglalását (a német haderő megsemmisítése mellett) és egy tartalék csoporttal betörést a német birodalomba Berlin felé — miért is egy helyen sem ért el döntő eredményt.

Az osztrák-magyar—orosz hadszínhelyen mindkét fél összes erejének teljes felvonulása előtt kezdte meg a támadást.

Az osztrák-magyar erők a Visztula és a Bug közt korai döntést keresvén, egy északi és egy keleti csoporttal excentrikusan támadtak azért, hogy az oroszoknak ne adjanak időt és alkalmat túlerejének egyidejű kifejtésére.

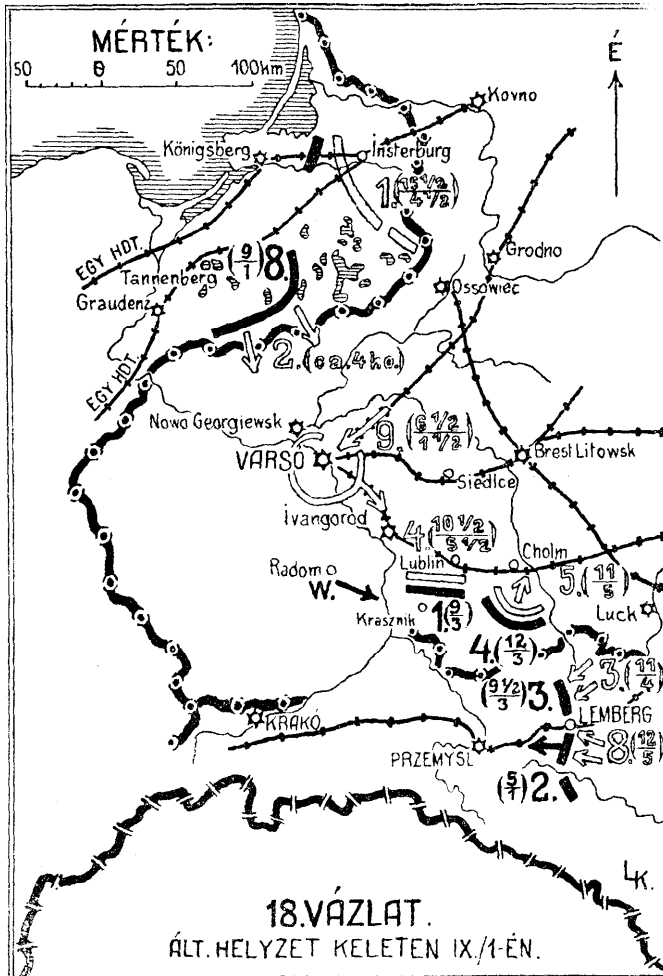
Az orosz erők a galíciai határt félköralakban körülvevé kétoldali átkarolásra törekedtek, korábban támadtak, mert a nyugati hadszínhely eseményei gyors cselekvést követeltek.

Ennek folyamányaként e hadszínhelyen augusztus második felében döntő horderejű hadműveletek játszódtak le.

A Visztula és a Bug között támadó o.-m. hds-ek (1. és 4.) a velük szemben álló orosz 4. és 5. hds-eket megverték ugyan, de a győzelem nem volt teljes. Az 1. o.-m. hds. a folytonos tüzérségi támogatás nélküli

támadásban szenvedett veszteségek és tartalékok hiánya miatt, lökö-
erejét veszítette. Az orosz 5. hds-nek pedig az oldalát és már-már hátát
fenyegető 4. o.-m. hds. elől sikerült visszavonulnia.

Ezalatt a kelet felé előnyomuló o.-m. 3. hds-et a túlerejű orosz



3. és 8. hds-ek az első leMBERGI csatában súlyos veszteségekkel vissza-
vonulásra kényszerítik s a Visztula és Bug között sikeresen támadó
o.-m. haderők oldalát és hátát veszélyeztetik.

*Augusztus végső és szeptember első napjaiban mindkét ellenséges
haderő vezére újabb elhatározás előtt áll. (Lásd 18. vázlat.)*

Folytassa-e az o.-m. hds. a Visztula és Bug közt sikeres támadását

akkor, mikor a lembergi csata folytán az oldalát biztosító erők túlerő elől visszavonulni kénytelenek? Visszavonuljon-e, alkalmat adván az ellenségnek erők kivonására és a német elleni alkalmazásra? Az AOK. sem az egyik, sem a másik kockázatot nem vállalta, hanem egy harmadik megoldást választott, áttévén támadásainak súlypontját kelet felé az orosz 3. és 8. hds. ellen.

Ámde az orosz helyzete sem volt kedvező. A tannenbergi csata megsemmisítő veresége (VI11/29.), valamint a Visztula és a Bug között szenvedett vereség erős próbára tették az orosz nagyherceg idegeit. A helyzet kedvezőtlen képén alig változtatott, hogy a 3. és 8. hds-ek győzelmes előnyomulásban voltak s Lembergnél rövidesen erőket adhattak rendelkezésre másutt való alkalmazás céljából.

A nagyherceg által követett hármastól szó sem lehetett. Annál sürgősebb volt azonban, hogy a Visztula és Bug között sikeresen támadó o.-m. erőket letörje. Ezért tehát a Németországba való betörésre szánt és alakulóban lévő 9. hds-et közvetlen a Visztulától keletre veti be.

Mindkét vezér az így módosított hadműveletektől várja a szerencse jobbrafordulását. Ám szeptember első hete szakadatlan heves harcok között elmúlik anélkül, hogy valamelyik fél részére döntő eredményt hozna. Az o.-m. 3. és 4. hds-ek 6-án megkezdett támadása 7-én holt pontra jut az orosz 3. és 8. hds-ek ellenállásán; a Visztula és a Bug között működő orosz hds-ek (9., 4., 5.) támadásai pedig o.-m. 1. hds. és József Ferdinánd fhg. hősiesség ellenállásába ütköznek.

Szeptember 7—9. között mindkét vezérben az ádáz harcokban szenvedett veszteségek és sikertelenség azt a belátást érelik meg, hogy az általuk működésbe hozott erők a tervezett eredmény kivívására nem elegendők. Ahsgfőparság a szerb harctérről megerősödött 2. hds-gel akarja előidézni a kedvező döntést, Ivanov pedig 9-én már egész délnyugat arcvonalán be akarja a támadást szüntetni, amikor ezen a napon az o.-m. 1. hds. a szenvedett nagy veszteségek hatása és keleti szárnyának bizonytalansága következtében visszavonul a San mögé.

Ezzel a visszavonulással és az orosz 5. hds. fenyegető előnyomulásával a nyári hadjárat sorsa megpecsételtetett.

Az o.-m. 2. hds. támadása a kívánt gyors döntést nem hozza meg: az orosz 3. és 8. hds. még szívósan védekezik, mikor az északi arcvonalon fáradtan üldöző oroszok már az o.-m. 4. hds. hátát veszélyeztetik s így szept. 11-én az utolsó órában a hds. főparancsnokság a San—Dnyeszter mögé a visszavonulást elrendeli.

Az orosz veszteség igen nagy, a hds. túl fáradt és lassú, ellátása pedig túl hiányos ahhoz, hogy erélyesen üldözzön s így az o.-m. erőknek súlyos helyzetét nem használja ki. De egyébként is az orosz főhadiszállás

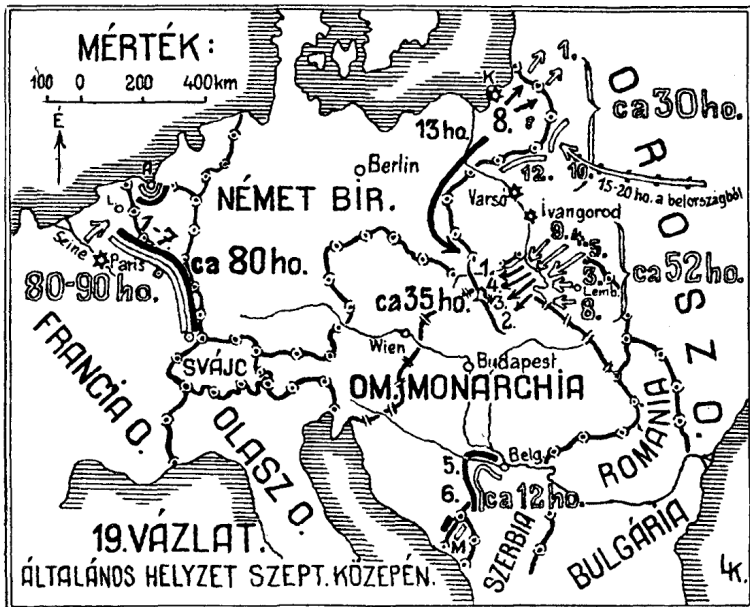
eddigyi pesszimiztikus hangulatát túlzott optimizmus váltja fel: az ellenség vereségét oly súlyosnak vélik, hogy közeli támadásuktól nem keli tartaniok s így a nagyherceg alkalmoszerűnek találja a haderők fokozatos átcsoportosítását egy Oroszlengyelországon át Németországba való betöréshez annál is inkább, mert német csapatoknak itten való alkalmazásáról korán tudomást szerez.

Az O.-M. hds. főparancsnokság viszont a német támogatás beérkeztéig hds-eit ellenséges behatástól menten egy újabb támadáshoz kívánja csoportosítani és rendezni, hátrább fekvő állásba vonul vissza, hogy az őszi hadjárat folyamán ismét előre törjön.

E hadjárat és a világháború későbbi folyamán is az o.-m. hds. még hősi elszántságának sok szép emlékezetes tanújelét adta, ámde a Szerbia elleni felvonulásból keletkező erőhiányt és késedelmet az első csoportosításban, majd a nyári hadjárat folyamán szenvedett veszteségeket többé jóvátenni és pótolni nem lehetett.

Az 1914. évi őszi hadjárat.

Szeptember közepéig az általános hadihelyzet a 19. sz. vázlat szerint alakult:



Fegyveres létszám: (Falkenhayn). v

Nyugaton:

1,700.000 ném. } X. közepén
2,300.000 fr. }

Keleten:

190.000 ném.

367.000 osz.

563.000 közp. hat.

950.000 orosz

} IX. közepén.

Összefoglalás: *Nyugaton*: A marnéi csata után szeptember közepétől az Aisne-menti állásharcok és az argonnei harcok mellett megkezdődött a versenyfutás az é.-i szárnyért. — IX/28-tól —X/9-ig folyt Antwerpen ostroma. — A haderők zöme (kb. 80 ho.) itt marad továbbra is.

Szerb harder: IX/14-én veszik kezdetüket a Drina-menti harcok, melyek XI/10-ig tartanak. (Mellék hadszínhely, támadólagos fellépéssel.)

Orosz harctér: *Kelet-Poroszországban* a német 8. hds. a masuri csatában a 14 ho.-ra megerősített orosz 1. (Rennenkampf) hds.-et megverte, a határig üldözte, majd erőket vont ki, melyek (8 ho.) az o.-m. haderő északi szárnyára szállítottak mint 9. hds. Az orosz 1. hds. súlyos vereség után a Njemen mögé vonul vissza, a német 8. hds.-nél történt erő-kivonást és átszállítást nem ismervén fel. Ezalatt a tannenbergi csatában csaknem megsemmisítőleg megvert orosz 2. hds. részei harcképtelen állapotban a határ közelében várják be a kiegészítést. Az 1. hds.-től d.-re az orosz 10. hds. élei kezdenek beérkezni.

Galiciában az o.-m. haderők az orosz haderők zöme elől a Sanon át a Dunajec—Biala vonalába visszavonulnak, hogy ott rendezkedve és kiegészítve a n. 9. hds.-el együtt új hadműveletet kezdjenek.

Tervek Keleten.

Falkenhayn, ki már IX/14-én Moltke vezérezredes helyébe lépett, a nagy hadihelyzetet akként ítéli meg: hogy döntést a marnei csata dacára is nyugaton kell keresnie, hogy innen erőket ki nem vonhat s ekként a keleten lévő erőknél saját erejükből kell az orosz' erőket egy Németországba való betöréstől távoltartani.

E feladat végrehajtásában szeptember első felében az o.-m. haderők az orosz haderővel szemben vitézül harcoltak ugyan, de a hadsereg laza összefüggése (lockeres Gefüge) a teherpróbát nem bírta ki. Az ellenség egy várható erőteljes üldözését az o.-m. haderők saját erejükből megállítani nem képesek, ez esetben pedig a Monarchiának teljes Összeroppanásával és Sziléziába való orosz betöréssel kellett számolni. Ezt elkerülendő, elrendeli a 8. hds. zömének kivonását és leszállítását az o.-m. haderők é.-i. szárnyára, hogy közös erővel mehessenek át támadásba.

A támadás célja: «Az ellenséges főerőt távoltartani a német határtól, a többi arcvonalrészekről még további erőt magára vonni, hogy így a keleti harctér üres szakaszait tehermentesítse s a nyugati szándék végrehajtására időt nyerjen». A végrehajtás módja Hindenburg és Conrad feladata.

Amíg tehát Kelet-Poroszországban az orosz erők lekötése volt a szándék, addig az o.-m. haderőkés a német 9. hds. további hadműveleteinek mikénti vezetésére Conrad és Ludendorff Neu-Sandecben IX/18-án közös megegyezésre jutottak. E szerint:

A német 9. hds. Lublinietz — Krakau körletben kirak, Krakau — Miechow körletben gyülekezik, honnan előnyomulását haladék nélkül megkezdi és az orosz erők oldalába és hátába tör előre.

A német 9. hds.-nek a Visztulától é.-ra végrehajtandó ezen előnyomulása orosz erőket von magára. Az így tehermentesített o.-m. haderő szintén támadásba megy át.

1. Hadműveleti cél: német 9. hds. a Visztula, o.-m. haderők San—(Przemysl felmentése) Chyrow-vonalának elérése, innen az oroszok beszorítása a Visztula és a Bug közé.

A terv — lásd a 20. számú vázlat — alapjában véve kettős átkarolásra törekvés a gyengébb erővel. (Közös parnok hiány.)

Mint két szélső lehetőség felemlíthető:

1. A német 9. hds.-nek a 2. hds.-ünktől k.-re az orosz déli (gyenge) szárny elleni alkalmazása (rossz vasút, sok idő, terep stb.); 2. az o.-m. haderők zöme és a német 9. hds. a Visztulától é.-ra nyomul elő egy Wien vagy Budapest felé irányított ellenséges támadást oldai és hátban fenyegetvén (már a visszavonulás alatt előkészíthető volt).

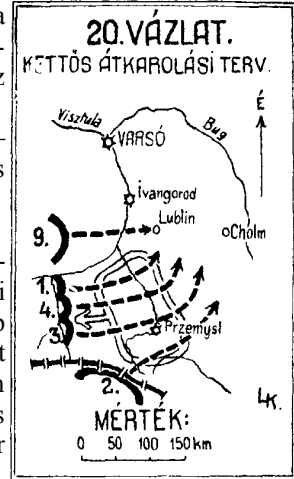
Az oroszok, kik azon hitben, hogy haderőinket a két lemergi csapatban megsemmisítően megverték, a San elérésekor a kimerülés, vérvesztés, utánszállítás rendezése miatt megállásra kényszerítették, azon kérdés előtt állottak, hogy:

1. Üldözzék a Visztula és a Kárpát közt haderőnket, alkalmat adván a sok helyen 40—50 km-re szűkülő arcvonalon várható szívós védelemnek s összezsúfolt tömegüket kitévén egy észak- vagy délfelőli oldaltámadás veszélyének?

2. A Visztula és a Kárpátok közt kisebb erőkkel üldözzenek, erők zömét pedig a Kárpátokon át vezessék Budapest vagy Wien irányába? (Főellenség Berlinben, ez tehát nagy kitérés, német oldaltámadás a Visztulán át.)

3. Vagy pedig a Visztulán átkelt erős északi szárnyal kísérik a Visztula és Kárpát közti üldözést, készen egy Sziléziába való betörésre, vagy szükség esetén délre való bekanyarodásra? (A központi hatalmakra nézve ez volt a kellemetlenebb; amint látni fogjuk, nemsokára ezzel kellett számolni.) Kelet-Poroszországgal szemben: az 1. és 10. hds. kiegészítés, illetve beérkezés után támadásba fognak átmenni, hogy a zöm által Orosz-Lengyelországon át vezetett támadó hadművelet oldalában biztosítsák.

A *dél nyugati* arcvonal parancsnoka Przemyslnek igen nagy jelentőséget tulajdonított, azért az amúgyis fáradt hadseregeivel a Sanon túl az



**Az osztrák-magyar haderő
október elején**

1. hds. Dankl	1, V., X. hdt.
	összesen (3 hdt.) 8 ho. + 3 l. ho. 181—106—111 üteg
4. hds. József Ferdinánd fkg	II., VI., XIV., XVII. hdt.
	összesen (4 hdt.) 10 ho. + 4 l. ho. 140—115—108 üteg
2. hds. Böhm-Ermolli	IV., VII., XI. hdt.
	összesen (3 hdt.) 8 ho. + 3 l. ho. 141—89—76½ üteg
3. hds. Boroevič	III., IX., XI. hdt. + 1 löv. ddr.
	összesen (3 hdt.) 8½ ho. + 1 l. ho. 126½—41—80 üteg
Pflanzer	össz. 42—5—4 üteg
Przemysl óvvarban	össz. 54—8—7 üteg
Krakó óvvarban	össz. 16—1—1 üteg
Összesen a 2 vár nélkül	(13 hdt.) 34½ ho. + 11 l. ho.
	630½ + 356 + 379½ üteg
vagyis 477.101 puska, 26.795 lovas, cca 2100 lőv.	

**A német 9. hadsereg
október elején**

Hindenburg	XVII., XX. G. t. XI. Lw. Komb. (Frommel) hdt.
	összesen (6 hdt.) 10 ho. + 1 l. ho. 159—70—820 lőv.

**Az orosz haderő
október közepén**

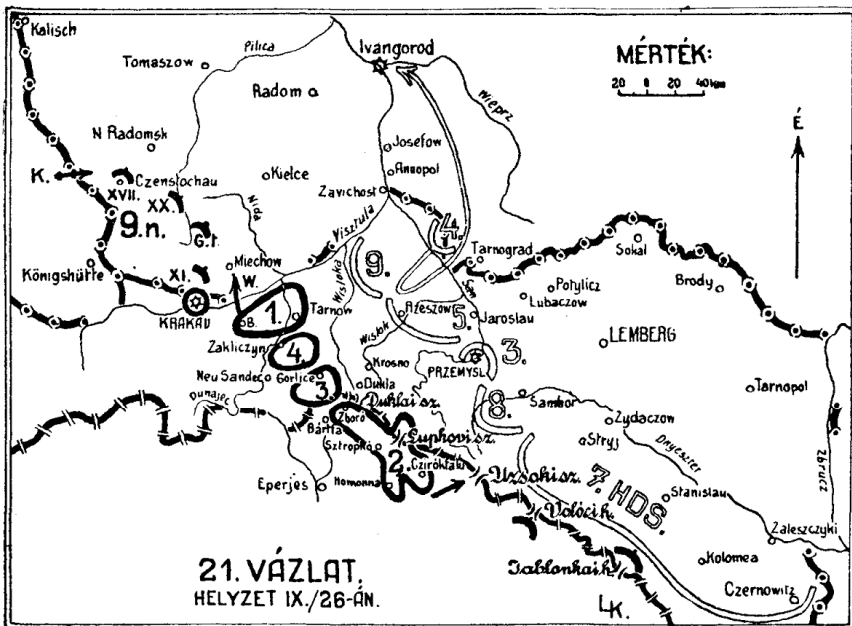
2. hds. Scheidemann	I., II., II. S., XXIII., XXVII., IV. hdt.
	össz. (6 hdt.) 12 ho. + 4 l. ho.
5. hds. Plehwe	I. S., V., XIX. hdt. + 3 ho.
	össz. (3 hdt.) 9 ho. + 5 l. ho.
9. hds. Lesitzky	G. XIV., XXV., XVIII. hdt. + 2 ho.
	össz. (4 hdt.) 10 ho. + 2½ l. ho.
3. hds. Radko Dimitriev	IX., X., XI., XIII., XXI. hdt.
	össz. (5 hdt.) 9 ho. + 4 l. ho.
11. hds. Seserbacsev	XXVIII., XXIX. hdt. + 3 ho.
	össz. (2 hdt.) 7 ho. + ? l. ho.
8. hds. Bruszilov	VII., VIII., XII., XXIV. hdt. + 2 ho.
	össz. (4 hdt.) 10 ho. + 5 l. ho.
4. hds. Ehvert	Gr. XVI., XVII., III. K.
	össz. (4 hdt.) 8 ho. + 2½ l. ho.
Összesen	(28 hdt.) 65 ho. + 23 ho.
1. hds. Rennenkampf okt. végével	IT., VI., VS., VIS. hdt.
	össz. (4 hdt.) 8 ho. + ? l. ho.
Összerő okt. végén	(32 hdt.) 73 ho. + 23 l. ho.
Az átlagszámítást véve alapul az orosz haderő 1168 zlj. — 771 l. szd. — 4270 löveg.	

üldözést nem szándékszik azonnal folytatni, hanem a 3. hds.-nek elrendelte a vár körülzárását és ostromlását, melyet a 4., 5., 8. hds.-ek voltak hivatottak biztosítani, miért is csak a 9. hds. üldözött a Viszlokáig, melyet IX/20-án ért el. A franciák már szeptember közepén erősen sürgették a hadműveleteknek áttételét a Visztulától nyugatra; egyébként az arcvonal megrövidülése is átcsoportosítást kívánt.

A nagyherceg IX/22-én Cholmban az arcvonalparságokkal tanácskozást tartott a hadműveletek további vezetése felett.

A délnyugati arcvonalparságnak már hírei voltak német erők segítségével, amelyek — véleménye szerint — a Visztula balpartján fognak fellépni. (Az eők származását, nagyságát s fellépésének célját nem ismerték.) A nagyherceg az arcvonalparság azon javaslatát, hogy 12—16 hadtestet vonjanak át a Visztula balpartjára, ahol azok a Nidará előre gyülekezzenek Petrikow és Miechow közé, tekintettel a sziléziai határ közelségére és az átcsoportosítás hosszadalmasságára (ellenség még átcsoportosítás közben támadhatja), elvetette s helyette elrendelte, hogy a 4. hds. az északi szárny támpontjaként október elejéig a Visztula mögött Ivangorodhoz tolassék el.

A IX/26-iki helyzet a 21. számú vázlat szerint alakult:



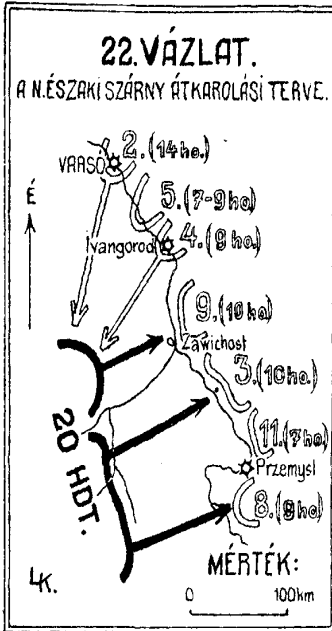
Erőviszonyok: O-m.

1. hds. kb.	14	gy.	3	lov. ho.
4. "	10	"	4	"
3. "	8 ½	"	1	"
2. "	8	"	3	"
n 9. "	10	"	1	"
Össz. :	50 ½	gy.	11	lov. ho.

Orosz

9. hds.	7—4 ½
4. "	10—2 ½
5. "	11—5
3. "	11—4
8. "	12—5
Össz. :	51—21

Hogy a 9. német hds. átkaroló mozdulata hatásosabb legyen (Mukden —Tannenberg), az AOK elhatározza, hogy az 1. hds. nemcsak a kötelékében levő német Landwehr (Woysch) hadtestet, hanem saját erőinek egy részét is a Visztulától északra tolja át. Viszont a német 9. hds. így északabbra tolódhatott el s balszárnyát hátrafelé lépcsőzve, szeptember 8-án az 1. hds.-hez felcsatlakozott.



A német erők előnyomulását Ivanov azonnal megtudta s javasolta, hogy az összeröket Ivanogrod — Javorov vonalába vonják vissza, honnan az átkelő ellenséget ellentámadással verjék meg. A nagyherceg a javaslatot nem fogadta el, hanem elrendelte a 9. hds.-nek feltolását is a Visztula középehez, a San vonalát pedig okvetlen tartani kell. Majd X/30-án egy elesett német tiszt napló ából megtudta, hogy Kelet-Poroszországból a XI. Gt. XX. és XVII. hdt.-ét leszállították és azonkívül még 2 hdt. érkezett be Sziléziába, mellyel együtt az o.-m. és német erőket 20 hdt.-re becsülte.

Ekként az ellenségről biztos és világos képet alkotván magának, új elhatározás: *A német északi szárnyat átkarolni, ehhez átcsoportosítás a Visztula mögött* és pedig: a 4., 9.

és 5. hds.-ek a Visztula közép folyásához, Varsó és Závichost közé. Ezalatt Varsónál X/2-től a délnyugati arcvonaltársága alá lépő 2. hds. 4., majd 7. hdt.-tel gyülekezik. Ez és az 5. hds. összesen 10 hadtesttel voltak elsősorban hivatottak a német északi szárnyat átkarolni.

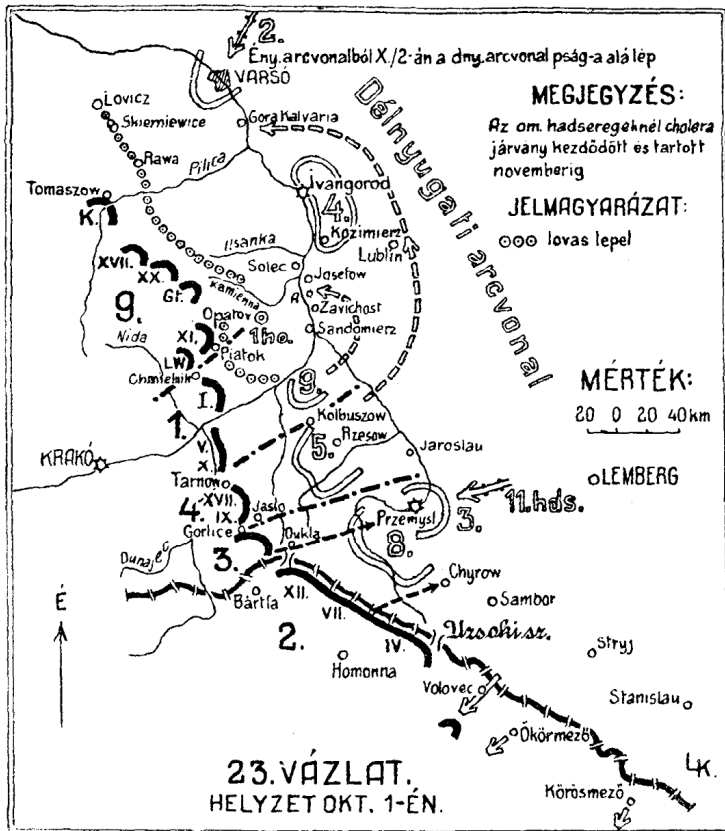
A 4., 9., 5. hds.-ek arcvonaltársát a 3. hds. veszi át, miért is Przemysl ostromára egy tart. ho.-ból álló hds. (11. alakul.

A központi hatalmak (K. H.): A német 9. hds. Tomaszov — Pótok vonalát érte el. Az o.-m. haderők Chmielnik—Tarnov—Gorlice—Uzsok vonalában támadáshoz előkészültek. Az ellenség helyzetét a Visztulától d.-re a helyzetnek nagyban megfelelően ismerik, rádiótávíratból tudják, hogy a San—Visztula-szögéből erőket vonnak ki s hogy a 9. hds. Ivanogrod—Závichost közt gyülekezik. Számítanak arra, hogy az oroszok a Visztulát átlépve, előnyomulásukat haladék nélkül felveszik. (Conrad még egy a Kárpátokon át irányuló betörést lehetőnek vél.)

Szándéka: A német 9. és ½ 1. hds. az oroszokat a Visztulán át-

kelés közben támadja meg. Az o.-m. $\frac{1}{2}$ 1., 4. és 3. hds.-ek e támadás fedezete alatt átkelnek a Sanon, a 2. hds. a déli szárnyat fedezi. Előnyomulás kezdete a Visztulától nyugatra X/1., a Visztulától délre $\frac{1}{2}$ K hds. X/3., a 4. és 3. hds. X/4., a 2. hds. X/5.-én.

Október 1-ig a helyzet a következőképpen alakult (23. vázlat):



Erőviszonyok:

Om. és német		Orosz	
n	hds.	gy. ho.	lov. ho.
1.	12	3	4
4.	10	4	5
3.	8 $\frac{1}{2}$	1	2 $\frac{1}{2}$
2.	8	3	4
Össz.:	50 $\frac{1}{2}$	12	12

Orosz		Orosz	
hds.	gyülekezőben	gyülekezőben	lov. ho.
5.	9 gy.	5	4
9.	10	2 $\frac{1}{2}$	5
3.	11	4	2 $\frac{1}{2}$
11.	gyülekezőben		
8.	12 gy.	5	4
4.	10	2 $\frac{1}{2}$	5
Össz.:	52 gy.	23	12

Az oroszoknál a szándék szerinti csoportosítás kezdetét vette! Ám az orosz nagyherceg által számításba vett nehézségek fokozott mérvben jelentkeztek. A hirtelen megdagadt San a hidak javarészét elsodorta. Az utak — még a műutak is — a térdig erő sárral alig voltak járhatók,

a vasutak pedig még csak Lublintól jöttek számításba. A tüzérség és vonat eltolása csak mérhetetlen nehézségek árán ment. Mivel pedig a már Visztulától nyugatra álló lovasságnak zömét (Nowikow) Varsóhoz tolják fel, a délnyugati arcvonal Opatovhoz 2 lövész és 1 lov. dd.-t. tolt előre az ellenséges előnyomulás lassítása végett. Ez a csoport aztán X/3—4-én súlyos vereséget szenvedett.

Események X/1—5-ig.

A K. H.-nál előnyomulási irányok X/5-ig:

Fr. (K) N. Miestó, *XVII.* Radom, *XX.* Solec, *G. L.* Jozefovtól délre, *XI.* Opatov—Annopol. *Lw.* (W) Zavichost, *1 hds.* fele Zavichost, déli fele Tarnov, Kolbuszova és a Visztula közt, *4. hds.* déli szárnya Jaroslautól délre, *3. hds.* közép Przemysl, *2. hds.* Chyrov.

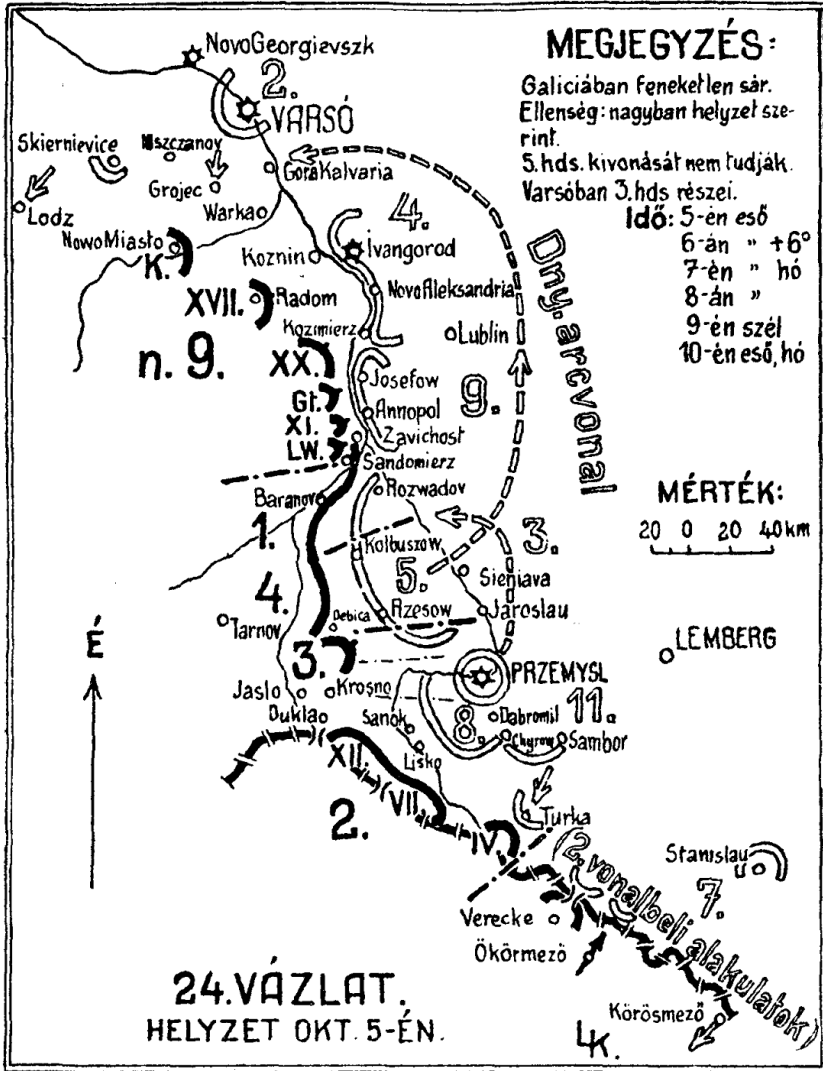
Az orosz 4. hds. október első napjaiban Ivangorodtól északra és délre, hozzácsatlakozásban pedig a 9. hds. zömével be ejezték az eltolódást, míg az 5. hds. visszavonásával mindaddig várni kellett, míg a 3. hds.-et az újonnan alakuló 11. hds. felválthatta, de késleltette visszavonulását a rossz út és azon körülmény is, hogy a megdagadt San a hidakat javarészt elsodorta. A központi hatalmak előnyomulását, az Opatovnál lévő két lövészdandárt kivéve, nem akadályozták.

Ilyként október 1-én és 2-án a Visztulától északra lévő erőink az előnyomulást ellenséges leplező csapatok (lovasság) elűzése után tervszerűen folytathatták. Rádiótávirat szerint az orosz 9. hds.-nek gyülekezését október 1-ig Jozefov és Annopol között be kell fejeznie. Ezen hír az eddigieket megerősíti és így október 3-án a Visztulától északra lévő erőkkal egyidejűleg az 1. hds. déli fele is megkezdte előnyomulását. Mivel pedig Przemysl, mely az orosz 3. hds. parság megadásra való felszólítását X/2-án visszautasítja, jelenti, hogy az ellenség erőket tolt el észak felé; az AOK az orosz haderőket még átcsoportosítás közben megakarja támadni s ezért a 2. hds.-nek is parancsot ad, hogy 4-én induljon.

A német XI. hdt.-nek Opatovnál vívott heves és eredményes harca és a beérkező hírek a német 9. hds. parságban azon feltevést ébresztik, hogy 2—3 ellenséges hds. Jozefov—Opatov—Zavichost közt már a Visztula nyugati partján áll, további erők pedig követik. Az itt várt harcok magyarázzák tehát azt, hogy az erők zöme Jozefovtól délre összehörmörlten érte el X/5-én a Visztulát.

A német 9. hds. zömével elérte a Visztulát, az 1. hds. elfoglalta Sandomierzet. A Visztulától délre hadseregeink Baranov—Debica—Krosno—Liskó vonalát ellenállás nélkül elérték. A Kárpátok szorosai-ban mindkét fél alárendelt erőket, főként 2. vonalbeli csapatokat vonultat fel. Az orosz Máramarosszigetet elfoglalta.

A helyzet október 5-én este (24. sz. vázlat) :



Erőviszonyok:

	O.-m.-német
n. 9. hds.	12 + 1 ho.
1. "	12 + 3 "
4. "	10 + 4 "
3. "	8 ½ + 1 "
2. "	8 + 3 "
Össz. :	50 ½ + 12 "

	Orosz
2. hds.	8 + 4 (még 4 ho. jön)
5. "	9 + 5 (még útban !)
4. "	8 + 2 ½
9. "	10 + 2 ½
3. "	9 + 4
11. "	7 + ?
8. "	10 + 5

Össz. : 51 + 23

A Visztulától északra: A terv az oroszokat a folyón való átkelés közben megtámadni, nem sikerült, mert az ellenség eltolásait a Visztula mögött hajtotta végre. A Visztulát elért csapatok a folyó túlsó oldalán mindenütt erős ellenséget észleltek.

A K. H. vezérei, főként a német 9. hds. parancsnoka *új elhatározás előtt állottak*:

1. Átkeljenek jelen helyzetükből Kazimierz — Zavichost közt nagy ellenséges erőkkel szemben, szárnyukat Varsó és Ivangorod felől nagyobb erők támadásának téve ki?

2. Ivangorod és Chyrov között gyengébb erőkkel tüntessenek, az erők zömével pedig az Ivangorod s Varsó közt lévő 90 km-es hézagon át a még látszólag Ivangorodtól délre lévő orosz erőket karolják át?

3. A Visztulától nyugatra védőleges szándék, délre a meggyengített orosz szárny ellen erőteljes támadás? (Átcsoportosítás, idő.)

A német 9. hds. parnok elhatározása: Két hdt. (Lw. XI.) Ivangorodtól délre leköt, 1 hdt. (G.) Ivangorodot ostromolja, 3 hdt.-et pedig (XX., XVII. Fr.) Ivangorod—Varsó között való átkeléshez az ellenség oldalába és hátába való előretörés végett észak felé eltol.

Az o.-m. haderőknél a szándék változatlan: legelőbb is az 1., 4. és 3. hds.-ékkal a Sant elérni, 2. hds. a Przemyslnél lévő oroszot karolja át.

Események X/6—10-ig.

Az o.-m. haderők: Erdélyből felvont npf. alakulatokkal a betolakodó oroszokat a keleti Kárpátok szorosaiból kiszorítják, M.-Szigetet, vereckei szorost 6-án elfoglalják s a támadásokat folytatják. X/8-án az uzsoki szorostól keletre álló erők felett Pflanzler-Baltin tbk veszi át a parancsnokságot.

Hadseregeink (2., 3., 4., ½1.) nagyobb ellenállás nélkül — főként az esőtől felázott rossz utakkal küzdve — zömükkel X/II-én elérik a San—Chyrov-vonalat és pedig:

A 2. hds. azon feladattal, hogy a Santól keletre előnyomulva Przemysl-t karolja át, 6-án a Sanok—Liskó, 10-én pedig Chyrov—Dobromil vonalát érte el. Tekintettel a rossz útviszonyokra, a hds. pság 2 hadtestet (VII. után a XII.) egy útvonalon irányít előre, ami különösen kezdetben kedvezőtlen harcviszonyokat teremt. Jobbszárnya (IV.) a szemben lévő ellenséget nehéz harcok árán leküzdí s 10-én Turkától északra üldözi.

A 3. hds.: 6. és 7-én jelentéktelen harcok, de sok vonatmaradás mellett tervszerűen haladt előre. A Jasiolka-híd (Jaslónál) elrombolása miatt az anyagi ellátás a Santól délre veszélyeztetett volt s így a Santól délre csak egy hadosztállal, míg a többi részével a folyótól északra nyomul előre. Egy ellenséges ho. visszavetése után 9-én kb. 20 km-re áll Przemysl-től, súlypontja é. szárnyán (IX., mögötte XI.), majd 10-én ellenséges utóvédek ellenállását harc árán megtörvén, 11-én Przemysl-től északra Jaroslauig a Sant érte el, délre pedig a chyrovi vasútvonalat lépi át.

A 4. hds. tüzérség- és vonatutánvonás nehézségeivel küzdve, 7-én Rzevov magasságát éri el, miután említett helységből egy orosz hadosztályt menekülésre készítet. Majd 8-án 10 — 15 km-es menet után 2—3 ellenséges hadtest ellenállására bukkan, 9-én reggelre az ellenség visszavonul s az öt üldöző 4. hds. előtt a Santól nyugatra ismét megáll, miért is harcok után a 4. hds.-nek csak 11-én sikerül a Sant elérnie, hol parancs szerint Jaroslau és Lezajsk közt kell zömét átkelés végett összevonnia.

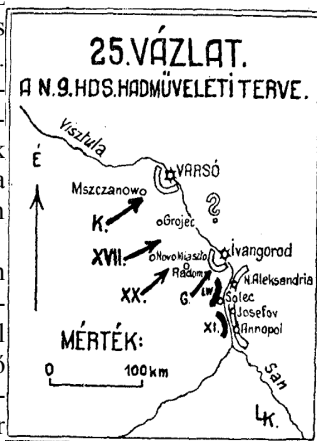
Az 1. hds. a San és Visztula szögben sejtett ellenséges erőket szándékszik utóiélni és megverni. Az ellenség azonban a döntő harcot nem várja be, hanem csak szívós utóvédharcot folytat s így az 1. hds. csak kisebb eredményeket érhet el. Az utak itt is oly rosszak, hogy országos járművek által is alig használhatók. Ezért a hds. csak a legnagyobb nehézségek árán képes 8-án elfoglalni Rozvadovot, míg 9-én estig összeröi elérik a Sant, a hds. észak felé pedig a Visztulán át erős ellenséggel szemben tüzérségi harcot folytat.

A Visztulától északra: Azon tényből, hogy az oroszok az o.-m. haderők elől nagyobb ellenállás nélkül visszamennek s a naponta beérkező jelentésekből és lehallgatott rádióhírekből a német 9. hds. pság előtt már 6-án kialakul azon nézet, hogy az oroszok a Visztula mögött az Ivangorodtól északra lévő területre is nagyszabású eltolásokat hajtanak végre. Varsóban, hírek szerint, több hadtestből álló ellenséges erő gyülekezik, előcsapataik Grojecnél ássák be magukat.

A német 9. hds. parancsnoka a tervezett hadműveletet tehát olyként szándékszik végrehajtani, hogy a Varsóból és Ivangorodból kibontakozó erőket visszaveti. Evégből X/9-ig a XI. hdt. Annopol—Josefov közt maradt, a Lw. Solec— N. Alexandriánál foglalt állást; a G. Ivangorodra ment, a XX. Radom, Grojec, a XVII. N.-Miestó—Grojecre, a K. (Fr.) N.-Miestó—Mszczanovra vett irányt. (25. sz. vázlat.)

Az orosz hds.-eknek a tervezett átcsoportosításokat 10-ikére kellett volna befejezni s így a német 9. hds. modulatait sehol sem zavarták. Az orosz 5. hds. azonban a rossz utak és vasúthiány miatt, csak 8. és 9-én kezdett éleivel beérkezni Lublinba s így e hds. beérkeztéig, kiutalt arcvonalszakaszát, a 2. hds. két hdt.-ének kellett átvennie.

A Visztula mögötti átcsoportosítás közben a 3. hds.-nek kellett

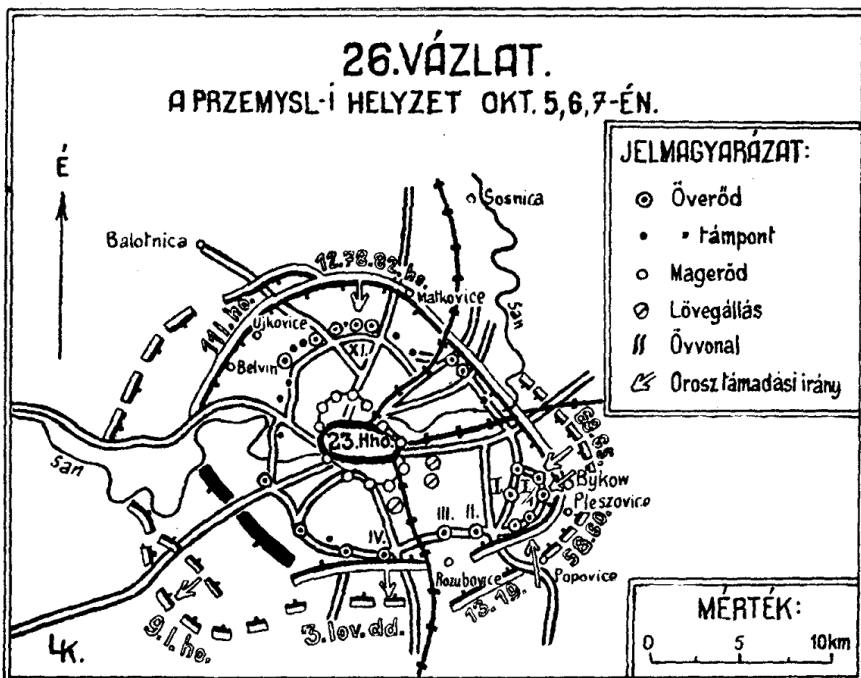


átvenni a Sannak Przemysltől északra lévő szakaszát, míg a várat a tartalékalakulatokból felállítandó 11. hds.-nek kellett körülzárnia. Mivel pedig az o.-m. hds.-ek gyors elönyomulása a vár felmentésével fenyegetett, erőszakos támadással igyekeztek azt bevenni.

A X/5., 6., 7-én végrehajtott rendkívül heves és erőszakos támadás a magyar védők hervadhatatlan dicsőségére, véres kudarcba fült.

Schweitzer vk. alezredes «Przemysl védelmének ismertetése» c. munkájából:

«Október 5-én az oroszok erejüknek zömével (6. ho.) keletről, 3 ho.-val északról és 1 ho.-val délről megtámadták a várat. A magyar 23. h. ho. gyalogságának zöme és tüzérsége a keleti védelmi szakaszba lett bevetve és e védelmi szakasz parnokának, Weber Alfréd tbk.-nak, a 97. npf.

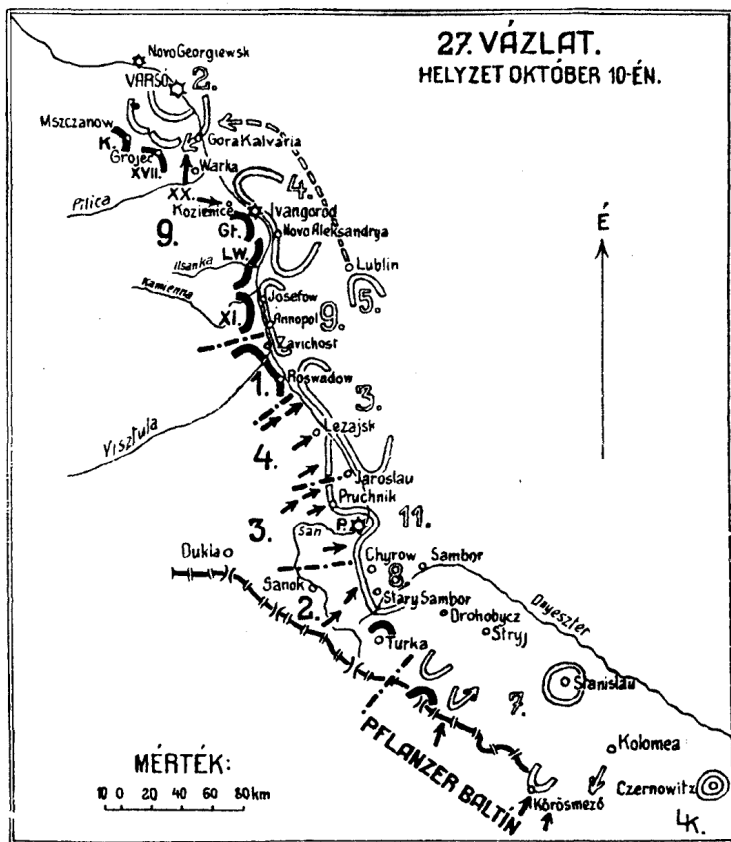


dandár parnokának rendeltetett alá. A magyar népfelkelők és honvédek Weber tbk kiváló vezetése alatt csodákat műveltek. Az orosz tömegek 3 napon át tartó minden támadását, az oroszoknak véres veszteségeket okozva, verték vissza. X/7-én reggel a krízis tetőfokára hágott. Az oroszoknak sikerült az 1/1. jelzésű erőd tetejére feljutniok. A derék honvédek és népfelkelők gyors ellentámadása azonban véres fejfel veri vissza a betolakodót. Az ellenség e hatalmas kudarc után feladta az erőszakos támadást, s a vár keleti arcvonalától eltekintve, mindenütt előkészületet tett a visszavonulásra, nehogy felmentő seregeink és a vár közt két tűz közé szoruljon. (Lásd 26. sz. vázlatot.)

Przemysl vára hivatását a háború ezen szakaszában fényesen betöl-

tötte. Szeptember második felében hozzájárult az üldözés megállításához, október első felében az oroszok átcsoportosítását késleltette, nagy orosz erőket kötött le, miáltal az o.-m. hds.-ek előnyomulását segítette s az oroszoknak véres vereséget okozott.

Október 10-iki helyzetet a 27. számú vázlat szerint.



Erőviszonyok:

n. 9. hds.	12 + 1
1. "	12 + 3
4. "	10 + 4
3. "	8 ½ + 1
2. "	8 + 3
Össz. :	50 ½ + 12

2. hds.	12 + 4
5. "	9 + 5 még útban
4. "	8 + 2 ½
9. "	10 + 2 ½
3. "	9 + 4
11. "	7 + ?
8. "	10 + 5
Össz. :	65 + 23 (az 5. hds. még útban).

Pflanzer-Baltin alakuló csoportja az ellenséget közel a határig visszavetette. A Visztulától délre hds.-eink Turka—Pruchnik—Rozvadov vonalát érték el, holnap előreláthatólag az egész haderő a San mentén áll. A Visztulától északra: 1. hds., XI. Lw., a Visztula mentén a G. t.,

Ivangorod előtt a XX., XVII. K.-Gora—Kalvárija—Grojec—Mszczanovonalban ideiglenesen megerősített orosz állások elé értek.

Az oroszok: 5. hds.-üket kivéven, átcsoportosításukat befejezték, a dny. arcvonalpság a 2. és 4. hds.-éknek elrendeli az átkelést és az előnyomulást az 5. hds. beérkeztéig korlátolt céllal, hogy a haderők a nyugati parton lábukat megvessék és az 5. hds. beérkezte után teljes erővel vethessék magukat rá a német 9. hds. északi szárnyára. Parancs szerint X/10-én a 4. hds.-nek Ivangorodnál az Ilsanka-torkolat és Kozieniec közti vonalig, a 2. hds.-nek Varsó és G.-Kalvárijánál Warka — Grojec—Mszczanov vonalig kellett előnyomulnia.

Ezen intézkedés végrehajtásával, valamint a németek előnyomulásával kezdtüket veszik azon harcok, melyek a Varsó és St. Sambor közti arcvonalon az ősi hadjárat sorsát eldönteni hivatottak.

A *K. H.* lehallgatott rádiótávirat útján e nap tekinthették át először igazán az orosz átcsoportosítás nagy arányait. A kezdeményezés az északi szárnyon az oroszok kezébe siklott át. Arra, hogy a Varsónál álló ellenség északi szárnyát átkarolják, vagy az orosz arcvonalat egy átkelés-sel áttörjék, 16 ho.-val kb. 40 ellen gondolni sem lehetett. Ily erőviszonyok és helyzet mellett a szemben álló ellenséges haderők megsemmisítése nem lehetett cél, sőt az ellenséges támadás feltartóztatását is mérhetetlen dicsőségnek tekinthették. A védelemnek előnyére szolgált a Visztula, melyet az oroszoknak haderőink ellentállása közben kellett átlépniök, hátrányai voltak csekély erőknél 200 km-es arcvonalon szétszórt helyzete gyors vasúti eltolás lehetősége nélkül, Varsó és Ivangorodnak a nyugati parton fekvő erődjei, melyek az orosz kibontakozását itt lehetővé tették. *E két erődnél a A Visztula nyugati partján álló erőknél visszavetése és újabb átkelési kísérleteknek megakadályozása volt a hds. további szándéka.*

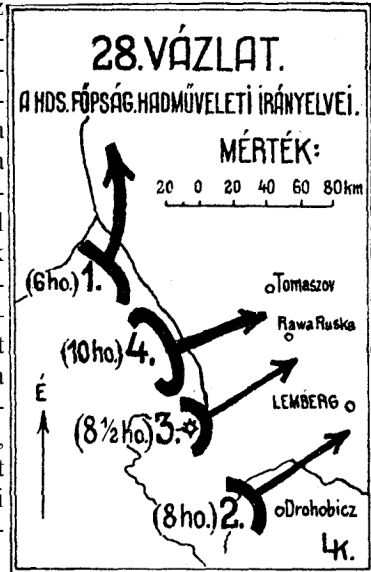
A Visztula középfolyásánál folyó hadműveletek alatt az *o.-m. haderők* azon *feladata*, hogy a San mentén és tovább délre meggyengített orosz hds.-eket északi irányban a Visztula és Bug közé felszorítsák, változatlanul fennállott továbbra is. Amíg azonban a Visztula a központi hatalmaknak szövetségese, addig az erősen megdagadt San a tűzérséggel gyengén ellátott csapatainknak, az orosz találékony és szívós védelemmel szemben felette súlyos hátrányt jelentett. A hds. főpság azon reménye, hogy az orosz erőket a Santól nyugatra harcra bírja, megveri és velük együtt átkel a Sanon, az orosz kitérés folytán nem sikerült. A Visztulától délre álló hds.-eink (32½ ho.) a 25 orosz ho.-lyal szemben nagy túlerőt nem képviseltek s így a Sanon való átkelést a délről átkaroló erők gyors előnyomulása könnyíthette volna meg. Ám az orosz déli szárny Przemysl-nél összezsúfolt erők miatt erős, az *o.-m.* 2. hds. pedig gyenge volt e feladatra. Pedig egy a Visztula és Bug közé irányuló sikeres támadás a Visztulán át fenyegető veszedelmet talán tartósan elháríthatna.

A hds. főpásznak X/10-én a további hadműveletekre vonatkozó irányelvei.

1. hds. erős jobbszárnyal átkel a Sanon és északnak kanyarodik, 4. hds. Ravaruszka—Tornaszov körletbe, 3. hds. Ravaruszka—Lemberg körletbe, 2. hds. balszárny Lemberg, jobbszárny Drohobycz irányában törjön előre. (28. sz. vázlat.)

Események X/10—13-ig.

A német 9. hds. X/10-én a G. t.-nak Ivangorodra, a XX. hdt.-nek G.-Kalvárijára (egy ddr. Kozienicére), a XVII.-nek és K.-nak Varsóra történt előretörésével egyidejűleg az oroszok is megkezdték 2. és 4. hds.-ükkel az átkelést. Az orosz XVI. Kazimiercznál, a Gránátos N.-Alexandriánál a Lw. thdt.-el szemben, a III. K.-Kosiniece és Ivangorodnál a G. t.-al szemben, az orosz XXIII. pedig a német XX-al szemben, miből kifolyólag súlyosabb jellegű harcok keletkeztek. A német csapatok rendkívüli vitézségére vall, hogy X/10 — 12-ig az orosz átkelési kísérleteket megghiúsították, a G. Kalvárijánál a Pilica-torkolatnál vert hidat elrombolták, a Kazimiercznál vert hidat, valamint a túlsóparti vasútvonalat tüzérségi tűz alá vették, mely utóbbi által az orosz 5. hds. eltolását veszélyeztették.



A Varsónál gyülekező 2. hds. előcsapatait a német XVII. és K. hdt. Grojec—Mszczanov-vonalból visszavetette s 12-ig Piaseceno—Blonievonalig nyomult elő, hol az oroszok ismét szívósan ellentállottak.

13-án — mely napon a harcok általában szüneteltek — az orosz átkelési kísérletek kudarcba fűltek ugyan, de egy 6-ról kelt s 11-én fel-fogott orosz parancsból nyilvánvaló volt, hogy egy a német hds. északi szárnyát átkarolni célzó nagyszabású támadás még küszöbön áll, s hogy a veszély különösen Varsó—N.-Georgievszk felől távolról sincs elhárítva. Az o.-m. haderők: 11-ig St. Sambor—Chyrov—Przemysl—San-vonalat érték el. A további hadműveletekre az irányelvek akként módosultak, hogy az 1. hds. északra történt eltolódása és a San megdagadása miatt csak akkor kel át, ha a 4. hds. már átkelt, a 3. és 2. pedig a Jaroslau—Javorov-

tói délre lévő ellenséget vesse vissza és segítse elő a Sanon való átkelést. Ezen intézkedések végrehajtásából keletkeznek az egész nov. elejéig tartó «sanmenli» és «chyrovi» harcok. *Részleteiben: Az 1. hds 9-re* a Sant elérvén, átkelésre előkészületet tett, de a rossz út miatt vonata lemaradt, majd a San erősen megdagadt, 10—12. közt pedig a német Lw. hdt.-nél beállott kritikus helyzet miatt 4 ho.-t Jozefovtól északra tolt el. 13-án a németekkel történt megegyezés szerint arcvonalt N.-Alexandriáig kiterjesztette (ném. XI. hdt. is övé), a Santól délre csak 4 gy. és 1 lov. ho.-t hagyott vissza. A 3. és 7. lov. ho.-ból alakult Korda hdt. a német hds. pság rendelkezésére Radom Loviczra irányított.

A 4. hds.: 11-én üldözőharcok után (5000 fogoly, 6 löveg zsákmány) elérte a Sant. Előkészületeket tett az átkelésre, melyekkel 13-án lett készen. 14-én reggelre tüzésége állásban volt, a XVII. hdt. Jaroslunál, a II. Sieniava fölött, a XIV. hdt. pedig ettől északra volt hivatott a Sanon átkelni. A VI. hdt.-nek az 1. hds.-nél kellett közreműködnie. Az átkelés nehéz lesz, mert az ellenség erősen kiépített állásokban van.

3. hds.: 11-én az ellenség ellenállását Przemysltől ény. és dny.-ra leküzdötte, 12-én úgy az északi, mint déli körülzáró gyűrűt visszadobta s a San nyugati partját az ellenségtől teljesen megtisztította. 13-án a IX. és XI. hadt.-ével Przemysltől északra a Sanon való átkelésre tett előkészületet, délre pedig a III. hdt. a 2. hds.-gel kapcsolatban igyekezett a folyton növekvő ellenállást megtörni, melyen azután Przemysltől 10 km.-re k.-re lévő vonalban megakadtak.

A 2. hds.: VII. és XI. hdt.-ével Chyrownál és attól északra nyomult elő; 11-én már Chyrowtól k.-re kb. 10 km.-re erős állásban lévő ellenségre bukkant, melynek ellenállását 13-ig megtörni nem volt képes. E harcok miatt a Turkától Drohobicra előnyomuló IV. hadt.-et egyenest északra irányítják, azonban a St. Sambortól előretörő erős ellenség 13-án ezt a hdt.-et is megállítja.

Pflanczer: a Vereckei-szorosban és tovább keletre a határ közelében vív kedvező harcokat. Máramarosszigetnél összevont erőkkkel újabb támadásra tesz előkészületeket.

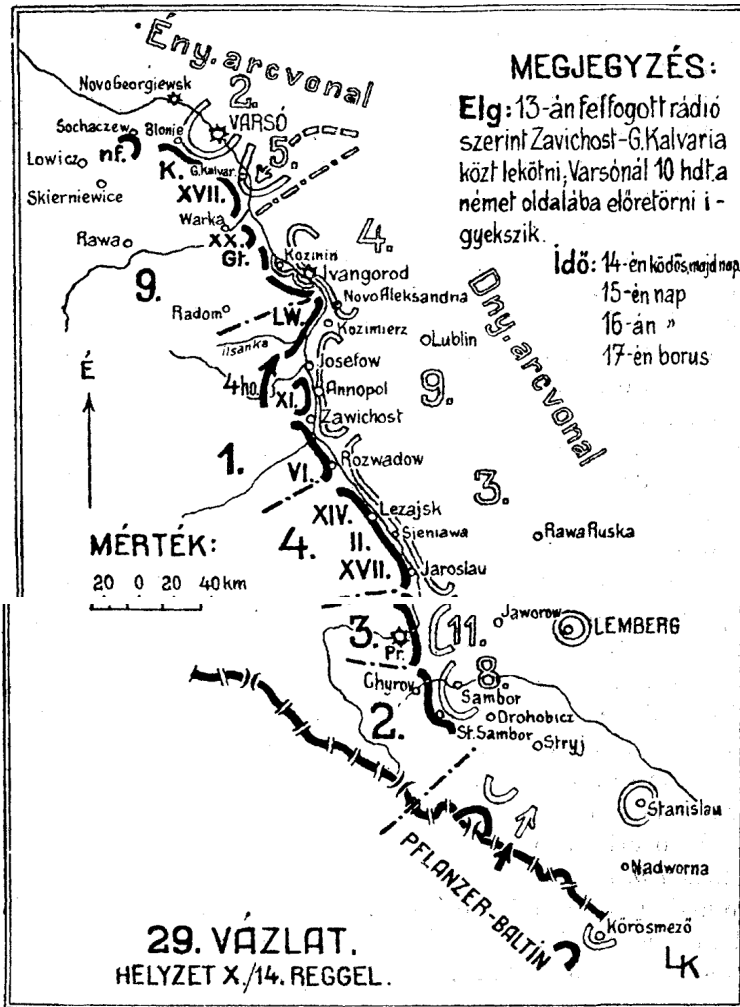
X/14-én reggel a helyzet (29. számú vázlat).

A német 9. hds. az orosz átkelési kísérletek meghiúsítása után Blonie — Piasecno — G. Kalvarija — Ivangorod vonalában (120 km. 8 ho.)

O.-m. haderők: Stari Sambor— San-könyök közt kemény harcban (chyrovi csata). A San mentén átkelésre kész, az ellenség előttük jól megerősített állásokban, az 1. hds. a Visztula mentén N.-Alexandriáig. (180+80=260 km.-en kb. 35 ho.)

Az oroszok: azon tervük, hogy 10-én a Visztulán átkelvén a további

támadó hadműveleteknek alapját megvessék, teljes sikertelenségbe fűlt



Erőviszonyok:

n. 9. hds.	12	+ 3
1. "	12	+ 3
4. "	10	+ 2
3. "	8 ½	+ 1
2. "	8	+ 3
Össz. :	50 ½	+ 12

2. hds.	12	+ 4
5. "	9	+ 5 (útban)
4. "	8	+ 2 ½
9. "	10	+ 2 ½
3. "	9	+ 4
11. "	7	+ ?
8. "	10	+ 5
Össz. :	65	+ 23

s emellett számítaniuk kellett azzal is, hogy az időelőtti támadás folytán szándékukat az ellenség felismerte.

A nagyherceg elhatározása: a támadást az 5. hds. beérkezte után

X/18-án fogja megkezdeni. Tekintettel a 10 — 12. közt szenvedett kudarcra és Ivanov levertségére, változás a csoportosításban: a Pilica torkolatától északra levő erőket (5. 2. hds. X/14-én reggeltől az *északnyugati arcvonalparság* vezesse. *Feladata* Varsó felől az ellenség északi szárnyát átkarolni és azt megsemmisíteni; a Pilica torkolatától délre levő erőket a *délnyugati arcvonalparság* vezeti, *feladata* az északnyugati arcvonal hadműveleteivel összhangban minél több ellenséges erőt magára vonni s annak feladatát megkönnyíteni.

E szándék értelmében a Visztula középfolyásánál kb. 200 km.-es arcvonalon 40 ho.-nak (2., 5. 4., 9. hds.) kellett 18-án támadásra készen állnia, hogy a szemben álló 18 ellenséges ho.-t megsemmisítse. A Visztulától délre lévő 25 ho. a már egyszer megsemmisítőén (orosz felfogás!) megvert, de ismét előretörő o.-m. haderők (30. ho.) ellen a déli szárny védelmének biztosítására elegendő lesz.

Az ény. arcvonalparság a 2. hds.-et utasította, hogy az ellenség által elfoglalt állásait ismét vegye birtokába, amiből a következő napokban kemény, de az oroszokra egyelőre ismét eredménytelen harcok keletkeztek.

A *Közp. H.* egy újabb, 13-án felfogott rádiótávíratból világosan áttekinthették a fenyegető veszedelmet. Az o.-m. haderőknek északi irányú gyors előnyomulásával (az 1. hds. erőinek eltolása folytán) *Conrad* többé nem számított. Nézete szerint most már a német 9. hds. hadműveleteinek közvetlen támogatása lépett előtérbe. A támogatást a nyugati arcvonaltól átdobott erőkkel képzelte (melybe azonban a német O. H. L. nem ment bele. A meggyengített 1. hds. arcvonalán a Sanon át orosz átkelési kísérletre számított, másrészt a 4., 3., 2. hds.-ekkel a támadás folytatásáról nem mondott le s így újabb erőket a Visztulától északra nem szándékozott átdobni.

A *német 9. hds. szándéka* az ellenséget a Visztulán való átkelésben és az erődökből, valamint Koziniecénél és N.-Alexandriánál való kibontakozásban megakadályozni. Evégből a Lw. ho.-t, melyet az 1. hds. felvált, mint hds.-tartalékot Radomhoz vonja.

Események 14—18-ig.

A *Visztulától északra*: 14-én nagyobb harcok nem voltak, így a XX. hdt. zömét a hds.-parság Warkára összevonta. A Koziniecénél és Ivangorodnál beállt kritikus helyzet miatt a Lw. hdt. helyett 2 o.-m. ho.-t kért Ludendorff Radom- és az Ilzanka-vonalba. Ekkor a XX. G. Lw. N.-Miestó és Radom vonalától keletre gyülekeznek, a varsói csoportot pedig Lovic—Skiernevice, —Rava-vonalba vonja vissza, a XI. hdt. Radomhoz hds.-tartalék. Mindez azon szándékkal, hogy az

utánanyomuló ellenségre egy erős csapást mérhessenek s így nagyobb sikereket vívhassanak ki. Az o.-m. hds.-főparság ezen szándékkal egyetért, az I. hds. X. hdt.-ének felváltását és a Visztulától északra való felvonulását 17-én elrendeli, azonban a Varsó alatti kitarást szükségesnek véli.

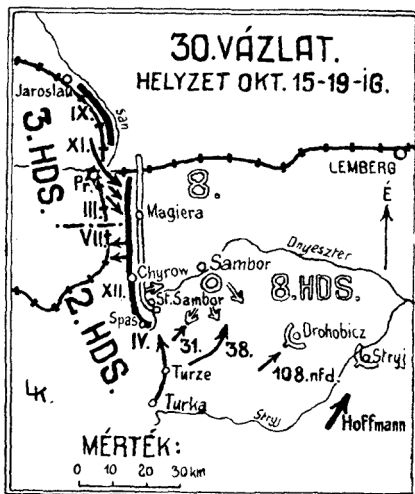
A varsói csoport ugyanis 16-án az oroszok által előző napon elragadott állásokat visszavette, balszárnyán a Korda lovas-hdt. ellenséges lovasságot visszautasított, G.-Kalváriánál pedig a XX. hdt. átkelési kísérletet hiúsított meg. Am a csoport helyzete igen kritikus, kb. 6 orosz hdt. áll $2\frac{1}{2}$ német hdt.-tel szemben, 18-án a német hds. Varsó — Ivangorodból megkísérelt orosz támadást visszavet, a Lw és. XI. hdt. pedig felváltás után Radomra menetel.

A Visztulától délre: A4. hds. 14-én négy helyen megkísérelt átkelése sikertelen volt; legészakibb átkelő csoportja átszállított ugyan 4 zászlóalj, de az átkelési helyet kiszélesíteni nem sikerült. 15-én este Jaroslaunál átkel s reggelig 12 zlj.-at átszállít, de ezen erő sem képes az oroszok szívós ellenállását a keleti parton sem 16-án, sem 17-én megtörni.

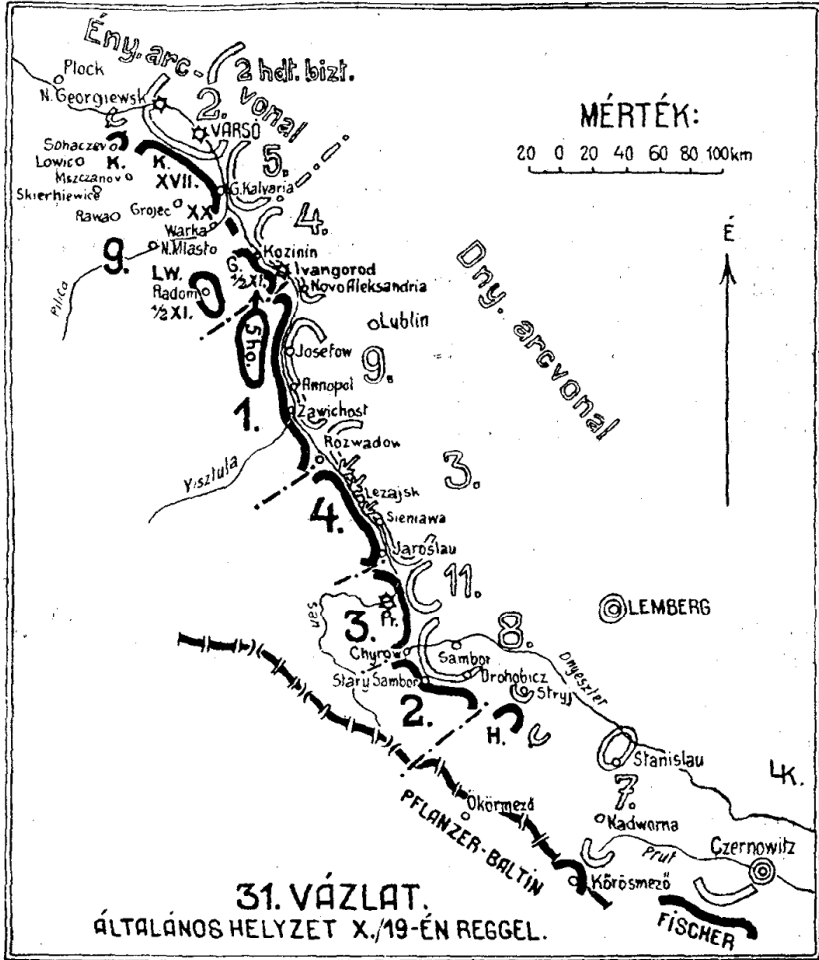
Amíg a hds.-parság egy újabb átkeléshez készülődik, az orosz Rozvadov és Jaroslau között élénk tevékenység kifejtése közben a Sanon átkel.

2. és 3. hds. (lásd 30. számú vázlatot): a 2. hds. egész arcvonalát 14—15-ikén az orosz hevesen támadja s balszárnyát hátrább szorítja. Aközben erős állásban lévő ellenség megtámadására készülő 3. hds. az áttörés veszélye miatt III. hdt.-ével kénytelen a 2. hds.-et támogatni, majd a XL hdt.-et a San mögül a Przemyslától keletre vívott harcokba bevonni. A 16—18. közt harok a 3. hds. arcvonalán kisebb eredményeket jelentenek, a 2. hds. pedig csaknem állandó heves ellenséges támadásokat kénytelen visszavetni. Csupán egy, a jobbszárnyán alkalmazott csoport nyert tért Drohobic felé.

Pflanzer: Hoffmann csoportjával (17—2—3.) sikeresen támad Stryj felé, Körösmezőnél a határt érte el, Fischer ezredes (6 zlj.-jal) Cserriovitz előtt áll.



X/19-én általános helyzet. (Lásd a 31. sz. vázlatot.)



Erőviszony:

	Közp. hat.
n. 9. hds.	12 + 3
1. "	12 + 3
4. "	10 + 2
3. "	8 ½ + 1
2. "	8 + 3
Össz. :	50 ½ + 12

Orosz

2. hds.	12 + 4
5. "	9 + 5
4. "	8 + 2 ½
9. "	10 + 2 ½
3. "	9 + 4
11. "	7 + ?
8. "	10 + 5
Össz. :	65 + 23 + 2 hdt.

A német 9. hds. Sohacev—ivangorod között 160 km.-es köríven kb. 30 orosz ho.-lyal szemben az átkelőhelyre felosztva, 3 ho. Radomnál mint hds.-tart. gyülekeznek.

Az o.-m. haderő: 1. hds. N.-Alexandriától Rozvadovig (100 km.) a Visztula és a San mentén gyengébb erővel, 5 ho.-ja északi szárnyára menetben, hogy Ivangorodnál harcba léphessen. A 4. hds.-gel szemben orosz átkelési kísérletek, a 3., 2. hds.-ek súlyos harcban, a jobbszárnyon

némi eredménnyel. Hoffmann tbk. csoportja ellenséges lovasságot Strj felé üldöz, tovább keletre kisebb különítmények harcai.

Az orosz lids.-éknek a támadást ma kellett volna megkezdeniük, azonban az arcvonalparságok kérelmére a támadás kezdete 21-re halasztott. Az orosz 2. hds.-nek 20-án Mszcanov—Grojec-vonalat kellett birtokba vennie.

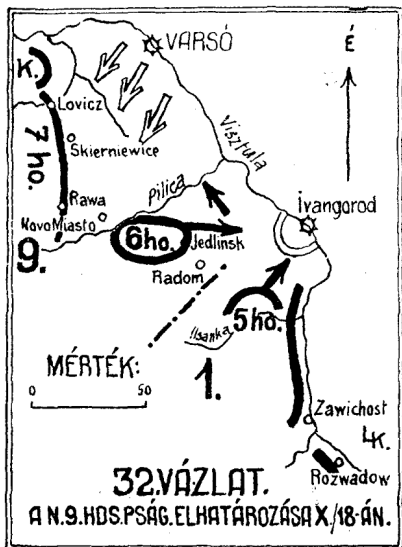
A német 9. hds.-parság 18-ú elhatározta, hogy hadseregét balszárnyánál fogva fokozatosan visszavonja s az 1. hds. zömének beérkezése után az őt követő ellenség ellentámadásba megy át. Evégből a varsói csoport 20-ra virradó éjjel Skierniewice—Rawa—N.-Miastóra, a 9. hdt. 21-re virradó éjjel déli szárnyal Radomra megy vissza. A varsói csoport és az 1. hds. közt a G. XX., XI. gyülekezik.

A visszavonás célja az utánnyomuló orosz erők felett összevont erőkkel ellentámadásban nagyobb sikereket kivívni. (Lásd 32. sz. vázlatot.)

Conrad ezen hadműveletek sikerét előmozdítandó, az 1. hds.-nek a Visztulától délre lévő részeit is leváltatja, emellett az o.-m. haderőkkel szemben álló orosz erők lekötése esetleg a Visztula közepéről újabb ellenséges erők idevonása végett a hadseregeknek adott támadó feladatokat továbbra is fenntarja.

Események X/19—23-ig.

A Visztulától nyugatra a szándékolt visszavonulások zavartalanul folytak le. A varsói csoport (K. lovas, K. és XVII. hdt.) 20-ra virradó éjjel Grojec—Mszcanow—Lovic-vonalban, 22-re pedig Lovic Skierniewice—N. Miastó-vonalba ellenséges behatás nélkül visszamehetett. Az orosz 2. hds., melynek parancsa volt a Grojec—Mszcanov-vonalba 20-án előnyomulni, a német állásokat még 9^h-kor tűz alatt tartotta s elvonulását csak később ismerte fel; lassan követte őket, 22-én még a Mszcanow—Grojeci-vonalban voltak, bevárva az 5. hds. csatlakozását, mely G. Kalvárijánál átkelt Warka irányában. A német XX. hdt. N. Miastó és Bialobrzegi közt, Warkánál 1 lov. ho. hivatott az ellenségnek a Pilicán való átkelését megakadályozni.



X/21-re virradó éjjel az *ivangorodi* csoport is zavartalanul mehetett vissza. Az 1. hds., melynek arccsoportja Josefovnál ellenséges átkelést hiúsított meg, zömével 22-én az óvatosan utánnomuló s folyton erősödő ellenséget délnyugati irányból megtámadta s 23-án a szintén előretörő G. t. hdt.-tel együtt igen véres harcot vívott a szívósan védekező s folytonosan erősítésekkel ellentámadó ellenséggel szemben.

A Visztulától délre: 4. hds. Az o.-m. haderőket lekötendő és visszavetendő, az orosz 3. hds. már 18-án három helyen nagy erővel átkelt a Sanon s a 4. hds.-nek 19—23-ig vezetett folytonos ellentámadásai sem képesek a keleti partra visszavetni. Emiatt az 1. hds. a Visztulától délre lévő részeinek felváltása is késedelmet szenvedett.

3. és 2. hds. 19-én úgy a 2., mint a 3. hds. még mindig folytatja a harcot, melyben csupán a 3. hds.-nek sikerül némi tért nyernie.

A 2. hds. 20-ára, majd 21-ére általános támadást rendel el, hogy a szemben lévő ellenséget lekösse. A Hoffmann-hdt. ugyanis a vele szemben álló lovasságot Stryjen át visszavetve, e napokon a 2. hds. előtt álló ellenség oldalába és hátába szándékozott beavatkozni. Időközben azonban Stryjnél megjelent erős ellenség visszavonulásra kényszeríti s az ellenség Drohobicnál is nagyobb erőket von össze, melyekkel a 2. hds. jobbszárnyát visszaszorította.

A 2. hds. tehermentesítésére a 3. hds.-nek, Jaroslaunál pedig a 4. hds.-nek kellett volna támadnia. A támadás azonban *lőszerhiány* miatt és mert a Sanon átkelt ellenséget visszavetni nem tudták, abbamaradt.

Pflanzer: Folytonos harcok közepette elfoglalta Czernovicot, Nadvornát, Stryjtől azonban Hoff mannák 22-én túlerejű ellenség elől dél felé kellett kitérnie.

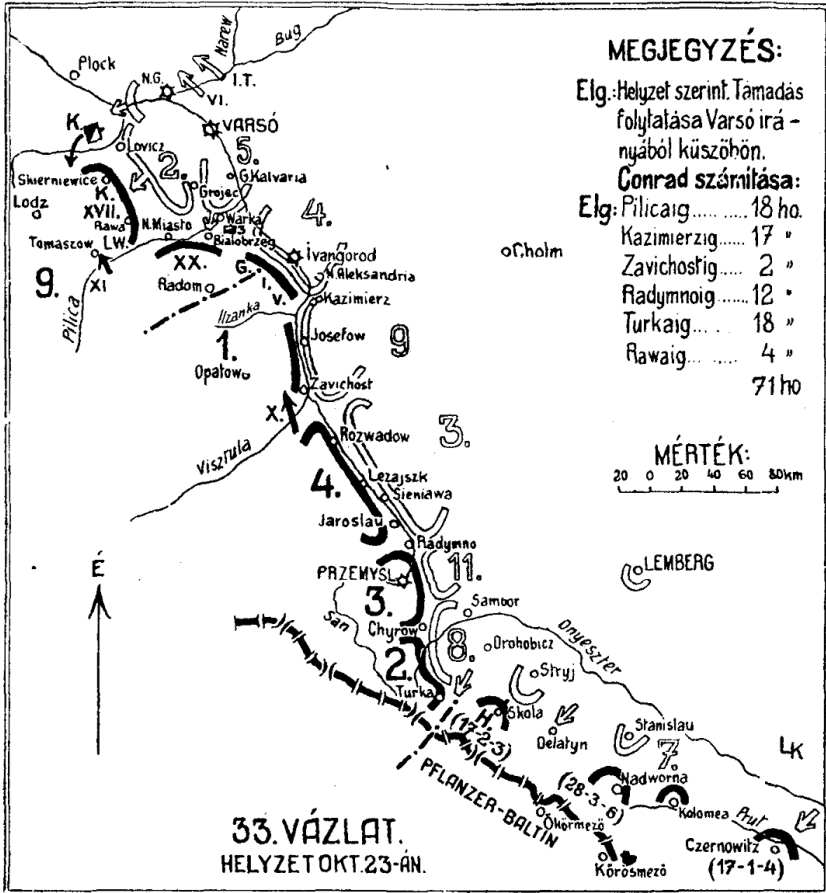
Október 23-án a helyzet. (Lásd 33. sz. vázlatot.)

A német 9. hds. Lovic—N. Miastó—Bialóbrzegi-vonalban (100 km.) beásva, Ivangorod előtt (60 km.) az 1. hds. zömével együtt támad, veszteségteljes harcok; tovább délre Przemyslig a folyók mentén, főként a Sannál, orosz átkelési kísérletek kivédése; Przemysl—Chyrovától keletre állásharcok, a 2. hds. jobbszárnyát orosz erők Drohobictól délre átkarolással fenyegetik; tovább keletre, Stryjtől délre, valamint Nadvorna, Czernovic körül erősebb csoportok alakulnak.

A Közp. H. nehéz helyzet előtt állottak. Az Ivangorodnál átkelt oroszok ellen tervezett támadás első lendületében egy hatalmasan megalkotott falba ütközött. Az orosz a visszavonuló németet nem üldözte azonnal, hanem az átengedett teret átvont nagy erői kibontakozására használta fel.

A varsói csoportnál talán már a következő nap 3 ellenséges hds. támadása várható, melynek huzamosabb időn át való feltartásával nem lehetett számolni.

A remény, melyet a Visztulától északra és délre vezetett támadásba helyeztek, tűnni kezdett (Conrad V.). Egy újabb átcsoportosítás kérdése



Erőviszony:

	Közp. hat.
n. 9. hds.	12 + 3
1. "	12 + 3
4. "	10 + 2
3. "	8 ½ + 1
2. "	8 + 3
Össz. :	50 ½ + 12

	Orosz
2. hds.	12 + 4
5. "	9 + 5
4. "	8 + 2 ½
9. "	10 + 2 ½
3. "	9 + 4
11. "	7 + ?
8. "	10 + 5
Össz. :	65 + 23 + 2 hdt.

állott küszöbön. Míg azonban a Visztulától északra az átcsoportosítás ideje korlátozva nincs, addig délen Przemysl ellátása miatt a hds.-eknek továbbra is ki kell tartani. A jaroslai vasút tűz alatt állott, a zagorzei hid még nem készült el. A vasútközlekedés hiánya pedig a 3. hds. ellátását teszi kétségessé, mely hds. viszont emiatt Przemysl élelmi készleteit

használja fel. Lőszerben azonban hiányt szenved s így hadműveletei korlátozva voltak.

A harcot vezéreink nem adták még fel.

Délen Przemysl kitarást követel, északon pedig van egy reménysugár, hátha az ivangorodi ellenséges csoport ellenállása összeroppan?

Események X/24—26-ig.

A Visztulától északra: 24-én a varsói csoportot az ellenség reggel állásaiban sikertelenül támadta. Az ivangorodi csoport támadását folytatja. Az ellenség nagy erőket (12 ho.) vet harcba, miért is a támadás kisebb erőinkkel csak lassan és igen nagy veszteséggel nyer tért. Az 1. hds.-parság azon híre, hogy jobbszárnyában Josefovától északra ellenség nagy erővel átkelt, visszavonulást rendelt el, majd midőn kiderült, hogy csupán 1—2 zlj-ról van szó, a visszavonulási parancsot visszavonta.

25-én Lovictól északra és délre túlerejű ellenség támadja a varsói csoportot. A támadást visszavetik, de mert a balszárny átkarolással van fenyegetve, a XI. hdt.-et Lodzon át ide irányítják.

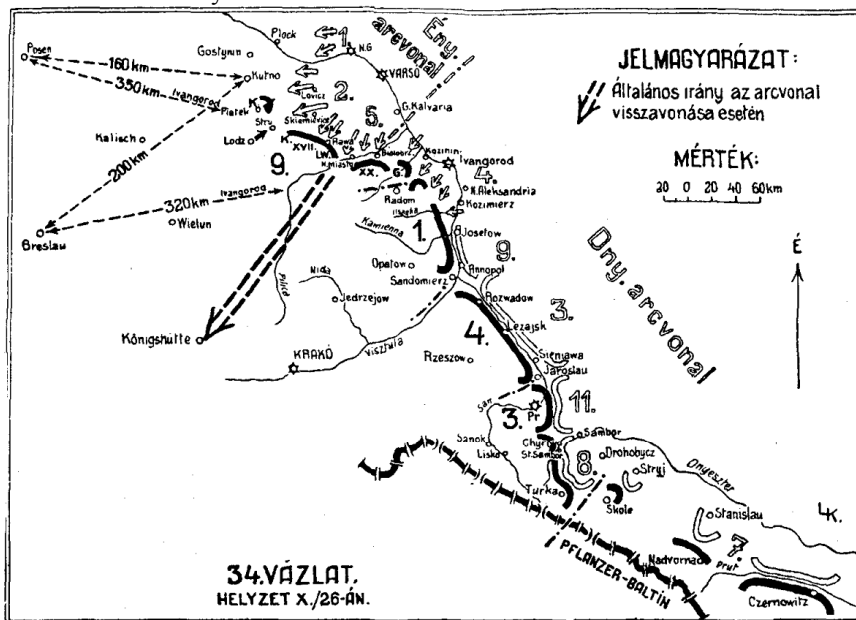
Ivangorodtól nyugatra a támadást a G. t. sikeresen folytatja, míg az 1. hds. csapatai a sok veszteség s a harcokat megelőző nagy menetek folytán fáradtak voltak, velük szemben, különösen a jobbszárnyon, az ellenség túlereje mindinkább kidomborodott.

26-án: A varsói csoport balszárnyát átkarolás veszélye miatt Skiernevice és Lodz közé kell hátra vonni, közepe Ravánál, jobbszárnya a Pilica mentén tartja állásait. A csoport északi szárnyán a K. lovas hdt. ellenséges lovas hdt. előnyomulásának vet gátat Piatektől délre.

Az ivangorodi csoportnál a G. t. sikeresen támad, míg a közép- és jobbszárny elkeseredett harcokat vív túl erős ellenséggel. (A harcok elkeseredett voltára jellemző, hogy az 1. hds.-nek 2 hdt.-e kb. 40.000 embert veszített el.) Az 1. hds.-parság az általános helyzetre, valamint a támadó csoport jobbszárnyának fenyegetett helyzetére való tekintettel 27-ére a hds.-nek hátrább vonását határozta el, midőn a nap folyamán a hds. balszárnyát az ellenség visszanyomta, miért is az egész támadó csoportot már 26-án hátrább kellett vonni.

A Visztulától délre: A San — Turka-vonalban és tovább Czernoviczig a helyzet lényegesen nem változott. A Sanon átkelt ellenséget a legnagyobb erőfeszítéssel sem sikerült visszavetni, ami Przemysl ellátását s a 3. hds.-nél a lőszerellátást kritikussá tette. A 2. hds. Turkától nyugatra és északra lévő magaslatokon lábát megvetette, de a közepe ellen irányított ellenséges támadások oly hevesek voltak, hogy esetleges áttörés megakadályozására a 3. hds. ad le oda erőket.

Helyzet X/26-án a 3i. számú vázlat szerint.



Erőviszony:

	Közp. hat.
n. 9. hds.	12 + 3
1. "	12 + 3
4. "	10 + 2
3. "	8 ½ + 1
2. "	8 + 3
Össz. :	50 ½ + 12

Orosz

1. hds.	6 + ?
2. "	12 + 4
5. "	9 + 5
4. "	8 + 2 ½
9. "	10 + 2 ½
3. "	9 + 4
11. "	7 + ?
8. "	10 + 5
Össz. :	71 + 23

A varsói csoport (9 ho.) balszárnya fenyegetése folytán Kutnó — Rava—N.—Miastó—Pilica-vonalban (120 km) visszavontán foglal állást. Az ivangorodi csoport még a Visztulát 8—10 km-re megközelítette, ellenséges túlerő miatt visszavonatot. Josefóvtól Czernoviczig csak helyi jelentőségű harcok voltak. Przemysl ellátása még mindig kétséges.

Az összhelyzetben feltűnő a német hds. helyzete, mely csaknem északra fordít arcot anélkül, hogy a balszárny a további átkarolás veszélye előtt védve volna. Sőt egy erélyesen támadó és üldöző ellenséggel szemben a Visztulától északra lévő erők nyugat felé való visszavonulása már nem volt lehető. (Posen—Kutno 160, Posen —Ivangorod 350 km, Breslau—Kutnó 200, Breslau —Ivangorod 320 km.) Az arcvonal egyidejű visszavonása esetén az általános irány már csaknem délre mutat. Minél tovább tartanak ki hadseregeink Ivangorod előtt, minél jobban közeledik az orosz 1. hds. Kalisch felé, annál közelebb a Visztulának való neki-szorítás veszélye.

Ám a lassan és metodikusan előnyomuló oroszokkal szemben hadseregeink mozgékonyága mellett ez a veszély lényegesen csökkent, de nem szűnt meg.

A nagyherceg további szándéka ugyanis Lodzra át és attól délre gyorsan és erélyesen előnyomulni. A 2., 5., 4., 9. hds.-ek 40 ho.-t északi szárnyán az 1. hds.-gel biztosítván, szemben kb. 25 szövetséges ho.-lyal, a nagyherceg jogosan számíthatott egy Németországba való betörésre. Csakhogy a galíciai harctérről felhozott hadseregek nagyon kimerültek és megtépázottak voltak, az arcvonalparancsnokok pedig túlaggodalmasak (különösen Ivanov) ahhoz, hogy ez a hatalmas tömeg a tökéletesen elrombolt közlekedési hálózat mellett gyorsan és fennakadás nélkül nyomulhasson előre. Ivanovot az o.-m. haderők folytonos makacs támadásai igen aggasztották és erősen hajlott arra, hogy északi szárnyáról a 4. vagy a 9. hds.-ből vonjon le odaerőket.

A nagyherceg, mint említettem, a támadó haderők északi szárnyának biztosítása céljából az 1. hds.-et is ide vonja le. Kelet-Poroszországban ugyanis az orosz 1. és 10. hds.-ek az erőinek javát délre leadott német 8. hds. ellen október hóban vezetett támadásai X/20-án német ellentámadásokkal végleg kivédetnek, mire a nagyherceg Kelet-Poroszországban csupán a 10. hds.-et (6 hdt.) hagyja vissza, míg az 1. hds.-et a Visztulától nyugatra folyó hadműveletek északi szárnyának biztosításába vonja bele. Az 1. hds. feladata a haderő jobbszárnyát a Visztula mindkét oldalán biztosítani úgy Kelet-Poroszország, mint Posen—Thorn felől. Egyszermind a 10. hds. hadműveleteinek támogatása és feladata (miért aztán a hds. egészen széttagoltatt).

A Központi Hatalmaknehéz elhatározás előtt állottak: 1. kitartsanak? kitévén a haderőt túlerős ellenség általi felmorzsolásnak és délre szorításnak? 2. Visszavonuljanak? a) Lépésről-lépésre megállva, halogatóharcot víva legalább 6 héten át (akkor várható erősítés nyugatról?) a fent említett veszéllyel, vagy b) gyorsan és teljesen a határ közeléig az eltolási vonalakra, honnan erőik új csoportosításával az ellenség gyengének mutakozó részére csapást mérhetnek?

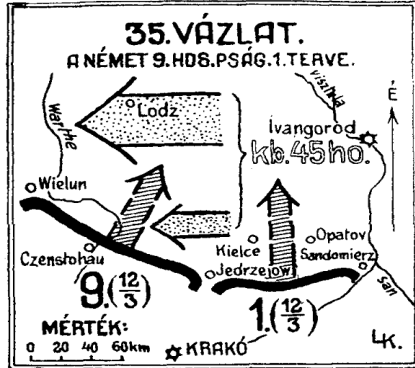
A további hadműveletekre a 9. hds. és A. O. K. nem voltak egy nézetben. (Közös arcvonalhiány.) A 9. hds. ugyanis egy messzemenő visszavonulást határozott, hogy cselekvési szabadságát visszanyerve új hadműveleteket kezdhesen, míg az A. O. K. különösen a Visztulától délre nagy véráldozattal szerzett területet feladni nem akarta s ezért a 9. hds.-től szárnyának közvetlen megtámasztását kívánta. A 9. hds.-psag ragaszkodott azon elhatározásához, hogy hds.-ét Vielun—Jedrzejov-vonalba vonja vissza (lásd 35. számú vázlatot), jobbszárnyához Sandomierzig csatlakozott volna az 1. hds., hogy a nyugat felé elvonuló orosz erőket oldalba tárnadliassák meg. Conrad szintén ragaszkodott elhatározásához s így az 1. hds.-

nek elrendelte, hogy szükség esetén Kielce—Opatov—Sandomierz vonalúba vonulhat vissza, hol ismét szívos védelmet kell tanúsítania. Balszárnya védelmére a német 9. hds. a G. t. hdt.-et Checinytól nyugatra hagyja.

A további hadműveletekre vonatkozólag Conrad alapgondolatát a német OHL.-hoz X/28-án intézett távirata tartalmazza. Kivonatban:

«Galíciában 26½ orosz ho. (424 zlj.) áll 28 o.-m. ho.-val (364 zlj) szemben. Előbbi támadásra nem elég védelemre erő kivonás nélkül (?) igen 1

A Visztulától nyugatra 40—42 orosz ho. (640-672 zlj) áll 24½ szöv. ho.-lyal (300 zlj) szemben. Az ellenséges túlerő előbb-utóbb érvényre fog jutni.



Amint a Visztulától nyugatra lévő erők a San torkolatánál nem képesek tartani magukat, a Visztulától délre is vissza kell vonulni Przemysl is magára hagyva, úgyhogy a 4. és 3. hds. nyugatra a Visztula és a Kárpátok közé, a Nida és Dunajecig, később Krakkau magasságáig, a 2. hds. a Kárpátokba, arccal északnak vonul vissza.

Ezért döntőjelentőségű, hogy a német 9. hds.-től nyugatra legalább 30 német ho. olyként vettessék harcba, hogy az orosz előnyomulást jobboldalába találja, vagyis Konin —Kalisz —Kreuzberg, esetleg a 8. hds. részeivel Thornon át. Az első 6 hétben a döntés nyugaton volt keresendő, ma Lengyelországban, mert innen a betörésveszélye nagyobb. Az orosz-szal leszámolván, a súlypont nyugodtabban tehető át nyugatra.

Különben az o.-m. haderőknek Wien—Budapestre való visszavonulását is számításba kell venni».

Falkenhayn nyugaton az október közepén kezdődő flandriai (Ysermenti) harcokból 6 héten belül döntő eredményt várt (?), ezért a nyugati arcvonalról ily nagy erő elvonásába nem ment bele, hanem csak néhány — főként csak lovas — ho.-t helyezett kilátásba. Az orosz gőzhenger megállítására tehát ismét az o.-m. haderők és a német 9. hds. feladata lett. (Meggemmisítésére az erőviszonyok mellett gondolni sem lehetett.)

További hadműveletek a fenti elhatározások értelmében voltak végrehajtandók.

Események X/27 -XI/2-ig.

A Visztulától északra: 27-én estig a német 9. hds. Jedlinsk— (Radomtól 10 km é.-ra) — N.-Míastó —Rava —Strykov vonalban foglalt állást.

Az ellenség Ravánál hevesen, de eredménytelenül támadott. A balszárnyat a Korda lov. hdt. npf. alakulatokkal Piatek—Kutnó—Gostynin vonalában biztosította. Az 1. hds.-nek visszavonását az ellenség csupán a jobbszárnyon zavarta, míg zöme tervszerűen vonulhatott vissza Josef—Jedlinsk vonalába. Az 1. hds. az ellenségtől nagyobb térelőnyt szerezve, igyekezett a kielce—sandomierzi állást elfoglalni, hogy azt minél jobban megerősíthesse.

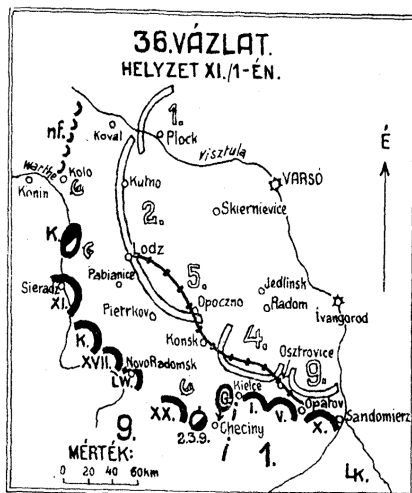
Ekként 29-én a szövetségesek Pabianicze—Opoczno—Osztrovicze—Annapol, 30-án Zdunska Wola—Kielce—Opatov—Sandomierz-vonalat érték el, melyben az 1. hds. beásta magát, a 9. hds. pedig 31-én Skierne-

vicze—Novó-Radomsk—Wlaszczova vonalára ment vissza, honnan 1-én csekély eltolódással a már előkészített oldalállást vette fel. (Lásd 36. sz. vázlatot.)

Az ellenség, melynek útjába hds.-eink minden mütárgyat, vasutat stb. a legalaposabban elromboltak, 31-én 1., 2., 5. hds.-gel Kovai—Lodz—Pietrokov—Konsk-vonalba, 4. és 9. hds.-gel pedig az o.-m. 1. hds. állásai elé ért, melyet 31-én előcsapataival, 1-én nagy erővel megtámadott (opatovkai csata).

A harc 1-én egész nap folyt. Az ellenség a X. hdt.-nél kisebb eredményeket ért el, míg az V. hdt.-et balszárnyán benyomta.

Nov. 2-án az ellenség támadását teljes erővel folytatta. A támadásnak az ivangorodi harcokban erősen megfogyott hds. ellentálni nem



tudott (80 km arcvonalon ca 12 lététszámú ho.), az ellenség a hds. jobbszárnyát és közepét benyomta, miért is d. ü. a hdspság a visszavonulást Checiny—Czarna-patak vonalára elrendelte. (Ezzel kapcsolatban a 4. hds. északi szárnya is hátra vonatott.)

A Visztulától délre: a 4. hds. arcvonalán az oroszok állandó átkelési kísérleteket tesznek. A 4. hds. ezen átkelési kísérleteket részben visszautasítja, részint pedig a nyugati parton megállítja. Nov. 2-án a hds. északi szárnyát az 1. hds. visszavonulása folytán Tarnobrzegi—Sieniava-vonalba vonja hátra.

3. hds.: helyi jellegű harcokat vív. Minden ellenséges támadást visszautasít, de maga sem képes nagyobb térnyerésre. 28-án elkészül a zagorzei híd s ezzel megkezdődik Przemysl ellátása s a 3. hds. is kedvezőbb helyzetbe jut.

2. hds.: jobbszárnyán Tersztyánszky összefogott erőkkel támadásba megy át Turka felett az orosz 8. hds. déli szárnya ellen. A támadás változatos harcok közepette tért nyer, míglén 31-én az ellenségre súlyosabb csapást mérve, azt élénkebb visszavonulásra kényszeríti, úgyhogy csapataink 2-án este Sary Sambornál és Drohobicz alatt állanak.

A 2. hds. pság az AOK.-nak nagyobb szabású általános támadást javasol az orosz déli szárny felsodritása céljából, mely azonban a Visztulától északra történt események folytán már elkésett.

Pflanzer: ki 28-án a támadás beszüntetésére kap utasítást, Tersztyánszky térnyerésére való tekintettel újabb parancsot kap orosz erők magára vonására, miért is a Hoffmann-csoport Stryj ellen, a seregcsoport zöme pedig Delatyn ellen készül támadásra.

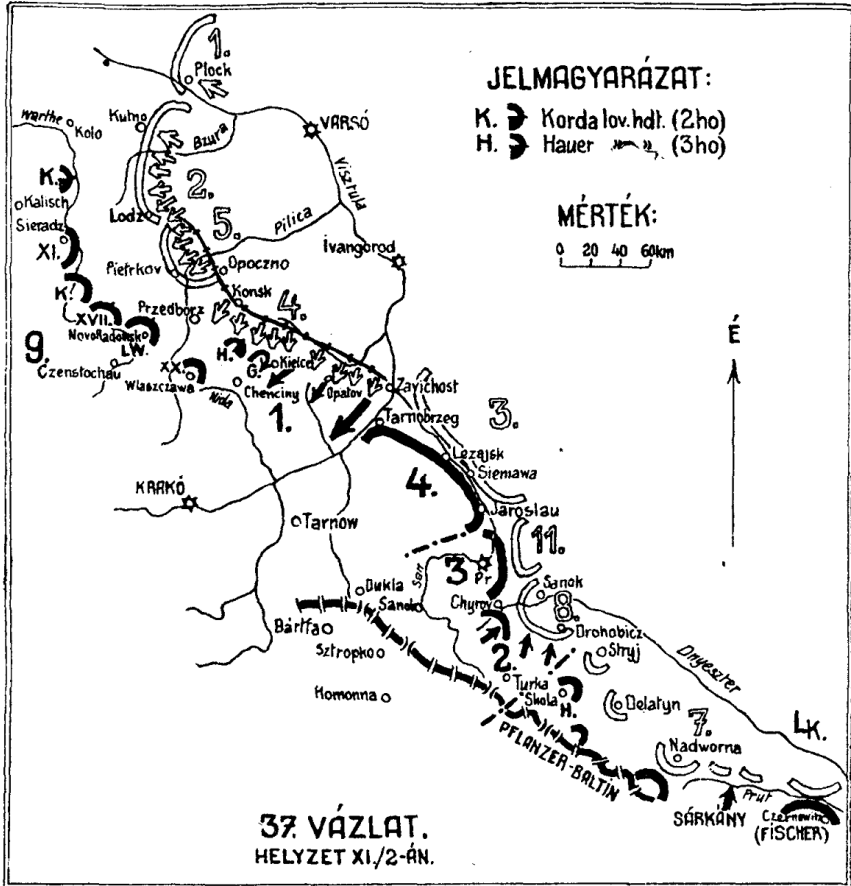
Mint lényegeset fel kell említeni, hogy az AOK. X/29-én a hds.-éknek egy esetleges visszavonulására az irányelveket kiadta.

November 2-án helyzet a 37. számú vázlat szerint.

A német 9. hds. 1-én elfoglalta oldalállását Sieradz —Wlaszczawa vonalában, az ellenség zöme tőle 3 napi menetre visszamaradva. Az 1. hds. az orosz 4. és 9. hds. által az opatovkai csatában visszavonulásra kényszerítve. *A Visztulától délre:* a haderők zöme a San—St. Sambor vonalában beásva, a 4. hds. balszárnyát visszavonja, a 2. hds. jobbszárnya előnyomulóban.

Az oroszok: A tökéletesen elrombolt közlekedési vonalak folytán amúgy is lomhán mozgó tömegeikkel Lodz — Zavichost-vonal elérése után XI/1-én a 4. 9. hds.-et kivéven megállottak, hogy utánszállítási vonalaikat rendezzék. Ivanov a Visztulától délre lévő hadműveletek folytán déli szárnyát biztosítva nem látja s erőket tol el észak felé, miért is az ény. arcvonalnak 40 km-rel délebbre tolása folytán a támadás folytatása újabb késedelmet szenvedett.

Közp. H.: 2-án Hindenburg átvette az egész német keleti arcvonal pságát (DOKO), Mackensen a német 9. hds.-ét.



A német 9. hds. pság 1. terve.

Erőviszonyok:

Közp. hat.

n. 9. hds.	12 + 2
1. „	12 + 3
4. „	10 + 3
3. „	8½ + 1
2. „	8 + 3
Össz. :	50½ + 12

Orosz

1. hds.	8 + ?
2. „	12 + 4
5. „	9 + 5
4. „	8 + 2½
9. „	10 + 2½
3. „	9 + 4
11. „	7 + ?
8. „	10 + 5
Össz. :	73 + 23

A DOKO. eleinte az előretolt orosz 5. hds. déli szárnyára akart egy gyors előnyomulással rajtaütni, majd 3-án elhatározta (valószínűleg az orosz arcvonal délnyugati iránya és előnyomulása következtében), hogy csapatait Posen—Thorn-körletbe tolja el és az ellenség északi szárnyára fog meglepetésszerűen rácsapni. (Lásd a 38. számú vázlatot.)

Az erre vonatkozó átcsoportosítást és eltolást 4-én kezdték meg s 11-ére már végre is hajtották.

Conrad az opatovkai csata után a Visztulától délre álló haderők további kitartását túlkockázatosnak tartván (délre elsorítás a Kárpátokra), XI/2-án kiadja a visszavonulásra a parancsokat. Eszerint az 1. hds. 3-ára virradó éjjel csapatait a Nidára vonja vissza, ott szívos ellenállásra berendezkedik. 4.hds. 3-ára éjjel kezdi visszavonulását a balszárnyról kezdve s zavarja az ellenséges üldözést, úgyhogy a 3. hds. 5-én reggelre kezdhesse meg s folytathassa a visszavonulást anélkül, hogy őt az ellenség oldalba támadná. Przemysl egy repülő szd.-dal és a vármegyszálló csapatokkal visszamarad. 2. hds.: beszünteti a Samborra való előnyomulást és a 3. hds.-gel összhangban Homonna —Sztopkóra megy vissza. A visszavonulás mérvére lásd Falkenhaynhoz intézett táviratot.

A fenti elhatározások végrehajtásaként: a német 9. hds. 4-én a XI., XVII., XX. hdt.-eket elszállítja. Kalischnál a lov. hdt., Czenstochaunál a Lw. hdt. visszamarad, a kettő között npf. kötelékek megalakulóban, a G. t. hdt. egyelőre az 1. hds. északi szárnya és a Lw. között visszamaradt.

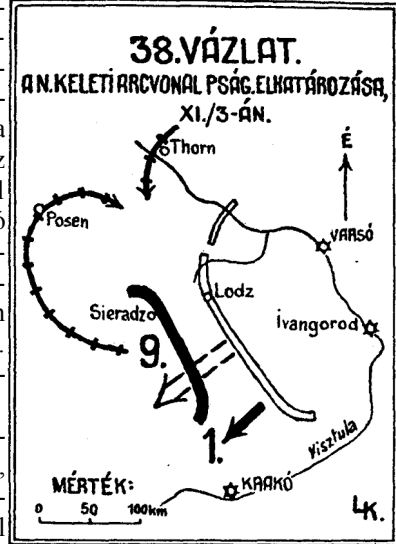
5-én az AOK. elhatározza, hogy az 1. hds.-et a Ni da mögül is tovább visszavonja egész Krakautól északnyugatra. A hadseregek XI/2-i visszavonulási parancs szerint (4. hds. 3-án, a 3. és 2. hds. 5-én) elváltak az ellenségtől. Zavartalanul vonultak vissza. Az AOK. mindjobban hajlik azon elhatározás felé, hogy a Visztulától délre csak a legszükségesebb erőket hagyja vissza, s amíg a német 9. hds. a Visztulától nyugatra előnyomuló orosz erők északi szárnyára mér csapást, addig az o.-m. haderők zömével Czenstochau és Krakó között az ellenség déli szárnyát fogja megtámadni.

Az 1. hds. északi szárnyának megerősítésére már 2 ho.-t tol el s elhatározza, hogy a 2. hds.-et is idetolja el, sőt a 4. hds.-et is a Visztulától északra fogja alkalmazni. Ekként az orosz déli szárny ellen 26 o.-m. ho. egyesíttetnék.

Az AOK. erre vonatkozó XI/7-i parancsának kivonata:

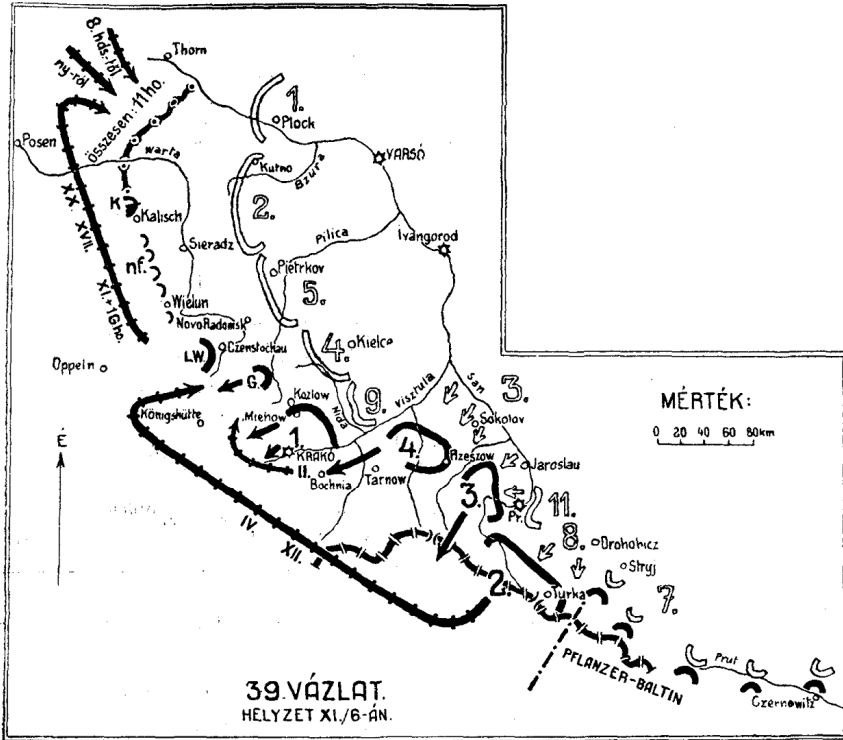
1. hds. Krakótól északnyugatra, a

4. hds. II. hdt.-e az 1. hds.-hez, zömével pedig gyorsan visszavonul a Dunajec mögé, honnan kész az 1. hds.-et követő ellenség oldalába és hátába támadni a Visztulán át.



2. hds. IV. és XIII. hdt.-e eltolatik a Visztulától északra, többi része a 3. hds. parancsnoksága alá lép, melynek feladata a Przemysl felől előnyomuló ellenséget feltartani, esetleges áthatolásait a Kárpátokon megakadályozni.

Uzsoktól k.-re Pflanzler a kárpáti szorosokat védi. (40. vázlat.)



Erőviszony:

Közp. hat.

n. 9. hds.	11	+ 2
Woyrsch :	5	+ 3
2. hds.	6	+ 0
1. «	12	+ 3
4. «	9	+ 3
3. «	11 ½	+ 4
Össz. :	54 ½	+ 15

Orosz

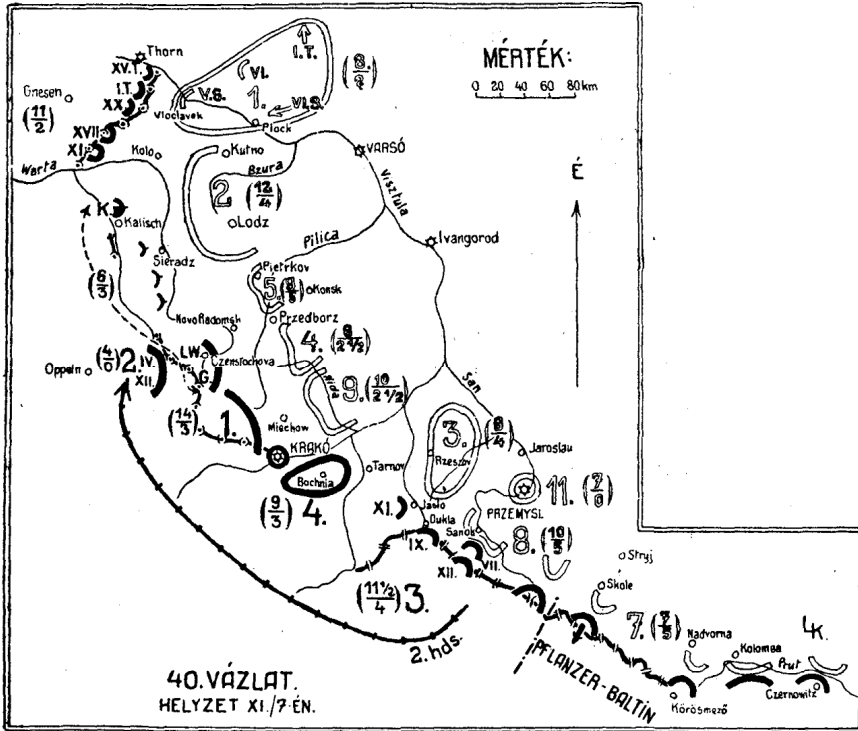
1. hds.	8 +
2. «	12 + 4
5. «	9 + 5
4. «	8 + 2 ½
9. «	10 + 2 ½
3. «	9 + 4
11. «	7 + ?
8. «	10 + 5
Össz. :	73 + 23 + 7 hds. ca 6 ho.

Nov. 11-én a K. H. haderői az átcsoportosítást nagyban befejezték s ezzel kezdetét vette a világháború új fejezete, a krakó—lodzi hadjárat.

1914. őszi hadjárat összefoglalása.

Szeptember közepén az általános hadihelyzet a központi hatalmakra nem volt igen kedvező.

Nyugaton a marnei csata a geniálisan megalkotott, de kanyarodó jobbszárnyán meggyengített (Dehlbrück szerint felhígitott) schlieffeni tervnek szárnyát szegte. A kezdeményezés a francia vezér kezébe csúszott át, ki jobb eltolási lehetőségével az Aisne-vonalba visszavonult németeknek diktálta is a tempót a szárnyakért folyt harcokban.



Az új német vezérkari főnök, Falkenhayn, még mindig itt keresi a döntést, melyet egyrészt a belországból alakulóban lévő, másrészt a nyugati arcvonal több helyéről kivont erőkkel fog kierőszakolni, amint Antwerpen ostrommal bevéteget.

Ebbeli szilárd elhatározásában nem tudja megrendítem a keleti harctér kevésbé biztató képe sem. Itt ugyanis az orosz haderők zöme elől az o.-m. hds. súlyos veszteséggel a San mögé ment vissza.

Ha az itt működésbe hozott több mint 50 orosz ho. a kivont sikert erőteljesen ki fogja használni, a következmények az egész hadjárat sorsára beláthatatlanok lehetnek. Csupán csökkenti, de nem szünteti meg a veszélyt, hogy a tamiembergi diadal után a német 8. hds. az orosz 1. hds.-et is a mazuri csatában súlyosan; megverte.

A keleti arcvonalnak saját erejéből kell egyensúlyba jönnie (tehát egységes arcvonalra volna szükség!). Ezt elérni Falkenhayn úgy véli,

hogy a győztes német 8. hds. zömét mint 9. hds.-et az o.-m. haderők é. szárnyára tolja el, mely haderők időközben egy hátrább fekvő vonalban megfogyott harcosszámukat újból kiegészítve, a német 9. hds.-gel együtt fogják az orosz erőket hátrább vetni s újabb erőket magukra vonni.

A csapás, mely a Visztulától délre üldöző orosz zömnek északi szárnyára a tannenbergi és mazuri győzők részéről szánva volt, nem volt megvetendő.

Am a nagyherceg, kinek az o.-m. haderők felett pirrhuzsi győzelmet aratott hadseregei, a San mentén és attól nyugatra pihenték ki fáradalmaikat s ki a német vasutakat gondosan figyelteti, a veszélvt hamar felismeri.

A német erők ideszállításának első hírére, veszélyeztetett északi szárnya védelmére 4. hds.-ét szeptember végén Ivangorodhoz tolja el, majd midőn IX/30-án egy elesett német tiszt naplójából a német erők és szándék felől bizonyosságot szerez, habozás nélkül egész haderejét átcsoportosítja akként, hogy az átkaroló ő lehessen. A Varsótól Zavichostig gyülekező 40 ho. impozáns túlerejével össze kell hogy roppantsa a diadalittas német hds. 12 ho.-át.

Az orosz nagyherceg e terve keresztülvitelében nem kockáztatta azt sem, hogy erőit a San-torkolat közelében szállítva át a Visztulán, a német hadsereggel teljes ereje kifejtése előtt legyen kénytelen a harcot felvenni, hanem a sokkal biztosabb Visztula mögötti átcsoportosítást választotta; az o.-m. haderő feltartására hivatott 25ho. pedig a San mögött ássa be magát. Az o.-m. 1. hds. felével megerősített s gyorsan előretörő német 9. hds. ilyként 2 orosz lövészdandár ellenállásán kívül zavaratlanul érte el a Visztulát XI/5-én.

A terv, hogy a San torkolata közelében átkelő orosz erőket kifejlődés közben verjék meg, az orosz nagyherceg előrelátó átcsoportosítása folytán nem sikerülhetett. Kétségtelen, hogy az orosz haderő átcsoportosítását a Visztula mögött hajtja végre, csupán annak mérve kétséges.

A központi hatalmak tehát új elhatározás előtt állottak. A Visztulától délre előnyomuló o.-m. haderők csak XI/3. és 4-én indulhattak (felszereléskiegészítés miatt), így a meggyengített orosz déli szárny ellen tevékenységük csak néhány nap múlva kezd kifejezésre jutni s csak a San átlépése után fog hatásossá válni. Ezt a Visztulától északra tétlenül bevárni nem szabad.

A német 9. hd.-pság egy Ivangorodtól délre való átkelés kierőszaT kolását, tekintettel északi szárnya bizonytalan helyzetére, nem tartja célszerűnek, hanem erőinek zömét Ivangorodtól é.-ra tolja el, hogy innen a Varsó —Ivangorod közti nagy hézagból az orosz északi szárny ellen

léphessen fel. Ezt az átkaroló szándékot is fel kellett adni már X/6-án, amikor kémhírek, jelentésekből, de különösen lehallgatott rádióparancsokból bizonyossá válik az ellenséges helyzet, vagyis hogy az oroszok északi szárnya, igen nagyszabású átcsoportosítás után, egész Varsóig terjed, hol több hdt.-ből álló sereg van gyülekezőben.

Az 1870—71-i német-francia háborúban a st. privati csata napján azon körülmény, hogy a németek a francia jobbszárnyat, melyet átkarolni akartak, a valósághoz képest lényegesen délebbre sejtették s hadtesteiket az átkarolásra ily értelemben irányították az erős és szívósan védett francia állásokra, csaknem kudarcbafuló arctámadást hozott létre. Csupán a két szárnyhadtest öntevékeny eltolódása hozta létre az ellenséges szárny átkarolását s ezzel együtt a döntést is.

Amíg azonban 1870-ben a németeknek túlerejük által meg volt adva a mód mozdulataikat az ellenség tényleges helyzetének megfelelően módosítani, addig itt a 9. német hds. áll túlerővel szemben, melynek nagyszabású és nagykiterjedésű átcsoportosítása egészen Varsóig a németeket oldalba- és hátbatámadással fenyegeti. Szerencsére az orosz az átcsoportosítással még nincsen készen. Przemysl várának kitörései és az ostrom az eltolódó hadseregek felváltását késlelteti. Az esőzésektől megdagadt s hídjait elsodort Sanon keresztül, a galíciai sártenger kátyúin át a hadseregek tömegei csak nagy fáradtsággal és késsedelemmel képesek a vasútvonalakig átvergődni. Az átcsoportosítás tehát csak lassan halad s hogy alkalmat ne adjon az ellenségnek egy korai támadással azt megzavarni, a nagyherceg előrelátása a Visztula hőmpölygő vízfalát Ivangorodtól Sanig 2 erős hds.-gel október első napjaiban lezárta.

A Visztula ilyként keleti partjain megerősítve és megszállva, mint természetes akadály kedvezett az orosz átcsoportosításnak. Épily hatalmas akadályt képezett azonban abban a pillanatban, mint a gyülekezett tömegeknek a nyugati parton befészkelte erőinkkel szemben kellett átkelnie. Varsó és Ivangorodnak a nyugati parton fekvő erődéi hivatva voltak tehát az erők kibontakozását megkönnyíteni a támadó oroszok részére.

A Visztula átkelő pontjain befészkelődni — a Varsó —Ivangorodból kibontakozni akaró erőket visszavetni a keleti partra — volt legközelebbi feladata a központi hatalmaknak (9. és 1. hds.) mindaddig, amíg a meggyengített orosz déli szárnyat a kiegészített s újólág rendezett o.-m. hds.-ek erőteljes támadással megverhették és az orosz déli szárnynak felsodródítása által a Visztula védelmét is megkönnyíthették.

Sajnos, hadseregeink a kiegészítés és rendezkedés miatt csak később (3—4-én) indultak s a galíciai (az orosz által is elhasznált) rossz utakon késedelmesen nyomulhattak előre ahhoz, hogy az oroszokat a San mögötti befészkelődés előtt lehetőleg átcsoportosítás közben megtámadhatták

volna s a haderők zöme csak 11-ére érte el a Sant. (100—120 km közepes távolságot 7—8 nap alatt téve meg.)

Közben október 10-én az orosz nagyherceg az időt elérkezettnek íátja, hogy a tervezett támadó hadműveletekre a Visztula nyugati partján a kifejlődést biztosítsa olyként, hogy a támadásra kész 2. hds. Varsó—G. Kálváriájából, a 4. hds. pedig Ivangorodból előretörjön. A további támadó hadműveleteknek kezdetét az 5. hds. beérkezése utánra tervezték.

Október 10-re azonban a központi hatalmak is befejezték eltolódásaikat s Ivangorodtól délre a Visztula mentén befészkelődtek; Ivangorod ellen a Gárda, Varsó ellen pedig 3 hdt. megkezdhetette a támadását.

A november 10—12-ig lefolyt harcok német fegyvereknek szereztek újabb dicsőséget, amennyiben az oroszok kibontakozási kísérleteit energikus, elszánt támadásukkal megghiúsították. Erőik azonban csekélyek voltak ahhoz, hogy a Varsó, Ivangorod, N. Alexandria és Kozinin felől kibontakozó orosz erőket teljesen a keleti partra vethették volna s így ezen helyek állandó veszélyt jelentettek továbbra is.

A Visztulától délre hadseregeink XI/10—11-ig ellenséges utóvédek ellenállása közben elérték a Sant s Chyrov vonalát, Przemysl felmentették s előkészületeket tettek arra, hogy a San mögött, majd Przemysl-és Chyrovtól keletre befészkelődött ellenséget visszavethessék.

Kb. 25, jórészt folyó mögötti megerősített állásban lévő, védelemhez mesterien értő ellenséges ho.-t, 32 ½ zászlóaljban, lovasokban, főként tüzérségben lényegesen gyengébb ho.-lyal visszavetni egyike volt azon súlyos feladatoknak, mely elé haderőinket a hadihelyzet oly gyakran állította. Megnehezítette ezen feladatot a Sannak az esőzések folytani nagyarányú megdagadása, a déli szárnynak az oroszhoz viszonyított gyengesége, továbbá azon körülmény is, hogy az 1. hds.-nek a Visztulától délre álló erőit a folyótól északra lefolyó események miatt át kellett vonni a Visztulán, miáltal az erőviszony még előnytelenebbül alakult haderőink és a szembenálló oroszoké közt. A San mentén álló erőknek gyöngítése folytán itt a döntés a déli szárny harcaitól függött, ahol az orosz különösen makacsul állott ellen s ahol a chyrovi harcokban a felrobbantott vasúti hidak miatti kedvezőtlen anyagi ellátás (lőszerhiány) az oroszok állandó ellentámadásai közepette nem egyszer teremtett a 2. és 3. hds.-ünkre nézve a csatlakozó vonal közelében áttörésre mutató kritikus helyzetet. E hds.-eknek tehát meg kellett elégedniök a San-könyök — St. Sambor—Drohobiczról délre levő vonalig való előretöréssel és kintartással.

Ezalatt a sanmenti csatában a 4. hds.-nek 4 hely közül csak Jaroslaunál sikerült átkelnie kb. egy ho.-lyal, de az átkelési helyet kiszélesíteni nem volt képes.

Az orosz nagyherceg kibontakozási terveit X/12-én meghiúsítva látván, tisztában volt azzal, hogy az ellenség átkarolási terveit felfedezte, most tehát összeröinek beérkezte után nagy erőbeli fölényével akarta a Visztulán való átkelését és átkarolási tervét kierőszakolni. Az erőcsoportosításban mindössze annyit változtatott, hogy a Pilica torkolatától északra lévő hds.-ek felett (tehát az 5. hds. felett is) az ény.-i, a délre lévőekkel a dny.-i arcvonalpság rendelkezik. A Pilicától délre, lévő erők hajtják végre az arctámadást, északra lévőök pedig az átkarolást. A támadás kezdete X/21-én.

A német 9. hds. 10 ho.-a (2 az 1. hds.-nél volt) kordonszerű felállításában nem lehetett alkalmas arra, hogy a Varsótól Ilzankaig terjedő szélességben több mint 30 orosz ho. minden pillanatban bekövetkezhető újabb támadásának tartósan ellentállhasson. Hosszabb időn át való kitartásra csak akkor volna remény, ha az Ivangorodnál és Varsónál a Visztula nyugati partján álló ellenséget megerősített állásaiból kiszalva, nyílt csatában külön-külön sikerülne megsemmisítőén megverni, de legalább is súlyos veszteség mellett a keleti partra visszavetni. A központi hatalmak tehát előbb az ivangorodi orosz erőkre szándékoznak egy megsemmisítő csapást mérni, mely ellen az 1. hds. északi szárnyára már 7 ho.-t vont össze. A német 9. hdspság tehát az Ivangorodnál álló erőket 21-ére Radom felé visszavonja, azt vélvén, hogy az oroszok azonnal üldözni fognak. Nehogy pedig időközben a Varsónál álló csoport balszárnyán ezalatt túlerőkkel átkaroltassék, ezt a csoportot is egy hátrább fekvő vonalba vonja vissza. Az október 22-én kezdődő ellentámadás azonban, dacára az ellentámadók elszántságának, nem érte el a kívánt eredményeket, mert az oroszok nem üldöztek azonnal, hanem a részükre átengedett területet előbb nagy erők kibontakozására használták fel a szívós védekezés és ellentámadás közepette csak lépésről-lépésre engedtek teret. X/25-én az 1. hds. támadása túlerővel szemben már holtpontra jutott, támadó- és arccsoportja között a gyengén biztosított hézagban kisebb orosz erők átkelnek, 26-án pedig szenvedett veszteségei és támadó csoportjának közepe és jobbszárnya ellen intézett sikeres ellentámadások miatt hátrább fekvő vonalba kénytelen visszamenni. Sürgeti ezt a visszavonást az általános helyzet is. Az orosz 2. és 5. hds. (melyhez már az 1. hds. részei is felcsatlakoztak) a varsói német csoport északi szárnyát átkarolással fenyegette, ami az összerökre egy dél felé való elszorítást jelentett volna, annál inkább, mennél tovább kitart az ivangorodi csoport.

Ilyen helyzetben a központi hatalmak nem láttak maguk számára más választást, mint az önkéntes visszavonulást. A visszavonulás mérvére azonban a vélemények nem voltak egyek. Míg Hindenburg a 9. hds.-gel gyors elválást határozott a határ közelében Wielun—Jedrzejov-vonal-

ban, addig Conrad a Visztulától délre visszahódított saját területeket feladni nem akarván, kisebbségtékű visszavonulást és újabb ellentállást tervezett. Mivel pedig a 9. német hdspság elhatározása mellett kitartott s azt végre is hajtotta, az 1. hds. is gyors elválás után Sandomierz — Kielce-vonalba ment vissza, hol ellenállásra rendezkedett be, nehogy egy további visszavonulás által a Visztulától délre álló o.-m. haderők helyzete is tarthatatlan legyen.

Itt ugyanis a San mentén az orosz'3. hds. a Visztulától északra lefolyó hadműveleteket biztosítandó és az o.-m. erőket lekötendő támadásba ment át, X/19-én 3 helyen átkelt a Sanon s a 4. hds.-nek összes erői latbavetésére volt szüksége, hogy az átkelt orosz erők kifejlődését megakadályozza. A túlsó partra visszavetni őket nem sikerült. A 2. és 3. hds.-nél a harc folytatódott. A 2. hds. helyzetén segített, a X/8-án javarészt 2. vonalbeli csapatokból megalakult és a kárpáti szorosokban előnyomuló Pflanzler-seregszámvetés balszárnya (Hoffmann), X/19-én Stryjt elfoglalván, a Drohobicznál álló ellenség oldalbatámadását határozta el. A támadás nem sikerülhetett, mert az orosz Stryjhez erősítéseket küldött, Hoffmann visszavonulásra kényszerítette, úgyszintén Drohobiczra is erősítéseket vont s ezzel a 2. hds. jobbszárnyát Turkáig visszanyomta. (Chyrovi-csata II. fázisa.) A 3. hds.-nek 23. körül támadásait lőszerhiány miatt -be kellett szüntetnie. E hds. Przemysl készleteinek javarésztét felhasználta, úgyhogy hirtelen visszavonulás esetén a várat élelemhiány miatt fel kellett volna adni. Ezért a hdsfőpség nem csekély aggodalommal nézett a Visztulától északra folyó eseményeknek elébe.

Az aggodalmak nem voltak alaptalanok. Az orosz 4., 9. hds. R Kielce—Sandomierz-vonalban álló 1. hds.-et az opatovkai csatában XI/2-án visszavonulásra kényszerítette a Czarna-patak mögé. Ekként nem maradt más hátra, mint a Visztulától délre álló erőket is az északi szárnytól fokozatosan visszavonni, alkalmat adván Przemysl várának, hogy a közben X/28-án elkészült vasútvonalon (zagorzi hídon) elfogyasztott készleteit pótolja.

Hiába támadott erélyesen X/29—XI/2-ig a 2. hds. jobbszárnya Turkától St. Sambor— Drohobiczra, az általános helyzeten változtatni már nem lett volna képes, ezért sikerrel kecsgetető támadását XI/2-án be kellett szüntetnie s végeredményben csupán saját visszavonulását könnyítette meg.

A Visztulától északra X/27-én, délre pedig XI/3-án megkezdett általános visszavonulásunknak célja az volt, hogy kedvező helyzetben újra csoportosulva, az oroszok kezéből a kezdeményezést egy gyors és kedvező irányú ellentámadással magunkhoz ragadhassuk. Conrad ezen ellenlökést a német nyugati arcvonalról ideszállított 30 ho.-lyal vélte célszerűen az orosz haderő északi szárnya ellen Thorn—Kreuzburg között

végrehajtani. Falkenhayn azonban a döntést még mindig nyugaton kereste s így néhány új, főleg lovashadosztályon kívül, továbbra is az o.-m. haderők és a német 9. hds.-nek feladata volt az orosz gőzhengert a további előnyomulásban, főként Sziléziába való betörésben megakadályozni mindaddig, míg nyugaton — Falkenhayn számítása szerint 6 héten belül — kedvező döntés esik.

Hindenburg ezt a megállítást eleinte egy Wielun—Jedrzejovonalból észak felé végrehajtott ellentámadással akarta megoldani, az opatovkai csata folytán azonban ez a terv kivitelre nem került.

Hogy keleten a fenyegető veszéllyel szemben az összerők célirányos összműködése biztosítható legyen, német részről az egységes vezérlés végrehajtása végett javaslat tétetett oly értelemben, hogy Frigyes fhg legyen a főparancsnok, Ludendorff a vezérkari főnök. E javaslatot Ófelsége, Conrad ellenzése folytán, visszautasította. Ekkor német részről keleten az összes német erők parságával Hindenburg bízott meg, mivel az AOK kölcsönös megegyezés alapján volt hivatott megállapítani a jövőre vonatkozó hadműveleteket.

Az orosz gőzhenger a sziléziai határhoz már túlközel állt, semhogy hosszas tanácskozás helyénlehetett volna. Kb. 24 leharcolt ho.-lyal 40 ho.-t a november elején elfoglalt helyzetben passzív védelemben bevárni súlyos következményű vereség csiráját rejtette magában. Arcban támadni biztos vereséget jelentett, visszavonulni pedig a sziléziai határ közelsége miatt nem volt szabad.

A 250 km-es arcvonalon kedvező eltolási viszonyok nélkül dny. felé előnyomuló ellenséges erőknek szétszórta biztosított északi szárnya volt azon gyenge pont, melyre váratlanul rácsapni a jó vasútvonalak szinte csábítottak, annál is inkább, mert itt elért sikerek esetén a szárnyára rendkívül érzékeny kolosszus megállásával, avagy visszavonásával legbiztosabban lehetett számítani.

A XI/2-án megalakult német keleti arcvonalparság 3-án azt határozza, hogy a német 9. hds. zömét Mackensen tbc psága alatt Thorn és Posen közé vasúttal eltolja s innen fog a dny.-i irányban előnyomuló orosz haderők északi szárnyára meglepetésszerűen rácsapni. Ezen elhatározással karöltve Conrad az o.-m. haderőket Krakó magasságáig és a Kárpát-gerincre vonja vissza azon szándékkal, hogy a Visztulától északra erőinek tekintélyes részét (26 ho.), az orosz haderő déli szárnya ellen alkalmazza. E célból a 2. hds.-et vasúton az 1. hds.-től északra tolja el, míg a 4. hds. Krakónál fog az 1. hds. déli szárnyához csatlakozni s a támadásban résztvenni.

Az elhatározásokat azonnal tett követte, úgyannyira, hogy XI/11-én, mikor az orosz haderő utánszállítási vonalait rendezvén az előnyomulásban a Vártát elérte, már a német 9. hds. is megkezdhetette

támadását Kutnó irányába, megnyitván ezzel a világháború egy újabb tetteiben oly dicső és fényes fejezetét: a krakó—lodzi hadjáratot.

Összegezésben: az őszi hadjárat az orosz nagyherceg hadművészetének fénypontja. Egy a saját és ellenséges helyzetet, valamint képességeket helyesen mérlegelő egész elhatározással, gyengébb, de mozgékonyabb ellenfele felett sikerült oly hadműveleti fölényt kivívnia, melylyel az őszi hadjárat sorsát a maga javára döntötte el. Hogy ezen hadműveleti fölényt nagyobb megsemmisítő sikerek nem koronázták, annak okai egyrészt arcvonal- és hds. parancsnokai vonakodó vezetésének, vigyázatlan rádió használatának, tömegei fajti tulajdonságából is eredő lassúságának, másrészt annak tudható be, hogy az ellenfelei olyan vezetők voltak, mint Hindenburg és Conrad, kik az orosz kolosszus össze-roppantó ölelése elől egy fürge mozdulattal kitértek azért, hogy úgyszólván napok leforgása múltán egy másik helyen, érzékeny oldalára, súlyos, csaknem halálos csapást mérhessenek.